

ALIJA
IZETBEGOVIĆ
M U Z E J

ZBORNİK RADOVA

polaznika četvrtog ciklusa
Ljetne škole diplomatije

INTERNATIONAL UNIVERSITY OF SARAJEVO

ALIJA
IZETBEGOVIĆ
M U Z E J

INTERNATIONAL UNIVERSITY OF SARAJEVO

Izdavač
JU Muzej "Alija Izetbegović"

Za izdavača
Šejla Cakić Rizvanović

Urednik
Šejla Cakić Rizvanović

Lektura i korektura
Aida Kršo

DTP
Nervan Dizdar

Štampa
Štamparija Fojnica

Tiraž
200 komada

ZBORNIK RADOVA

polaznika četvrtog ciklusa
Ljetne škole diplomatije

Sarajevo, 2024.

Sadržaj

Šejla Cakić Rizvanović. direktorica JU Muzej “Alija Izetbegović”	8
Amra Delalić EU I LJUDSKA PRAVA: DIPLOMATIJA U AKCIJI.....	15
Hilmo Demirović BILETERALNI ODNOSI REPUBLIKE HRVATSKE SA BOSNOM I HERCEGOVINOM.....	27
Muhamed Osmanspahić UTJECAJ BRITANSKE DIPLOMATIJE NA TERITORIJI BOSNE I HERCEGOVINE - 19. STOLJEĆE.....	53
Ibrahim-Halil Jarraya Salihović IZAZOVI I STRATEGIJE ZA UNAPREĐENJE BILATERALNIH ODNOSA IZMEĐU BOSNE I HERCEGOVINE I AFRIČKIH ZEMALJA	71
Mustafa Karaman DIPLOMATSKI ODNOSI BOSNE I HERCEGOVINE SA SUSJEDNIM ZEMLJAMA – SA AKCENTOM NA ODNOS SARAJEVO – BEOGRAD.....	89
Almin Duranović UTJECAJ BREXITA NA VANJSKU POLITIKU EVROPSKE UNIJE.....	101
Muharem Kovačević ODLAZAK STUDENATA IZ BOSNE I HERCEGOVINE NA AL-AZHAR KROZ PRIZMU RAZVOJA DIPLOMATSKIH ODNOSA JUGOSLAVIJE I EGIPTA.....	117
Amela Tahirbegović POČECI DIPLOMATIJE: RAZVOJ DIPLOMATSKOG I KONZULARNOG PRAVA U PRAHISTORIJI I STAROJ GRČKOJ.....	127
Armin Šetić PRAVEDNA TRANZICIJA U BIH (IZAZOVI I POSLJEDICE).....	151

Šejla Cakić Rizvanović

direktorica JU Muzej "Alija Izetbegović"

Zadovoljstvo mi je predstaviti Zbornik radova naših polaznika četvrtog ciklusa Ljetne škole diplomatije u organizaciji Muzeja „Alija Izetbegović“ i Homework Hub-a, prvog univerzitetskog hub-a u BiH. Pored organizatora, neizmjeran doprinos pružili su partneri projekta Internacionani univerzitet u Sarajevu IUS I Naučno-istraživački institut Ibn Sina, kojima se najsrdačnije zahvaljujemo.

Dozvolite mi da Vam ukratko predstavim projekat Ljetne škole diplomatije. Prvi ciklus održan je 12. augusta 2021. godine. Ljetna škola je namijenjena studentima I, II i III ciklusa društvenih, humanističkih i političkih nauka. Projekat predstavlja vid neformalne edukacije koja pobliže upoznaje studente/ice sa diplomatijom kao ključem uspjeha za učestvovanje u međunarodnim odnosima, te pruža priliku polaznicima da nauče više o tehnikama i metodama pregovaranja, komuniciranja, debatiranja i razmjeni mišljenja. Predavanja, u trajanju od sedam dana, bila su organizirana u dva formata. Prvi je niz klasičnih predavanja petoro predavača koji su obradili teme ekonomske, multilateralne i bilateralne diplomatije, odnosa BiH sa zemljama OIC-a, američke strategije u Evropi, mirovnog procesa u BiH, strateške dubine BiH, euroatlantskih integracija, trendova u diplomatijama „malih“ zemalja, mjestu BiH u vanjskoj politici EU, te zaštiti i promociji interesa građana BiH u inostranstvu, kao i uloge diplomatije prvog demokratski izabranog predsjednika Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine, Alije Izetbegovića u kreiranju BiH. U predavanjima su učestvovali ambasadori Švedske, Pakistana, Irana, Turske, Palestine, Kine, Italije, Grčke, Slovenije kao i ambasadori BiH u Norveškoj, Turskoj, te generalni konzul u SAD.

Profesori predavači na Ljetnoj školi diplomatije IV ciklusa bili su: prof. dr. Azra

Hadžiahmetović, redovna profesorica na Ekonomskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu; prof. dr. Sead Turčalo, dekan Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Sarajevu; prof. dr. Nedžma Džananović Miraščija, redovna prof. na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Sarajevu; prof.dr. Amir Duranović, redovni profesor na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu, te ambasador Islamske Republike Iran u Hrvatskoj, NJ. E. Saeid Khatibzadeh.

U okviru posljednja dva dana Ljetne škole, organizirane su studijske posjete rodnoj kući Alije Izetbegovića u Bosanskom Šamcu, Galeriji "Srebrenica", Parlamentu BiH, Ministarstvu vanjskih poslova BiH, Regional Cooperation Council, Fondaciji „Alija Izetbegović“, Historijskom muzeju Sarajevo, Muzeju atentata, Tunelu spasa, te Muzeju „Alija Izetbegović“.

U okviru post-fellowship programa po završetku predavanja, polaznici su imali priliku da u suradnji sa svojim mentorima pišu naučne radove o relevantnoj tematici. Najbolji radovi su objavljeni u Zborniku radova Muzeja „Alija Izetbegović“ nakon svakog održanog ciklusa.

Uzimajući u obzir analiziranu društveno-političku i akademsko-naučnu potrebu kao i pozitivne utiske sa prethodno održanih ciklusa, Muzej „Alija Izetbegović“ nastavlja sa projektom Ljetna škola diplomatije već četvrtu godinu zaredom. Naš cilj je da projekat zadrži ozbiljan akademski i diplomatski kontekst, te da preraste u tradicionalnu aktivnost koja će aktivno doprinijeti edukaciji mladih i produkciji novih imena na polju diplomatije.

Kao državljanin, Alija Izetbegović vješto je znao balansirati odnose na relaciji Istok –Zapad, i upravo takvo diplomatsko djelovanje imalo je za posljedicu jačanje položaja BiH na međunarodnom planu. Diplomatski put Alije Izetbegovića izuzetno je zahtjevna tema koju je potrebno aktualizirati i upravo takvu mogućnost pruža projekat Ljetna škola diplomatije.

profesorica
Nedžma Džananović Miraščija

Šejla Cakić Rizvanović,
direktorica Muzeja "Alija Izetbegović"

profesorica
Azra Hadžiahmetović

Mirza Rastoder
direktor HOMEWORK HUB-a

profesor
Amir Duranović

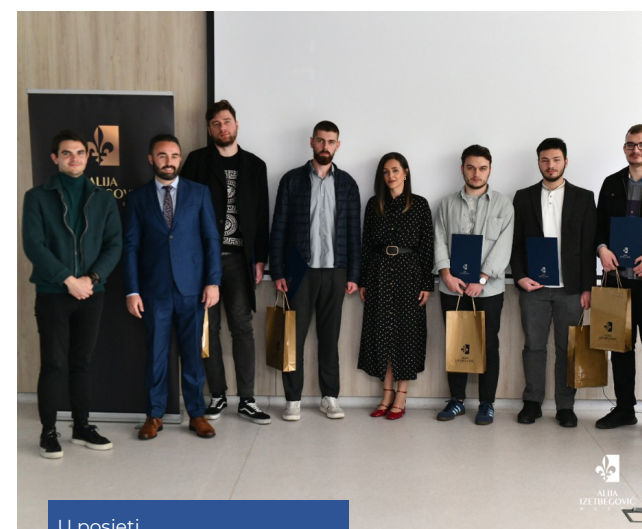
profesor
Sead Turčalo

Nj.E. Yasser Abdelrahman Ali Sorour,
ambasador Arapske Republike u BiH

Nj.E. Saeid Khatibzadeh,
ambasador IR Iran u Hrvatskoj

U posjeti
HOMEWORK HUB-u

Nj.E. Damijan Sedar,
ambasador Slovenije U BiH

Nj.E. Jana K. Lolić Šindelková,
ambasadorica Češke Republike u BiH

Nj.E. Helena Lagerlöf,
ambasadorica Kraljevine Švedske u BiH

Sa Nj.E. Abuzar Ebrahimi Torkaman,
ambasador I. Republike Iran u BiH

U posjeti JU Muzej Sarajeva

U posjeti
Naučno-istraživačkom centru "Ibn Sina"

Nj.E. Sadik Babur Girgin,
ambasador Republike Turkiye u BiH

gosp. Zlatan Burzić,
šef kabineta ministra vanjskih poslova BiH

U posjeti JU Muzej "Alija Izetbegović"

Amra Delalić

EU I LJUDSKA PRAVA: DIPLOMATIJA U AKCIJI

ALIJA
IZETBEGOVIĆ
M U Z E J

EU i ljudska prava: diplomatija u akciji

Evropska unija (EU) snažno se zalaže za promoviranje i zaštitu ljudskih prava, demokratije i vladavine prava. Na tome se temelje njezine unutarnje aktivnosti, ali i odnosi s drugim zemljama i regijama. Strateški interes EU-a je da jača svoju ulogu globalnog predvodnika u području ljudskih prava i demokratije kako bi konkretno utjecao na živote ljudi diljem svijeta. Mnogo je toga već učinjeno. Od donošenja Strateškog okvira EU-a za ljudska prava i demokratiju 2012. godine, prva dva akcijskih plana EU-a za ljudska prava i demokraratije (2012–2014. i 2015–2019.), imenovanja prvog posebnog predstavnika EU-a za ljudska prava 2012. godine i zaključaka Vijeća o demokratiji iz 2019. godine, EU je u trećim zemljama i suradnji s njima koordiniraniji, aktivniji, vidljiviji i učinkovitiji te se jače angažira na multilateralnoj razini.

Ovaj narativni pregled razmatra pristup Evropske unije ljudskim pravima kroz njene diplomatske inicijative, sa fokusom na Akcijski plan za ljudska prava i demokratiju. Od svog početka, Evropska unija je uključila ljudska prava kao ključnu dimenziju svoje vanjske politike, radeći na širenju demokratije širom svijeta. Sada u svojoj trećoj iteraciji, koja pokriva period 2020–2024, Akcijski plan je postavio opredijeljenost EU da nastavi promovirati standarde ljudskih prava u sve složenijem geopolitičkom okruženju.

U tom smislu, ovaj pregled razmatra tri glavne teme:

1. evoluciju diplomatije EU o ljudskim pravima,
2. mehanizme i izazove implementacije Akcijskog plana,
3. kako vanjski pritisci i regionalna složenost utiču na agendu EU za ljudska prava.

Ljudska prava predstavljaju jedan od vodećih principa u vanjskoj politici Evropske unije, predviđajući privrženost EU demokratskim vrijednostima,

vladavini prava i poštovanju osnovnih sloboda u cijelom svijetu.

Nabrojat ćemo nekoliko ključnih aspekata kako ljudska prava utječu na vanjsku politiku EU:

1. Osnovne vrijednosti i ugovori
2. Okviri politike
3. Uvjetovanost u odnosima
4. Potpora civilnom društvu
5. Multilateralni angažman
6. Krizni odgovor
7. Razgovor i suradnja
8. Ljudska prava kao globalni izazov

Ljudska prava ostaju u središtu identiteta EU-a i njegovih vanjskih odnosa. EU djeluje ne samo na promicanju svojih temeljnih vrijednosti tako što ljudska prava postavlja kao prioritet u vanjskoj politici, već i na pravednijem i ravnopravijem globalnom poretku. Ona se, međutim, suočava s mnogim izazovima, od rastućih geopolitičkih napetosti do različitih standarda među državama članicama i složenih međunarodnih odnosa.

Veza između ljudskih prava i diplomatije

Dva usko povezana pravca međunarodnih odnosa uključuju diplomatiju i ljudska prava. Dok diplomatija obuhvata pregovore i odnose između država u cilju održavanja mira i stabilnosti, ljudska prava označavaju one osnovne slobode i prava koja zaslužuje svako ljudsko biće, bez obzira na njegovu/njenu nacionalnost, vjeru, etničku pripadnost, spol i druge oblike identiteta.

Veza diplomatije sa ljudskim pravima duboko je u međunarodnim odnosima, jer vrlo često diplomatija služi zaštiti i promicanju osnovnih ljudskih sloboda. Iako su pregovori i očuvanje mira među državama glavne teme diplomatije, ljudska prava se odnose na univerzalne slobode i prava pojedinaca koje države i međunarodne organizacije treba da štite. Po ovom pitanju, diplomate primjenjuju različite alate kao što su rezolucije, sankcije ili javne izjave u pokušaju da prisile države koje krše ljudska prava. U ovom slučaju može se cijeliti takav pristup Ujedinjenih nacija i sličnih tijela putem kojih diplomatija unapređuje zajednički konsenzus o dokumentima kao što je Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima, između ostalih konvencija koje

štite ljudsku slobodu.

Osim javnih osuda, diplomatija koristi i pregovore i sankcije kada države imaju situacije u kojima se dešavaju teška kršenja ljudskih prava njihovih građana. One često uključuju ekonomske sankcije ili čak diplomatsku izolaciju kao sredstva za zaustavljanje ili ukoravanje takvih praksi. Čineći to, diplomatija promoviše zajednički konsenzus među državama kroz međunarodne forume o tome šta definiše osnovna ljudska prava, što je indirektno važan način postavljanja univerzalnih standarda i normi.

Uspostavljanjem diplomatskih odnosa stvoreni su međunarodni sudovi kao što su International Criminal Court (Međunarodni krivični sud) i International Court of Justice (Međunarodni sud pravde) kako bi se omogućila odgovornost za teška kršenja ljudskih prava, uključujući genocid i ratne zločine. Ostale oblasti diplomatskih napora uključuju i humanitarnu diplomatiju, koja nastoji da kroz saradnju i dijalog omogući zaštitu prava ljudi u kriznim situacijama.

Humanitarna diplomatija uključuje pružanje pomoći, kao i pregovore, u cilju zaštite i dostojanstva pogođenih ljudi.

Stoga diplomatija igra važnu ulogu u zaštiti ljudskih prava kroz korištenje različitih mehanizama koji mogu varirati od pregovora do sankcija, korištenja međunarodnih sudova i humanitarnih misija kako bi se osiguralo poštovanje univerzalnih prava širom svijeta.

Akcijski plan

Akcijski plan EU o ljudskim pravima i demokratiji je strateški okvir koji je osmislila Evropska unija da usmjerava svoje akcije uz promicanje i zaštitu ljudskih prava i demokratskih principa u EU i inostranstvu. Prvi put predstavljen 2012. godine, nekoliko puta je modificiran, a sadašnji plan pokriva period od 2020. do 2024. Ovaj akcioni plan utvrđuje posvećenost Evropske unije rješavanju izazova ljudskih prava i odgovoru na nova pitanja uz promicanje vrijednosti EU u svijetu pozornici.

Akcijski plan 2020–2024. usredotočen je na pet prioriteta područja:

1. Zaštita i osnaživanje ranjivih: Ovo uključuje zaštitu prava žena, djece, izbjeglica i bilo koje druge skupine, s obzirom na to da je inherentna

značajka razvoja socijalna uključenost, posebice u pogledu borbe protiv rodne nejednakosti i diskriminacije.

2. Izgradnja otpornih, uključenih i demokratskih društava: To uključuje potporu demokratskom upravljanju, vladavini prava i borbi protiv korupcije. Također se na odgovarajući način napominje da su slobodni i neovisni mediji, zajedno s energičnim civilnim društvom, neki od elemenata koje moraju imati otporne demokracije.

3. Promoviranje globalnog sistema za ljudska prava i demokraciju: Ovaj prioritet odnosi se na jačanje multilateralne suradnje s organizacijama kao što su Ujedinjeni narodi, podržavanje sistema međunarodne pravde i promoviranje ljudskih prava diljem svijeta.

4. Nove tehnologije i ljudska prava: Akcijski plan odnosi se na utjecaj digitalnih tehnologija na ljudska prava u smislu pitanja privatnosti, zaštite podataka, digitalnog nadzora i kibernetičke sigurnosti. EU će promovirati odgovornu upotrebu digitalnih tehnologija i spriječiti njihovu zloupotrebu u kršenju ljudskih prava.

5. Isporučujemo radeći zajedno: Ovo područje naglašava suradnju između institucija EU-a, država članica i međunarodnih partnera kako bi se osiguralo da rad na ljudskim pravima bude dobro koordiniran i učinkovit. Podržava suradnju s civilnim društvom, nevladinim organizacijama i građanskim pokretima.

Iako je Akcijski plan kamen temeljac vanjske politike EU o ljudskim pravima, suočava se s nekoliko izazova:

1. Nedosljedna primjena: Kritičari tvrde da EU ponekad daje prioritet strateškim ili ekonomskim interesima nad ljudskim pravima u odnosima s određenim zemljama, što dovodi do nedosljednosti.

2. Pritisak autoritarnih država: naponi EU su nadjačani otporom autoritarnih režima uslovima ljudskih prava; traže alternativne saveznike ili izvore podrške, poput Kine ili Rusije.

3. Unutrašnje podjele: Divergentni prioriteti između država članica EU mogu ozbiljno potkopati stav EU o ljudskim pravima, otežavajući usklađeno djelovanje.

Za one koji žele još veću integraciju sa EU, kao u slučaju Zapadnog Balkana – čiji je i Bosna i Hercegovina dio – Akcijski plan služi istovremeno i kao smjernica i kao preduvjet. Evropska unija koristi standarde ljudskih prava

i demokratije kako bi postavila mjerila za pristupanje, primoravajući države kandidate da modifikuju svoje pravne i političke okvire kako bi se približile evropskim vrijednostima. Akcijski plan tako postaje ključni vektor oblikovanja reformi, podržavanja demokratije i izgradnje otpornosti u ovim regionima.

Kako Akcijski plan za ljudska prava i demokratiju djeluje na Bosnu i Hercegovinu

Akcijski plan EU za ljudska prava i demokratiju je od velike važnosti za Bosnu i Hercegovinu (BiH) jer zemlja ima za cilj članstvo u EU dok je u stalnoj borbi sa pitanjima ljudskih prava, demokratskog upravljanja i vladavine prava. Ovo istraživanje je veoma važno, jer može pomoći da se objasni kako ovaj Akcijski plan može pomoći u daljem napredovanju Bosne i Hercegovine ka ispunjavanju uslova za pristupanje EU i jačanju njenih demokratskih institucija i zaštite ljudskih prava.

Kontekstualizacija izazova ljudskih prava u Bosni i Hercegovini

Počet ćemo pregledom situacije ljudskih prava u BiH:

1. Etničke podjele i politička fragmentacija: Dejtonski sporazum je stvorio politički sistem u Bosni koji je težio upravljanju zasnovanom na etničkoj osnovi, što je ponekad ometalo zaštitu ljudskih prava i postavljalo prepreke reformama.

2. Nezavisnost pravosuđa i korupcija: Pitanja korupcije i nedostatka nezavisnosti pravosuđa ometaju ostvarivanje ljudskih prava i stoje na putu objektivnom i efikasnom pravnom sistemu.

3. Prava manjina i civilno društvo: Ranjive grupe, kao što su etničke manjine, izbjeglice i LGBTQ+ zajednica, općenito su diskriminirane, uz malo uspostavljene pravne zaštite, što ukazuje na potrebu za jačim zakonodavstvom o građanskim pravima.

Da bismo riješili problem moramo da vidimo zašto je Akcioni plan od značaja za BiH i kako je usklađen sa prioritetima EU u pogledu ljudskih prava. Evo kako bi se svaki prioritet mogao riješiti u kontekstu BiH:

- Zaštita i osnaživanje pojedinaca

Jedan od ključnih aspekata ovih napora jeste zaštita i osnaživanje pojedinaca,

naročito onih iz marginaliziranih grupa. Kroz svoje programe EU u BiH nastoji pružiti podršku etničkim manjinama, ženama i ranjivim zajednicama, te pokreće projekte koji se bave smanjenjem diskriminacije i unapređenjem socijalnih usluga, kako bi se povećala inkluzivnost i obezbijedila veća pravda za sve.

- Izgradnja otpornih, inkluzivnih i demokratskih društava:

EU je aktivna u izgradnji otpornih, inkluzivnih i demokratskih društava u BiH, gdje kroz različite mjere radi na jačanju demokratskih procesa, borbi protiv korupcije i unapređenju struktura upravljanja. Ove mjere uključuju podršku reformama koje su usmjerene na transparentniju i odgovorniju vlast, čime se povećava povjerenje građana u institucije.

- Unapređenje globalnog sistema ljudskih prava i demokratije: Evropska unija radi na unapređenju globalnog sistema ljudskih prava i demokratije. EU kroz multilateralnu diplomatiju doprinosi razvoju ljudskih prava u Bosni i Hercegovini, najčešće u saradnji s organizacijama kao što su Ujedinjene nacije i Vijeće Evrope. Inicijative koje finansira EU imaju za cilj usklađivanje domaće politike s međunarodnim standardima ljudskih prava, čime se dodatno jačaju ljudska prava u zemlji.

- Nove tehnologije i ljudska prava:

S obzirom na sve veći značaj digitalnih prava i privatnosti, EU kroz svoje politike digitalnog upravljanja pomaže Bosni i Hercegovini u unapređenju zakonodavstva u vezi sa zaštitom privatnosti i slobodom govora na mreži. Ove inicijative su od presudne važnosti, jer omogućavaju modernizaciju zakona kako bi se efikasnije odgovorilo na izazove digitalne privatnosti u savremenom društvu.

- Radeći zajedno:

EU aktivno sarađuje s lokalnim organizacijama u BiH, uključujući nevladine organizacije i zajedničke grupe, kako bi unapredila ljudska prava i demokratiju. Ova saradnja često uključuje finansiranje lokalnih inicijativa i programa obuke za branitelje ljudskih prava, što omogućava lokalnim akterima da efikasnije rade na unapređenju društvenih i demokratskih vrijednosti u zajednicama širom Bosne i Hercegovine.

Zbog jedinstvenog sistema koje BiH ima u pogledu realizacije ovog plana imamo i neke izazove, a to su:

- Politički otpor i nacionalistički osjećaj: Nacionalističke frakcije u BiH

mogu smatrati zahtjeve EU za ljudska prava kao vanjsko uplitanje, odupiranje reformama koje osporavaju njihovu moć.

- Akteri koji nisu iz EU: Politički i ekonomski utjecaj aktera poput Rusije ili Turske mogao bi potkopati EU u njenom nastojanju da potisne BiH ka poštivanju ljudskih prava.

- Administrativna i institucionalna ograničenja: Slabe institucije i resursi neće omogućiti Bosni da u potpunosti implementira inicijative za ljudska prava koje podržava EU.

Budući izgledi i preporuke

- Jačanje partnerstva sa BiH: EU može imati značajniji utjecaj na agendu ljudskih prava, naprimjer, putem lokalnih organizacija, aktera u sistemu, kao i regionalnih inicijativa.

- Operacionalizacija standarda EU u Bosni: Naprimjer, povećanje zahtjeva za i/ili pružanje pomoći u vezi sa izazovnijim pitanjima, kao što je reforma pravosuđa.

- Promoviranje horizontalne integracije područja EU: Istražiti iz perspektive uloge regionalnih zemalja članica EU u rješavanju ovih pitanja, budući da su mnogi problemi s kojima se BiH suočava prekogranične prirode.

Primjena Akcionog plana EU za ljudska prava i demokratiju u BiH suočava se s brojnim izazovima, ali i nudi prilike za napredak. Ojačavanje institucionalnih kapaciteta, podrška civilnom društvu i jači dijalog između svih aktera su ključni koraci ka unapređenju ljudskih prava u BiH.

Uzimajući u obzir njih, bilo bi moguće da ova analiza Akcijskog plana EU za ljudska prava i demokratiju i njegovih učinaka na Bosnu i Hercegovinu, rasvijetli kako je opredijeljenost EU za ljudska prava operacionalizovana, na koje prepreke nailazi, te da li postoji potencijal za dugoročni demokratski razvoj u Bosni i Hercegovini.

Zaključak Akcijskog plana

Zaključivanjem Akcijskog plana za ljudska prava i diplomatiju u Bosni i Hercegovini jasno je opredijeljenost zemlje u oblasti unapređenja ljudskih prava, demokratizacije i jačanja vladavine prava, usklađivanja domaćih zakona

i politika sa evropskim i međunarodnim standardima. Pristup u ovom planu prema ljudskim pravima smatra se osnovnim gradivom za stabilno i pravedno društvo, a istovremeno pomaže u stvaranju povoljnog okruženja za jaču međunarodnu saradnju i dalje članstvo u EU.

Provodeći Akcijski plan, BiH je sve bliža dostizanju evropskih vrijednosti i čini progresivne korake ka stabilnijem društvu koje cijeni pravdu, jednakost i poštovanje osnovnih sloboda za sve svoje građane.

Literatura

1. Akcijski plan EU-a za ljudska prava i demokraciju https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/eu_action_plan_on_human_rights_and_democracy_2020-2024.pdf
2. Action Plan for Bosnia and Herzegovina 2022-2025 <https://rm.coe.int/action-plan-bosnia-and-herzegovina-2022-2025eng/1680a54231>
3. Bosnia and Herzegovina Action Plan Review 2022-2024 <https://www.opengovpartnership.org/documents/bosnia-and-herzegovinaaction-plan-review-2022-2024/>

Hilmo Demirović

***BILETERALNI ODNOSI
REPUBLIKE HRVATSKE SA
BOSNOM I HERCEGOVINOM***

ALIJA
IZETBEGOVIĆ
M U Z E J

SADRŽAJ

UVOD

- 1.1. Predmet i cilj istraživanja
- 1.2. Istraživačko pitanje i hipoteze
2. Diplomacija i njen značaj u međunarodnim odnosima
- 2.1. Vrste i funkcije diplomacije
- 2.2. Karakteristike bilateralnih odnosa
- 3.0. Biletralni odnosi Republike Hrvatske sa Bosne i Hercegovine kroz povijesti
- 3.1. Povijesna povezanost Republike Hrvatske sa Bosnom i Hercegovinom
- 3.2. Političke napetosti i izazovi u odnosima dvije države⁸
- 4.0. Uloga Republike Hrvatske u procesu pridruživanja Bosne i Hercegovine u Europsku Uniju
- 4.1. Trilateralni odnosi: Zagreb - Bruxelles – Sarajevo
- 5.0. Ekonomski odnosi između Republike Hrvatske i Bosne i Hercegovine
- 5.1. Trgovinska razmjena i ključni sektori
- 5.2. Hrvatska ulaganja u Bosnu i Hercegovinu
- 5.3. Analiza statističkih pokazatelja
- 6.0. Kulturna suradnja između dvije države
- 6.1. Kulturne manifestacije i međusobni projekti
- 7.0. Obrazovna suradnja između Republike Hrvatske i Bosne i Hercegovine
- 7.1. Suradnja na polju obrazovanja učitelja i nastavnika
- 7.2. Suradnja visokog obrazovanja država
- 7.3. Tehnička i stručna suradnja
- 8.0. Sigurnosna suradnja Republike Hrvatske sa Bosnom i Hercegovinom
- 9.0. Zaključak
- Literatura

Uvod

Bilateralni odnosi između Republike Hrvatske i Bosne i Hercegovine predstavljaju ključni aspekt regionalne stabilnosti i razvoja, s obzirom na povijesnu, kulturnu i političku povezanost dviju zemalja. Kao susjedne države, Hrvatska i Bosna i Hercegovina dijele dugu i složenu povijest koja je značajno oblikovala njihove međusobne odnose, što je danas vidljivo kroz širok spektar suradnje na ekonomskom, kulturnom i diplomatskom planu.

Ovi odnosi imaju dubok utjecaj ne samo na bilateralnu razinu, već i na širi regionalni kontekst jugoistočne Evrope, posebno u kontekstu evropskih integracija i političke stabilnosti.

Cilj ovog istraživanja je analizirati ključne aspekte bilateralnih odnosa između Hrvatske i Bosne i Hercegovine, s posebnim naglaskom na ekonomske, kulturne i diplomatske veze. Ekonomski odnosi su od presudne važnosti, jer Hrvatska spada među najvažnije trgovinske partnere Bosne i Hercegovine, a ulaganja u ključne sektore, poput energetike i turizma, značajno pridonose privrednom rastu Bosne i Hercegovine.

Osim toga, kulturna razmjena i zajedničko kulturno naslijeđe stvaraju osnovu za snažniju suradnju na društvenoj i identitetskoj razini, dok diplomatski odnosi, posebice u kontekstu evroatlantskih integracija, otvaraju mogućnosti za daljnji politički napredak Bosne i Hercegovine.

S obzirom na značaj bilateralnih odnosa za obje zemlje, ovo istraživanje će se temeljiti na analizi ključnih sektora suradnje, kao i na proučavanju izazova s kojima se suočavaju obje zemlje u jačanju svojih međusobnih odnosa.

Istraživačko pitanje koje će voditi ovaj rad odnosi se na utjecaj bilateralnih odnosa između Hrvatske i Bosne i Hercegovine na političku stabilnost i privredni razvoj obje zemlje, kao i na mogućnosti za njihovo daljnje unapređenje.

1.1. Predmet i cilj istraživanja

Predmet istraživanja ovog rada je analiza bilateralnih odnosa između Republike Hrvatske i Bosne i Hercegovine, s posebnim naglaskom na njihov utjecaj na političku stabilnost i privredni razvoj. Istraživanje će obuhvatiti političke, gospodarske i kulturne veze, obrazovnu suradnju, trgovinske odnose te zajedničke infrastrukturne i sigurnosne inicijative, kao ključne aspekte suradnje između ove dvije zemlje.

Cilj istraživanja je procijeniti kako postojeći odnosi Hrvatske i Bosne i Hercegovine pridonose političkoj stabilnosti i gospodarskom razvoju obje države, te identificirati prilike za daljnje unapređenje suradnje. Ovo će uključivati analizu mogućnosti za jačanje međusobnog povjerenja, otklanjanje prepreka u suradnji te razvoj zajedničkih inicijativa u kontekstu evropskih integracija, s posebnim naglaskom na doprinos koji bolji odnosi mogu imati za dugoročnu stabilnost i integracijske procese obje zemlje.

1.2. Istraživačko pitanje i hipoteze

1.2.1. Istraživačko pitanje

Kako bilateralni odnosi između Republike Hrvatske i Bosne i Hercegovine utječu na političku stabilnost i privredni razvoj obje zemlje, te koje su mogućnosti za daljnje unapređenje tih odnosa.

1.2.2. Hipoteze:

Hipoteza 1: Postojeći bilateralni odnosi između Hrvatske i Bosne i Hercegovine pozitivno utječu na političku stabilnost i privredni razvoj obje zemlje, osobito kroz suradnju u trgovini, obrazovanju i infrastrukturnim projektima.

Hipoteza 2: Daljnje unapređenje političkih, gospodarskih i kulturnih veza između Hrvatske i Bosne i Hercegovine može značajno doprinositi jačanju regionalne stabilnosti i ubrzanju evropskih integracija obje zemlje.

Hipoteza 3: Iako postoje pozitivni aspekti suradnje, postoje i prepreke koje usporavaju daljnje unapređenje bilateralnih odnosa, uključujući političke

razlike, administrativne barijere i nepovjerenje u nekim segmentima društva, koje je moguće prevladati kroz strateške političke inicijative.

2. Diplomacija i njen značaj u međunarodnim odnosima

Diplomacija je ključni instrument kojim države ostvaruju svoje vanjskopolitičke ciljeve kroz pregovore i mirne procese, a razlikuje se od vanjske politike, koju kreira državna vlada, dok diplomacija provodi ciljeve te politike. Ona predstavlja službene aktivnosti državnih organa u zaštiti interesa zemlje u međunarodnim odnosima. Korijeni diplomatije datiraju još iz vremena plemenskih zajednica, kada su vođe počele shvaćati važnost komunikacije sa susjednim plemenima. Diplomacija se kroz stoljeća razvijala od povremenih susreta izaslanika do uspostavljanja stalnih diplomatskih misija. Moderna diplomacija počinje u renesansi, kada se uvodi praksa trajnih predstavništava među državama. Talijanski gradovi-države poput Venecije i Firenze prve su započele slanje stalnih diplomata. Razvojem međunarodnih odnosa diplomacija je postala važan mehanizam za rješavanje sukoba i smirivanje napetosti (Berridge, G. R., & James, A. 2003).

2.1. Vrste i funkcije diplomacije

Diplomatski odnosi mogu se podijeliti u dvije osnovne kategorije: bilateralne i multilateralne. Bilateralni odnosi odnose se na diplomatske aktivnosti i komunikaciju između dviju država, pri čemu se uspostavljaju specifični odnosi i pregovori usmjereni na interese tih dviju strana. Multilateralni odnosi, s druge strane, uključuju suradnju između više država istovremeno, često putem međunarodnih organizacija poput Ujedinjenih naroda, gdje više država sudjeluje u zajedničkim raspravama i dogovorima o pitanjima koja prelaze granice pojedinačnih zemalja.

U odnosu na trajanje, diplomatski odnosi mogu biti stalni ili ad hoc. Stalni diplomatski odnosi uključuju uspostavljanje stalnih diplomatskih misija i predstavništava u određenim zemljama, što omogućuje dugoročno povezivanje i stalnu prisutnost diplomatskih službenika. Ad hoc diplomacija, međutim, odnosi se na posebne misije koje su vremenski ograničene i usmjerene na specifične ciljeve, poput kriznog posredovanja ili organizacije sporazuma.

Osim ovih glavnih vrsta, postoje i posebni oblici diplomacije. Diplomacija kroz samite predstavlja susrete na najvišoj državnoj razini, gdje predsjednici, premijeri i drugi visoki državni dužnosnici vode razgovore o važnim pitanjima. Vojna diplomacija uključuje unapređenje diplomatskih odnosa kroz vojne suradnje između prijateljskih zemalja, kao što su zajedničke vojne vježbe i sporazumi o sigurnosti. Posrednička diplomacija uključuje sudjelovanje treće, neutralne države u rješavanju sukoba između dviju drugih država, čime se doprinosi postizanju dogovora na miran način (Berridge, G. R., & James, A. 2003).

Diplomacija ima pet osnovnih funkcija koje su definirane Bečkom konvencijom o diplomatskim odnosima. Prva funkcija je predstavljanje države, pri čemu diplomati predstavljaju interese svoje zemlje u stranoj državi. Druga funkcija je zaštita interesa građana u inozemstvu, što uključuje brigu o sigurnosti i pravima državljana svoje zemlje u inozemstvu. Treća funkcija je pregovaranje s drugim državama, gdje diplomati vode pregovore o različitim pitanjima poput mira, trgovinskih sporazuma i pitanja granica. Četvrta funkcija je obavješćavanje vlasti, pri čemu diplomati redovito izvještavaju svoju vladu o političkim i društvenim događajima u zemlji domaćinu. Peta funkcija je razvoj prijateljskih odnosa, gdje diplomatska suradnja pomaže u jačanju političkih, ekonomskih i kulturnih veza između država (United Nations 1961).

2.2. Karakteristike bilateralnih odnosa

Bilateralni odnosi jedinstveni su oblik međunarodne suradnje koji se odvija isključivo između dviju država, a uspostavljaju se na temelju obostrane suglasnosti i uz poštivanje međunarodnog prava. Karakteristike bilateralnih odnosa, kao najstariji oblik suradnje među državama, odnosi isključivo između dviju suverenih država, temelji se na potpisanim sporazumima unutar okvira međunarodnog prava koji uključuje otvaranje diplomatskih predstavništava, promovirajući otvoreni dijalog i prijateljske odnose, koji su važni su za rješavanje međunarodnih sukoba i omogućuju uspostavljanje raznovrsne suradnje (trgovinske, političke, turističke i druge). Kao najčešći oblik diplomatskog odnosa, bilateralni odnosi odražavaju slobodnu volju i suglasnost potpisnica, što im omogućuje uspjeh i stabilnost u međunarodnoj suradnji (Berridge, G. R., & James, A. 2003).

3.0. Bilateralni odnosi Republike Hrvatske sa Bosne i Hercegovine kroz povijesti

Bilateralni odnosi između Bosne i Hercegovine i Republike Hrvatske od njihovog međunarodnog priznanja 1992. godine temelje se na dubokim povijesnim, kulturnim, etničkim i privrednim vezama koje su se razvijale kroz duže vrijeme. Ove dvije zemlje su, unatoč svom relativno kratkom postojanju kao suverene države, povezane snažnim međusobnim interesima, a njihova diplomacija je ključna za stabilnost i razvoj Zapadnog Balkana.

BiH i RH su kao nove države, suočene s procesom uspostavljanja svojih vanjskopolitičkih smjernica, usmjerene na izgradnju svojih diplomatskih odnosa i međunarodnu integraciju. Formalni početak diplomatskih odnosa između BiH i RH započinje potpisivanjem Sporazuma o prijateljstvu i suradnji dana 21. srpnja 1992. godine, koji su potpisali tadašnji predsjednici Dr. Franjo Tuđman i Alija Izetbegović. Ovaj sporazum simbolizira prvu značajnu diplomatsku aktivnost između dvije zemlje u kojoj su se postavili temelji za daljnju suradnju (Babić, M., & Mrđen, T. 2011).

Vanjska politika BiH, kao i RH, razvijala se kroz godine, a najvažniji preokreti dogodili su se nakon uspostave međunarodnog priznanja, kada su obje zemlje postale punopravne članice međunarodnih organizacija Ujedinjenih naroda i Vijeća Evrope. BiH je formalno obnovila svoju suverenost 1992. godine, a diplomatska služba zemlje počinje uspostavljati svoju mrežu diplomatskih i konzularnih predstavništava. Za BiH je proces izgradnje vanjske politike bio dugotrajan, a ključna uloga pripadala je obnavljanju diplomacije na temelju međunarodnih normi i prava.

Dokument Opći pravci i prioriteti vanjske politike BiH iz 2003. godine naglašava ključne smjernice vanjske politike BiH, među kojima je poseban naglasak na suradnji s Republikom Hrvatskom. Prema ovom dokumentu, BiH se obavezuje na očuvanje teritorijalnog integriteta, suvereniteta i usklađenost sa Daytonskim mirovnim sporazumom potpisanog 1995. godine, koji se odnosi na politički okvir BiH, čime se nastoji očuvati stabilnost u regiji. Također, BiH priznaje važnost izgradnje konstruktivnog dijaloga s RH, s ciljem mirnog rješavanja svih otvorenih pitanja. Naglasak se stavlja na suradnju u privrednom, kulturnom, političkom i sigurnosnom sektoru, a posebno se ističe potreba za regionalnim dijalogom u kojem obje zemlje moraju igrati aktivnu

ulogu (United Nations 1995).

Iako su odnosi BiH i RH uglavnom pozitivni, oni su također opterećeni raznim neriješenim pitanjima, od kojih je jedno od najvažnijih granično pitanje. Problem granične linije između BiH i RH, uključujući sporove oko Neuma, Kostajnice, Pelješkog mosta i luke Ploče, predstavlja dugotrajan izvor napetosti između dviju zemalja. Iako su potpisani različiti sporazumi i protokoli, poput Sporazuma o državnoj granici između BiH i RH iz 1999. godine. Ti sporazumi još uvijek nisu ratificirani u cijelosti, zbog čega ostaje mnogo neriješenih pitanja koja zahtijevaju dodatne pregovore. Jedan od glavnih problema bio je Pelješki most, čija gradnja je izazvala političke nesuglasice, jer je BiH smatrala da će ovaj most narušiti njezinu pomorsku granicu. U nekim slučajevima, BiH je zahtijevala izmjene u međunarodnoj liniji razgraničenja, dok je Hrvatska insistirala na gradnji mosta kao infrastrukturnom projektu koji bi unaprijedio povezanost Hrvatske, što je na kraju i uradila.

Drugi važan problem, koji je stajao na putu jače suradnje, bio je dvojno državljanstvo, koje nije bilo priznato sve do 2011. godine, kada je Predsjedništvo BiH ratificiralo Sporazum s RH o dvojnim državljanima. Ovaj sporazum omogućio je građanima BiH i RH da zadrže državljanstvo obje zemlje, što je posebno važno za ljude koji žive u pograničnim područjima, a ima i političke i sigurnosne implikacije za obje države (Babić, M., & Mrđen, T. 2011).

Odnosi između BiH i RH su prošli kroz razdoblja napetosti i suradnje. Po dolasku na vlast tadašnjeg premijera g. Ivice Račana 2000. godine, vanjska politika Hrvatske prema BiH postala je fokusirana na integraciju Hrvatske u Evropsku uniju i NATO, a time su se stvorile nove prilike za bilateralnu suradnju, posebno u područjima poput sigurnosti, trgovine i ekonomije. U isto vrijeme, Hrvatska je nastojala ojačati regionalnu suradnju, dok je BiH i dalje bila suočena s izazovima postkonfliktnog razdoblja i potrebom za jačanjem institucionalnih kapaciteta.

Značajan trenutak u bilateralnim odnosima dogodio se 2013. godine, kada je Hrvatska postala članica Evropske unije. Iako je ovo otvorilo mogućnosti za dublju suradnju u okviru EU, mnogi problemi vezani uz pravo manjina, regionalnu sigurnost i integraciju BiH u EU ostali su otvoreni. EU je postavila visoke standarde u pogledu odnosa među zemljama članicama, što znači da bi odnosi između BiH i RH morali biti u skladu s evropskim zakonodavstvom i normama.

Tijekom godina, obostrano su potpisivani brojni sporazumi i protokoli koji su pokrivali širok spektar pitanja, od političke suradnje, kulturnih razmjena, do privredne i ekološke suradnje. Neki od važnijih ugovora uključuju Sporazum o međusobnoj pomoći u hitnim konzularnim uslugama, Okvirni sporazum o konfederalnim vezama i Opći okvirni sporazum za mir. Pored toga, potpisani su i sporazumi o suradnji u pravnim pitanjima, kulturi, prosvjeti, sportu i zaštiti okoliša, koji čine osnovu za daljnji razvoj odnosa između dviju zemalja (Bilandžić, D., & Kovač, M. 2008).

Unatoč brojnim sporazumima i suradnji, trenutna situacija u BiH, koja je suočena s unutaršnjim političkim i ekonomskim izazovima, a također i nesuglasticama s Hrvatskom oko određenih pitanja, pokazuje da bilateralna diplomacija, iako značajna, nije uvijek lako provodiva. Nedefinirana vanjskopolitička strategija BiH, političke podjele unutar zemlje, kao i nesuglasice između političkih elita, i dalje ometaju stvaranje stabilnog vanjskopolitičkog okvira koji bi mogao olakšati rješavanje spornih pitanja (Bilandžić, D., & Kovač, M. 2008).

Također danas, Republika Hrvatska i Bosna i Hercegovina održavaju bliske diplomatske odnose kroz veleposlanstva i konzulate koji promiču političku, privrednu i kulturnu suradnju. Hrvatska ambasada u Sarajevu i konzularni uredi u Mostaru, Banjaluci i Tuzli pružaju podršku hrvatskim državljanima u BiH i doprinose zaštiti prava hrvatskog naroda. Bosanskohercegovačko veleposlanstvo u Zagrebu i konzulat u Rijeci rade na jačanju privrednih i kulturnih veza, te pružaju podršku građanima BiH u Hrvatskoj. Obje ambasade pridonose razvoju bilateralnih odnosa, stabilnosti regije i evropskim integracijama.

Iako postoji značajan napredak u bilateralnim odnosima, još uvijek je potrebno puno truda i diplomacije da bi se riješila preostala pitanja i stvorili uvjeti za dugoročni mir i suradnju u regiji. Ključni izazov za obje države ostaje izgradnja međusobnog povjerenja i usklađivanje s evropskim normama, kako bi se osigurala stabilnost i prosperitet regije. Obrazovna i kulturna suradnja mogu igrati ključnu ulogu u budućem razvoju bilateralnih odnosa.

3.1. Povijesna povezanost Republike Hrvatske sa Bosnom i Hercegovinom

Djelomično se može proširiti razumijevanje zajedničke povijesti tih dviju država kroz osnivanje Kraljevine Jugoslavije 1918. godine. Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca, koja je kasnije postala Kraljevina Jugoslavija, značila je političko ujedinjenje i političke napetosti među različitim narodima koji su u njoj živjeli. Hrvatska i Bosna i Hercegovina bile su ključne teritorijalne jedinice unutar tog političkog okvira, a političke nesuglasice, neriješena pitanja i nastojanje za autonomijom odigrali su ključnu ulogu u oblikovanju njihove međusobne dinamike. Nakon raspada Jugoslavije, Hrvatska i BiH su postale samostalne države, no veza između njih ostala je snažna, osobito u kontekstu Hrvata koji su se u BiH doživljavali kao jedna od najvažnijih etničkih skupina (Ramet, S. P. 2009).

3.2. Političke napetosti i izazovi u odnosima dvije države

Političke napetosti između Bosne i Hercegovine i Republike Hrvatske, koje su se povremeno javljale, često su bile povezane s pitanjima statusa hrvatskog naroda u BiH. Hrvati u BiH su povremeno smatrali da su politički marginalizirani, osobito u kontekstu bošnjačko-srpskog političkog dogovaranja unutar BiH, što je izazivalo osjećaj nesigurnosti u pogledu njihovih političkih, kulturnih i teritorijalnih prava. Nakon raspada Jugoslavije i uspostave novih političkih realnosti, Hrvati u BiH su se osjećali ugroženima, što je rezultiralo njihovim pokušajem stvaranja političke i teritorijalne autonomije kroz osnivanje tzv. Republike Herceg-Bosne, koja je bila svojevrsni pokušaj osiguravanja političkih i teritorijalnih prava Hrvata u BiH.

Ovaj pokušaj uspostave Hrvatske Republike Herceg-Bosne, koji je započeo tijekom rata, bio je osmišljen kao sredstvo zaštite interesa hrvatskog naroda unutar BiH, ali i kao odgovor na političku i vojnu dominaciju drugih etničkih skupina. Konflikti u BiH, posebno tijekom rata 1992-1995, oblikovali su političke odnose između dvije zemlje, a uspostava suverene Republike Hrvatske bila je važan čimbenik u dinamici tih odnosa.

Iako je Daytonski mirovni sporazum iz 1995. godine okončao rat u BiH i doveo do formalnog završetka oružanog sukoba, nije riješio sva politička pitanja, osobito ona koja su se ticala etničkih podjela unutar BiH. Etničke razlike, koje

su bile snažno ukorijenjene u političkoj i društvenoj strukturi zemlje, ostale su prisutne, a BiH je ostala podijeljena na dva entiteta – Federaciju Bosne i Hercegovine, gdje dominiraju Bošnjaci i Hrvati, i Republiku Srpsku, pod kontrolom Srba. Ova podjela, unatoč miru, nastavila je biti izvor napetosti i političkih nesuglasica unutar zemlje.

Tijekom godina, političke napetosti između BiH i RH su također imale implikacije na bilateralne odnose, s obzirom na to da je Hrvatska u političkom smislu često bila u poziciji zaštite interesa Hrvata u BiH. Hrvatska je nastojala osigurati prava hrvatske manjine u BiH, a također je igrala ključnu ulogu u međunarodnom posredovanju u BiH, pokušavajući osigurati stabilnost regije i potaknuti integraciju BiH u euroatlantske strukture. Takve političke dinamike su oblikovale odnose između ove dvije zemlje, a i dalje ostaju ključni faktori u njihovoj međusobnoj suradnji (Bilandžić, D., & Kovač, M. 2008).

4.0. Uloga Republike Hrvatske u procesu pridruživanja Bosne i Hercegovine u Evropsku Uniju

Hrvatska je igra ključnu ulogu u procesu pristupanja Bosne i Hercegovine Evropskoj uniji, ne samo kroz bilateralnu suradnju, već i kroz svoj aktivni angažman unutar međunarodnih institucija poput EU-a i NATO-a. Iako je sama završila svoje euroatlantske integracije članstvom u NATO-u i Evropskoj uniji, Hrvatska je svjesna da stabilnost regije Jugoistočne Europe, a time i njezina vlastita sigurnost, u velikoj mjeri ovisi o stabilnosti i uspjehu susjednih zemalja, posebno BiH.

Hrvatska je tijekom svog pregovaračkog procesa s EU-om aktivno podržavala BiH u njezinoj težnji za članstvom. Zanimljivo je da je Hrvatska, koja je već bila članica EU-a, inicirala poseban pristup BiH prema EU-u. Inicijativa je uključivala prijedlog da BiH dobije specijalnu metodologiju pristupanja EU-u, koja bi uzela u obzir specifičnosti ove zemlje i omogućila lakši prijelaz u evropske strukture. Vesna Pusić, tadašnja potpredsjednica Vlade Hrvatske, bila je ključna figura u ovoj inicijativi. Iako je EU ovu inicijativu iz početka interpretirala kao pokušaj Hrvatske da "progura" specifičan pristup BiH, kasnije je Hrvatska prepoznala da BiH nije bila dovoljno spremna za evropske integracije, što je postalo ključno pitanje u daljnjoj suradnji Hrvatske, EU-a i BiH. Nadalje, Bosna i Hercegovina nije spremna implementirati nužne reforme

za pristup EU-u i istaknula potrebu za većom političkom i institucionalnom stabilnošću. Ovaj stav Hrvatske izazvao je određene napetosti u odnosima s BiH, jer su mnogi smatrali da bi Hrvatska mogla biti prepreka za napredak BiH prema EU-u. Međutim, unatoč tim napetostima, Hrvatska je ostala čvrsta u stavu da BiH mora ispuniti uvjete i pokazati političku spremnost kako bi mogla nastaviti svoj put prema EU i NATO-u jer istinski pomaže u poticanju političkih reformi u BiH, osobito u području institucionalne stabilnosti i sigurnosti kroz razmjenu iskustava, političku i tehničku pomoć u usklađivanju zakonodavstva i administrativnih struktura sa standardima EU i NATO-a, a sve s ciljem jačanja političke stabilnosti i institucionalne izdržljivosti BiH. (Vlada Republike Hrvatske, 2023; Bajrović et al., 2019).

4.1. Trilateralni odnosi: Zagreb – Bruxelles – Sarajevo

Jedan od ključnih pomaka u bilateralnim odnosima Hrvatske i BiH dogodio se kad su ti odnosi prešli iz bilateralne faze u trilateralnu suradnju koja uključuje Bruxelles. Ovaj korak pokazuje da su procesi pristupanja EU-u zahtijevali širu međunarodnu suradnju, gdje su se uključivali i predstavnici EU-a, jer su mnogi sporovi i problemi između Hrvatske i BiH postali politički i pravni izazovi koji su zahtijevali izravnu uključenost EU-a kao jamca stabilnosti i napretka. U tom kontekstu, Hrvatska je postala ključni akter u pokušaju rješavanja tih pitanja, kako bi BiH mogla nastaviti svoje evropske integracije. Evropska komisija je u svojim izvješćima o napretku BiH (od 2005. do 2016. godine) analizirala stanje bilateralnih odnosa između Hrvatske i BiH, ali i samu spremnost BiH za pristup EU-u. Pozitivne ocjene uključivale su napredak u političkoj suradnji, potpisivanje brojnih bilateralnih sporazuma, uključujući sporazume o dvojnomož državljanstvu, trgovini i suradnji u borbi protiv organiziranog kriminala. Međutim, negativne ocjene odnosile su se na sporost u rješavanju nekih ključnih pitanja, poput granica, imovine i slobodnog pristupa luci Ploče. (EUD)

Evropska komisija je također istaknula kako su bilateralni odnosi između Hrvatske i BiH ključni za stabilnost regije i proces pristupanja EU-u. Stoga, rješavanje tih sporova ostaje ključni preduvjet za napredak BiH u evropske strukture. (EUD)

5.0. Ekonomski odnosi između Republike Hrvatske i Bosne i Hercegovine

Privredna povezanost Republike Hrvatske i Bosne i Hercegovine temelji se na dugogodišnjim trgovinskim vezama i međusobnoj suradnji koja obuhvaća širok spektar sektora ključnih za obje ekonomije. Kao jedan od glavnih trgovinskih partnera Bosne i Hercegovine, Hrvatska ima značajan utjecaj na strukturu uvoza i izvoza, a posebno su važni sektori poput poljoprivrednih proizvoda, energije, građevinskog materijala, te industrijskih proizvoda. Ove međusobne trgovinske aktivnosti omogućuju objema zemljama stabilnost i ekonomski rast, jer je trgovina između njih duboko ukorijenjena u njihovim privrednim strukturama. Geografska i strateška povezanost Hrvatske i BiH ključni su faktori u oblikovanju njihovih međusobnih odnosa. Smještena na zapadu, Hrvatska igra važnu ulogu kao povezač BiH s ostatkom Evrope, posebno nakon pristupanja Hrvatske Evropskoj uniji 2013. godine. Ova povezanost omogućava Hrvatskoj da doprinosi procesu prilagodbe BiH EU zakonodavstvu i standardima, kao i jačanju trgovinskih i investicijskih veza. Hrvatska je, kao jedan od najvećih vanjskotrgovinskih partnera BiH, također značajan investitor u BiH, čime se dodatno učvršćuju njihovi ekonomski odnosi. Zajednički projekti, kao što su infrastrukturne inicijative i ulaganja u energetske sektore, predstavljaju temelj za daljnji razvoj gospodarske suradnje između dviju zemalja. Gospodarska suradnja između Hrvatske i BiH ne samo da omogućava bolje uvjete za poduzetnike i trgovinu, nego također stvara mogućnost za brži odgovor na globalne ekonomske izazove. Jačanje konkurentnosti obiju zemalja i povećanje zapošljavanja kroz zajedničke projekte jedan su od ključnih ciljeva ove suradnje, čime se omogućava održiviji ekonomski razvoj u regiji. Bilateralni trgovinski sporazumi između Hrvatske i BiH igraju važnu ulogu u smanjenju trgovinskih barijera i poboljšanju uvjeta za poduzetnike. Ovi sporazumi omogućuju povećanje izvoza i uvoza proizvoda i usluga, čime se doprinosi daljnjoj stabilizaciji i rastu privrede obiju zemalja. Turizam je još jedno područje koje bilježi stalni rast u suradnji između Hrvatske i BiH. Obje zemlje posjeduju bogatu kulturnu baštinu i prirodne ljepote, koje nude potencijal za zajednički turistički paket. Promocija regije kao jedinstvene turističke destinacije, s naglaskom na kulturne i prirodne atrakcije, može značajno povećati broj posjetitelja i doprinositi privrednom rastu. Ovakva suradnja ima pozitivan učinak na lokalne zajednice, jačanje infrastrukture i

povećanje zapošljavanja u turističkom sektoru (Vlada Republike Hrvatske 2023).

5.1. Trgovinska razmjena i ključni sektori

Trgovinska razmjena između Hrvatske i Bosne i Hercegovine kontinuirano raste te je u 2022. godini premašila vrijednost od 2,5 milijardi eura, Prema podacima iz The Observatory of Economic Complexity (OEC) i Centralne banke Bosne i Hercegovine, Hrvatska je jedan od glavnih trgovinskih partnera BiH, čineći oko 15,1% ukupnog izvoza BiH. (The Observatory of Economic Complexity, 2023; Central Bank of Bosnia and Herzegovina, 2022).

Ključni proizvodi u razmjeni su naftni derivati, farmaceutski proizvodi, električna energija i prehrambeni proizvodi. Ovi proizvodi pokrivaju temeljne sektore kao što su energetske, zdravstveni i prehrambeni sektor, što ih čini ključnim za opskrbu i stabilnost tržišta BiH. Izvoz BiH u Hrvatsku bazira se na izvozu primarno sirovine, građevinskih materijala i poljoprivredne proizvode, što je od velikog značaja za hrvatsku industriju i graditeljski sektor. Ovi sektori također osiguravaju stabilnu razmjenu i ekonomski utjecaj BiH na hrvatsko tržište.

5.2. Hrvatska ulaganja u Bosnu i Hercegovinu

Hrvatska ulaganja u BiH kontinuirano su prisutna i fokusirana na sektore energetike, građevinarstva, finansija i turizma. Kompanija Inudustrija nafte d. d. koja je najveća hrvatska naftna kompanija, ulaže u rafinerije i distribucijske mreže unutar BiH, što predstavlja ključnu poveznicu u energetskom sektoru između dviju država (N1, 2023).

Prema izvještaju Hrvatske narodne banke, ukupna vrijednost hrvatskih investicija u BiH iznosi oko 1,3 milijarde eura, čime Hrvatska doprinosi ekonomskom rastu BiH i otvaranju novih radnih mjesta. Ulagački sektor uključuje i investicije u turizam, posebno s obzirom na potencijalne turističke resurse u BiH, koji omogućuju brzi povrat investicija i dugoročnu održivost.

5.3. Analiza statističkih pokazatelja

Prema recentnim podacima, trgovinski odnosi između Hrvatske i BiH su u stalnom rastu, a očekuje se daljnje povećanje uz obostranu korist. Podaci iz Centralne banke BiH pokazuju stalni rast trgovinske razmjene između Hrvatske i BiH kroz posljednje desetljeće. Izravna strana ulaganja Hrvatske čine otprilike 5% ukupnih stranih investicija u BiH, s posebnim naglaskom na građevinski i turistički sektor (CBBH). Ove investicije značajno pridonose ukupnom bruto domaćem proizvodu BiH, te pomažu u stabilizaciji i rastu njezine ekonomije. Štoviše, ekonomski odnosi dodatno se jačaju kroz projekte zajedničke infrastrukture, poput graničnih prijelaza i prometnih poveznica, npr. autocesta Koridora Vc koji prolazi kroz obje države, kao i trenutno aktualan novi most preko rijeke Save kod Gradiške i granični prijelaz koji će uveliko olakšati prijevoz roba i putnika, a samim tim omogućuju bržu i sigurniju trgovinsku razmjenu između dviju zemalja. Povezivanje prometne infrastrukture između Hrvatske i BiH doprinosi ne samo privredi obje zemalja, već i cijeloj regiji jugoistočne Evrope, čineći je konkurentnijom na globalnom tržištu.

Kombinacija stalnog rasta trgovinske razmjene, ključnih sektora u kojima se obavlja razmjena i povećanja hrvatskih investicija svjedoči o snažnom privrednom partnerstvu između Hrvatske i Bosne i Hercegovine, s potencijalom daljnjeg jačanja u nadolazećim godinama.

6.0. Kulturna suradnja između dvije države

Kulturna suradnja između Republike Hrvatske i Bosne i Hercegovine ima ključnu ulogu u održavanju i razvoju međusobnih odnosa, jačanju identiteta obje zemlje, kao i u očuvanju zajedničke kulturne baštine. Ovaj aspekt odnosa obuhvaća mnoge različite dimenzije, od institucionalne i društvene suradnje do konkretnih inicijativa usmjerenih na očuvanje povijesnih, kulturnih i umjetničkih tradicija, uključujući i ulogu Republike Hrvatske u zaštiti kulturne baštine bošnjačke nacionalne manjine, te ulaganja u očuvanje kulturne baštine Hrvata u Bosni i Hercegovini.

Kulturna suradnja između Hrvatske i BiH duboko je ukorijenjena u povijesti i zajedničkoj kulturnoj baštini. Obje zemlje dijele bogatstvo kulturnog stvaralaštva, od arhitekture, književnosti i muzike, do jezika i običaja. Kulturna

suradnja obuhvaća razmjenu ideja, umjetničkog stvaralaštva i kulturnih dobara koja omogućuju očuvanje i unapređenje kulturnog identiteta, a istovremeno jačaju međusobno razumijevanje i dijalog.

6.1. Kulturne manifestacije i međusobni projekti

Jedan od glavnih načina kulturne suradnje između Republike Hrvatske i BiH su kulturne manifestacije, festivali i događanja koja često uključuju međunarodnu suradnju koji se redovito održavaju u obje države. Primjer je kako osobe iz kulturnog života iz RH sudjeluju na kulturnom Sarajevu film festivalu, koji je jedno od najprestižnijih kulturnih događanja u regiji, dok akteri iz BiH često sudjeluje u zagrebačkim manifestacijama poput Zagrebačkog kulturnog ljeta. Takvi festivali omogućuju umjetnicima iz obje zemlje da dijele svoja djela, promoviraju zajedničku povijest i kulturu, te da međusobno razmjenjuju umjetničke ideje i iskustva.

Uz to, mnoge kulturne institucije u RH i BiH organiziraju izložbe, koncerte i predstave koje omogućuju uvid u bogatu kulturnu baštinu obje zemlje. Naprimjer, Glazbeni zavod u Zagrebu i Narodno pozorište u Sarajevu redovito surađuju u organizaciji koncerata i pozorišnih predstava, čime se promovira kulturna raznolikost, ali i očuvanje kulturnih vrijednosti obje zemlje.

Jedno od najvažnijih područja kulturne suradnje RH i BiH odnosi se na očuvanje kulturne baštine, kako materijalne, tako i nematerijalne. Obje zemlje imaju bogatu kulturnu baštinu koja je u prošlim godinama bila izložena prijetnjama, bilo zbog ratova, bilo zbog zanemarivanja određenih kulturnih objekata.

6.1.1. Suradnja države sa bošnjačkom manjinskom zajednicom u RH

Republika Hrvatska prepoznaje značaj kulturnog identiteta bošnjačke manjine koja živi unutar njezinih granica. Prema posljednjem popisu stanovništva iz 2021. godine, Bošnjaci su druga najveća nacionalna manjina u Hrvatskoj s 24.131 osobom koja se izjasnila kao Bošnjak, a bošnjački kulturni identitet čini važan dio hrvatske kulturne baštine. Uloga Bošnjaka u Domovinskom ratu bila je značajna, jer su se mnogi Bošnjaci aktivno uključili u obranu Hrvatske, s oko 25.000 bošnjačkih branitelja, od kojih je 1.187 poginulo.

U tom kontekstu Hrvatska vlada, putem Savjeta za nacionalne manjine i Ureda za ljudska prava, te saborskog zastupnika za bošnjačku nacionalnu manjinu poduzima mjere za očuvanje i promociju bošnjačkog kulturnog identiteta. Bošnjačke udruge mogu aplicirati za finansijsku podršku za projekte koji pridonose očuvanju tog identiteta i jačanju međusobnog razumijevanja, te potiče identifikacija mladih Bošnjaka s vlastitom tradicijom, jezikom i običajima. Za bošnjačku manjinu u Hrvatskoj od izuzetne važnosti zbog sve izraženije asimilacije, ovi naponi imaju ključnu ulogu u jačanju zajednice i sprečavanju gubitka kulturnih vrijednosti. Bošnjačke kulturne manifestacije kao što su festivali, književne večeri, izložbe, koncerti, smotre folklora i različite radionice i seminari, redovito se održavaju u velikim hrvatskim gradovima kao što su Zagreb, Rijeka, Pula i ostali. Ovakvi događaji omogućuju ne samo očuvanje kulturne baštine, već i promociju bošnjačkih vrijednosti, jačajući međusobno razumijevanje i suradnju među narodima u Hrvatskoj (Vlada Republike Hrvatske 2023).

Posebitost u RH je što podupire obrazovne inicijative koje omogućuju Bošnjacima da održavaju svoj jezik, vjeru i kulturne tradicije. U školama u Hrvatskoj gdje ima dovoljan broj djece bošnjačke nacionalne manjine, nastava se izvodi na bosanskom jeziku, a također postoji niz obrazovnih programa koji se bave bošnjačkom poviješću i kulturom. Hrvatska se također angažirala u očuvanju kulturne baštine bošnjačke manjine. Niz kulturnih objekata, spomenika i kulturnih centara važnih za Bošnjake u Hrvatskoj obnavlja se uz podršku države i lokalnih zajednica. Među najpoznatijim projektima su obnovljeni kulturni objekti, džamije i spomenici, kao i muzeji koji čuvaju povijest bošnjačkog naroda u Hrvatskoj. Naprimjer, u Zagrebu se održavaju izložbe posvećene bošnjačkoj i islamskoj povijesti.

Postoji niz projekata koji se bave očuvanjem tradicije bošnjačke muzike, književnosti i jezika, čime se omogućuje očuvanje i promocija kulturnog identiteta bošnjačke manjine u Hrvatskoj. Na ovaj način, Hrvatska podržava i promovira kulturnu raznolikost, koja je ključna za izgradnju stabilnog društva (Vlada Republike Hrvatske 2023).

7.0. Obrazovna suradnja između Republike Hrvatske i Bosne i Hercegovine

Obrazovna suradnja između Republike Hrvatske i Bosne i Hercegovine ima ključnu ulogu u jačanju međusobnih odnosa, doprinosu intelektualnom razvoju i stvaranju temelja za dugoročnu društvenu, političku i kulturnu stabilnost regije. Ova suradnja ne odnosi se samo na razmjenu studenata i akademskih resursa, već također obuhvaća širi spektar zajedničkog obrazovanja, razvoja zajedničkih obrazovnih programa, te unaprjeđenja obrazovnih sustava u obje zemlje. Kako bi se osigurala kvaliteta i konkurentnost obrazovnih sistema, obje zemlje ulažu u institucionalnu suradnju, razmjenu studenata, kao i usavršavanje nastavnika.

7.1. Suradnja na polju obrazovanja učitelja i nastavnika

Osim suradnje na univerzitetskom nivou, Hrvatska i BiH surađuju i u području obrazovanja učitelja i nastavnika. S obzirom na važnost kvalitete obrazovanja u osnovnim i srednjim školama, obje zemlje provode različite projekte usmjerene na unapređenje obrazovnih metoda i pedagogije. Kroz ove inicijative nastavnici i učitelji imaju priliku sudjelovati u radionicama, seminarima i edukacijama koje omogućuju usavršavanje njihovih vještina, a time i poboljšanje kvalitete obrazovanja.

Ovi projekti uključuju zajedničke obuke za nastavnike, koji se usmjereni na razvoj novih pedagoških vještina, primjenu suvremenih obrazovnih tehnologija i metoda poučavanja, kao i na bolje razumijevanje obrazovnih sustava drugih zemalja. Također, suradnja u ovom segmentu uključuje i razmjenu iskustava između stručnjaka iz obje zemlje, čime se potiče razvoj obrazovnih politika koje su u skladu s najboljim praksama europskih i međunarodnih standarda.

7.2. Suradnja visokog obrazovanja država

Suradnja visokog obrazovanja između Hrvatske i Bosne i Hercegovine postala je sve intenzivnija posljednjih godina. Brojni univerziteti u obje zemlje sklopili su bilateralne sporazume koji omogućuju izravnu suradnju na različitim nivoima obrazovanja. Ovi sporazumi omogućuju akademsku

ramjenu, zajedničke istraživačke projekte i međusobnu podršku u usklađivanju obrazovnih programa prema evropskim standardima.

Naprimjer, Sveučilište u Zagrebu i Univerzitet u Sarajevu redovito provode zajedničke projekte i razmjenu studenata. U područjima poput povijesti, kulture, prava i ekonomije, studenti sa univerziteta u BiH imaju priliku sudjelovati u akademskim programima i istraživanjima koja se provode u Hrvatskoj, dok studenti iz Hrvatske mogu studirati na univerzitetima u BiH. Ovakva suradnja omogućava studentima da se razvijaju u internacionalnom okruženju, a istovremeno potiče interakciju među akademskim zajednicama obje zemlje (Ministarstvo znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske 2023).

Također, brojni studenti iz BiH odlučuju studirati na hrvatskim sveučilištima, a RH nudi stipendije i podršku koja omogućuju studentima iz BiH da lakše ostvaruju obrazovne ciljeve. Tako se osim akademskih prednosti stvara i prostor za jačanje kulturnih veza među mladima iz obje zemlje.

Jedan od najvažnijih instrumenata obrazovne suradnje između Hrvatske i BiH su evropski programi ramjena, kao što je Erasmus+. Ovi programi omogućuju studentima, nastavnicima i istraživačima iz obje zemlje da sudjeluju u različitim oblicima razmjene, stipendiranja i međunarodnih obrazovnih projekata. Erasmus+ nudi brojne mogućnosti za unapređenje akademskih standarda, omogućujući studentima i profesorima iz BiH da dobiju pristup naprednim evropskim obrazovnim standardima i metodama, dok hrvatski akademici kroz ove programe mogu proširiti svoje horizonte suradnjom s institucijama u BiH (Erasmus+ program 2023).

Ovi programi imaju višestruke koristi, od jačanja osobnog razvoja studenata i profesora, do unapređenja suradnje između obrazovnih institucija i jačanja međusobnog povjerenja. Evropska razmjena također doprinosi razmjeni ideja i iskustava među mladim ljudima, što ima dugoročne pozitivne učinke na društvene, političke i kulturne odnose između Hrvatske i BiH.

7.3. Tehnička i stručna suradnja

Osim akademske suradnje, Republika Hrvatska je Bosni i Hercegovini pružila značajnu tehničku i stručnu pomoć, osobito u sektorima koji uključuju visoko specijalizirane profesionalne vještine. Tehnička suradnja obuhvaća područja poput informacijskih tehnologija, turizma, medicine, poljoprivrede i drugih

sektora ključnih za gospodarski razvoj.

Naprimjer, kroz zajedničke obrazovne projekte i stručne tečajeve, hrvatske institucije prenose svoje iskustvo i znanje na BiH, čime se omogućava povećanje profesionalne kompetencije radne snage. Ovi programi također uključuju praktičnu obuku u industrijskim i poslovnim sektorima, što doprinosi stvaranju visoko kvalificirane radne snage koja može konkurirati na međunarodnom tržištu rada.

Uz to, Hrvatska pruža pomoć BiH u okviru različitih donacijskih i razvojnih programa koji uključuju tehničke i obrazovne programe u specifičnim industrijama. Oni omogućuju daljnji razvoj BiH u smislu stručne spremljene radne snage, koja je ključna za konkurentnost i integraciju u evropske i globalne privredne tokove (Delić, I. 2021).

8.0. Sigurnosna suradnja Republike Hrvatske sa Bosnom i Hercegovinom

Sigurnosna suradnja između Republike Hrvatske i Bosne i Hercegovine ima ključnu ulogu u osiguravanju stabilnosti regije jugoistočne Evrope, čime doprinosi ne samo dvostranoj stabilnosti, nego i širem euroatlantskom okruženju. Iako se Hrvatska smatra stabilnim članom međunarodne zajednice, politička i etnička nestabilnost u BiH ima izravan utjecaj na sigurnost Hrvatske. Ove dvije zemlje, suočavaju se s brojnim sigurnosnim prijetnjama koje zahtijevaju intenziviranu suradnju, osobito u sektorima borbe protiv organiziranog kriminala, ilegalne migracije te zaštite ljudskih prava.

Jedan od ključnih aspekata sigurnosne suradnje Hrvatske i BiH odnosi se na zajednički odgovor na prijetnje ilegalne migracije i organiziranog kriminala. Ove prijetnje su posebno izražene na zapadnom Balkanu, regiji koja je zbog svog strateškog položaja u Evropi izložena migracijskim tokovima, kao i različitim oblicima kriminalnih aktivnosti. Kako bi se nosile s tim izazovima, obje zemlje surađuju na razini nacionalnih sigurnosnih agencija, a Hrvatska kao članica NATO-a nudi BiH dragocjeno iskustvo i tehničku pomoć u reformama sigurnosnog sektora (Narodne novine 2017).

Pomoć Hrvatske u modernizaciji sigurnosnih i obavještajnih službi BiH omogućava ovoj zemlji da efikasnije odgovori na prijetnje. Zajednička obuka, razmjena informacija i koordinacija između relevantnih institucija, poput Ministarstva unutarnjih poslova Bosne i Hercegovine i Hrvatske, igraju

ključnu ulogu u prevenciji ilegalnih migracija, trgovine ljudima i organiziranih kriminalnih aktivnosti. Hrvatska, kao članica NATO-a, aktivno podržava BiH na putu euroatlantskih integracija, pružajući joj tehničku pomoć u modernizaciji svojih oružanih snaga i sigurnosnih struktura. U kontekstu NATO-a, BiH sudjeluje u programima suradnje, što uključuje obuku i osposobljavanje sigurnosnih i vojnih snaga prema standardima Alijanse. Hrvatska pomaže BiH u implementaciji potrebnih reformi koje omogućuju bolju koordinaciju između institucija, unapređivanje procesa planiranja, upravljanja krizama i integracije sigurnosnih politika u euroatlantske okvire.

Suradnja između hrvatskih i bosanskohercegovačkih institucija uključuje i usklađivanje zakonodavnih okvira i razvoj zajedničkih politika sigurnosti, što je od ključne važnosti za stabilnost obje zemlje. Kroz bilateralne sporazume o suradnji, Hrvatske i BiH jačaju međusobnu sigurnosnu otpornost, ali i usklađuju svoja stajališta u međunarodnim organizacijama poput Ujedinjenih naroda i Evropske unije. Hrvatska također pruža pomoć u implementaciji tehnologija za zaštitu granica i smanjenje rizika od ilegalne trgovine oružjem i narkoticima, što je važno za sigurnost obje zemlje. Zajednički rad na jačanju sigurnosnih institucija, borbi protiv ekstremizma i organiziranog kriminala može dodatno učvrstiti međusobne odnose i doprinijeti stabilnosti cijele regije.

Hrvatska i BiH surađuju i u oblasti sigurnosne infrastrukture, uključujući zajedničke projekte u kriznom menadžmentu i zaštiti od prirodnih katastrofa. Objе zemlje suočavaju se s prijetnjama izazvanim poplavama, zemljotresima i drugim prirodnim nepogodama, zbog čega je zajednička suradnja u razmjeni podataka, operativnim planovima i hitnoj pomoći ključna za smanjenje rizika. Hrvatska nudi pomoć u razvijanju kapaciteta za krizno upravljanje i odgovaranje na prirodne katastrofe, te omogućuje BiH pristup regionalnim i međunarodnim mrežama za civilnu zaštitu. (Ministarstvo vanjskih i europskih poslova Republike Hrvatske 2023).

9.0. Zaključak

Ovaj rad analizirao je složene bilateralne odnose između Republike Hrvatske i Bosne i Hercegovine kroz političku, ekonomsku, kulturnu, obrazovnu i sigurnosnu dimenziju. Istraživanje je pokazalo da, unatoč povijesnim vezama i bliskoj geografskoj poziciji, postoje brojni izazovi koji opterećuju odnose

dviju zemalja, uključujući političke napetosti i prepreke u suradnji. S druge strane, postoje i značajne mogućnosti za unapređenje suradnje, posebno kroz inicijative koje podržavaju stabilnost i gospodarski razvoj obiju država.

Zaključak rada ističe važnost daljnjeg jačanja diplomacije i suradnje na regionalnoj razini kao ključnih faktora u procesu evropskih integracija Bosne i Hercegovine, pri čemu Hrvatska može igrati važnu ulogu kao podrška i posrednik. Preporuke iz ovog istraživanja usmjerene su na unapređenje trgovinskih i obrazovnih programa, poboljšanje sigurnosne koordinacije te jačanje povjerenja i kulturnih veza, što sve zajedno može doprinijeti stabilnijim i produktivnijim odnosima između Hrvatske i Bosne i Hercegovine.

Bilateralni odnosi između Hrvatske i Bosne i Hercegovine imaju pozitivan utjecaj na političku stabilnost i privredni razvoj. Trgovina proširuje tržište i povećava robnu razmjenu, osobito u sektorima energije, transporta i poljoprivrede. Obrazovna suradnja, poput Erasmus+ programa, pomaže u razvoju kvalificirane radne snage i jačanju međusobnog povjerenja. Infrastrukturni projekti, osobito u transportu i energetici, poboljšavaju povezanost i potiču privredni rast.

Daljnje unapređenje političkih, privrednih i kulturnih veza može značajno doprinijeti jačanju regionalne stabilnosti i ubrzanju evropskih integracija. Suradnja u političkom i privrednom okruženju pomaže u rješavanju otvorenih pitanja i usklađivanju zakonodavnih okvira, dok kulturna suradnja može smanjiti etničke i političke napetosti. Hrvatska, kao članica EU, može podržati Bosnu i Hercegovinu u reformama i ubrzanju puta prema članstvu u Evropskoj uniji.

Iako postoje pozitivni aspekti suradnje, postoje i prepreke poput političkih razlika, administrativnih barijera i nepovjerenja, osobito u Bosni i Hercegovini. Ove prepreke usporavaju napredak suradnje, ali je moguće prevladati ih kroz strateške političke inicijative, dijalog, izgradnju povjerenja i jačanje civilnog društva. Hrvatska, kao članica EU, može pomoći Bosni i Hercegovini u procesu reformi i uklanjanju administrativnih prepreka.

Tako da možemo reći da su sve tri hipoteze ovog istraživanja potvrđene kroz gore navedeno, te naglašavaju važnost daljnjeg jačanja odnosa i uklanjanja prepreka za buduću suradnju i stabilnost u regiji

Literatura

1. Babić, M., & Mrđen, T. (2011.) *Bilateralni sporazumi i institucionalna suradnja između Hrvatske i BiH u postkonfliktnom razdoblju*. Godišnjak Fakulteta političkih znanosti, Sveučilište u Zagrebu.
2. Bajrović, R. (2019.) *The Western Balkans: Between Reform, Autocracy, and Backsliding*. Balkans in Europe Policy Advisory Group.
3. Berridge, G. R., & James, A. (2003.) *A Dictionary of Diplomacy*. Palgrave Macmillan.
4. Bilandžić, D., & Kovač, M. (2008.) *Hrvatska i Bosna i Hercegovina u diplomatskim odnosima: Temeljni ugovori i razvoj odnosa*. Institut za međunarodne odnose.
5. Central Bank of Bosnia and Herzegovina, (2022.) *Foreign Direct Investment Statistics*. Dostupno na: <https://cbbh.ba>
6. Centralna banka Bosne i Hercegovine (CBBH) - *Statistika trgovinske razmjene i izravnih stranih ulaganja*.
7. Delić, I. (2021.) *Kultura kao most između Hrvatske i BiH*. Sarajevo: Svjetlo Bosne.
8. Erasmus+ program, (2023.) *Mobilnost i suradnja između sveučilišta u EU*. Dostupno na: <https://erasmus-plus.ec.europa.eu>
9. European Union Delegation to Bosnia and Herzegovina (EUD).
10. Ministarstvo vanjskih i europskih poslova Republike Hrvatske, (2023.) *Sigurnosna suradnja između Republike Hrvatske i Bosne i Hercegovine: Stabilnost i sigurnost jugoistočne Europe*.
11. Ministarstvo vanjskih i europskih poslova RH, (2023.) *Pregled dvostranih međunarodnih ugovora Republike Hrvatske po državama*. Dostupno na: <https://mvep.gov.hr>.
12. Ministarstvo znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske, (2023.) *Suradnja visokog obrazovanja između Republike Hrvatske i Bosne i Hercegovine: Europski programi, akademska razmjena i bilateralni sporazumi*.
13. NI, (2023.) *INA's Investments in Bosnia and Herzegovina's Energy Sector*. Dostupno na: <https://n1info.com>
14. Narodne novine, (2017.) *Zakon o potvrđivanju Sporazuma između Vlade Republike Hrvatske i Vijeća ministara Bosne i Hercegovine o suradnji u borbi protiv organiziranog kriminala, korupcije i drugih oblika ozbiljnog*

kriminala. Narodne novine. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/medunarodni/2017_06_4_20.html

15. Ramet, S. P. (2009.) *Tri Jugoslavije: Izgradnja države i legitimitet, 1918.–2005*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.

16. The Observatory of Economic Complexity, (2023.) *Bilateral Trade between Bosnia and Herzegovina and Croatia*. Dostupno na: <https://oec.world/en/profile/bilateral-country/bih/partner/hrv>

17. United Nations, (1961.) *Vienna Convention on Diplomatic Relations*.

18. United Nations, (1995.) *Dayton Peace Agreement*.

19. Vlada Republike Hrvatske, (2023.) *Potporna susjednoj i prijateljskoj Bosni i Hercegovini na europskom putu*. Dostupno na: <https://vlada.gov.hr>

20. Vlada Republike Hrvatske, (2023.) *Politika Hrvatske Vlade: Suradnja, partnerstvo i rješavanje zajedničkih izazova*. Dostupno na: <https://vlada.gov.hr>

21. Vlada Republike Hrvatske, (2023.) *Očuvanje kulturnog identiteta bošnjačke manjine u Hrvatskoj: Značaj i inicijative*. Dostupno na: <https://vlada.gov.hr>

Muhamed Osmanspahić

***UTJECAJ BRITANSKE
DIPLOMATIJE NA TERITORIJI
BIH- 19. STOLJEĆE***

ALIJA
IZETBEGOVIĆ
M U Z E J

Sažetak

Istraživački rad naslovljen „Utjecaj britanske diplomatije na teritoriji Bosne i Hercegovine – 19. stoljeće“ fokusira se na objašnjavanje djelovanja britanskih diplomatskih predstavnika i misija na prostoru Bosne i Hercegovine u drugoj polovini 19. stoljeća. Rad obuhvata nekoliko stavki uključujući pozicioniranje Velike Britanije u tadašnjim međunarodnim odnosima prema Osmanskom Carstvu, interesima iste, percepciju Bosanskog ejaleta/vilajeta, njegovog stanovništva i međusobnih odnosa. Velika Britanija kao jedna kolonijalna sila je uživala ugled u tadašnjim relacijama na globalnoj političkoj sceni te je imala svoje protivnike kojima je parirala. Dovoljno je napomenuti da je ovo imperijalno carstvo posjedovalo oko osamdeset kolonija i protektorata diljem svijeta (Azija, Afrika, Sjeverna Amerika su samo neka od mjesta). Smatram da je tema odnosa Velike Britanije prema Bosni za vrijeme Istočnog pitanja izuzetno intrigantna te kao takva nudi jedan manje poznat uvid u dijapazon djelatnosti ovog imperijalnog Carstva.

Uvod

Kada govorimo o 19. stoljeću, govorimo o stoljeću punom dinamičnih događaja. Dovoljno je napomenuti Bečki kongres (1814/1815) Krimski rat (1853-1856). Bečki kongres je bio diplomatski događaj putem kojeg se ponovno organizirala struktura evropskih država nakon Napoleonovih ratova. Fokussirala se na uspostavljanje održivog mira, vraćanje francuskih granica na ona iz 1789. godine, profiliranje mirnodopskih i diplomatskih puteva interakcije između država za razliku od stanja koje se odvijalo prije Kongresa. Krimski rat je okončan Pariškim ugovorom 1856. godine kojim se područje Crnog mora neutraliziralo, održao integritet Osmanskog Carstva i preventirao ruske eskpazionističke ciljeve. Naravno, iskre tenzija se još nisu ugasile. Stanje u Bosni je također bilo nestabilno. Nakon sloma nastojanja Husein-kapetana

Gradašćevića za autonomijom Bosne unutar Osmanskog Carstva i ukidanjem procesa reformi, Hercegovina postaje izdvojena iz Bosanskog ejaleta i postaje svojevrsni *mutesarifluk* pod vlašću Ali-age Rizvanbegovića koji je 1833. nagrađen od sultana zbog svoje lojalnosti prema osmanskoj Porti i promovisan u čin paše. Mnogo je učinjeno na administrativnoj konfiguraciji provincija unutar Bosanskog pašaluka i Hercegovačkog mutesarifluka. 1851. godine ovaj novi *ejalet* će biti vraćen u sastav Bosanskog ejaleta. Govori se o burnom periodu za historiju Bosne s obzirom na to da se radi o periodu sprovođenja Tanzimata koji su za cilj imali modernizaciju Osmanskog Carstva što muslimansko plemstvo u Bosni nije prihvatilo te je dolazilo do pogroma velikih razmjera i gušenja ustanaka. Jedan od ključnih dokumenata koji je zainteresirao Veliku Britaniju jeste, zapravo, Hatti-humajun izdat 18. februara koji se nadovezuje na poznat Hattišerif od Gulhane od 1839. godine koji je predstavljao kretanje Osmanskog Carstva ka *westernizaciji* i *liberalnim reformama*. Hatti-humajun od 1856. godine je zagovarao jednakost i jednaka političko-građanska prava svih podanika Osmanskog Carstva bez obzira na njihovu religiju. Oslanjao se na zapadnu viziju građanstva i onih tekovina koje su se manifestirale nakon Francuske revolucije. Ovdje se ističe izjednačavanje kršćanskog stanovništva za što je bio i predmet interesa određenih centara moći tog vremena. Ova historijska pozadina se treba uzeti u obzir prilikom razmatranja teme otvaranja konzulata velikih sila u toj najzapadnijoj provinciji Osmanske Imperije – Bosni.

KONZULATI I KONZULI VELIKE BRITANIJE

Prije elaboriranja centralne teme, važno je razumijevati pojmove: ambasada, konzulati, vicekonzulati i slično. Ambasada se razumijeva kao zagrada diplomatskog predstavništva jedne države u drugoj državi (država prijema) na čijem čelu je šef diplomatske misije – ambasador. Pored ambasadora kao najvišeg diplomatskog ranga, u ambasadi djeluju i ostali članovi diplomatske misije (broj članova ovisi o mjestu i datim okolnostima). Konzulat, sa druge strane, predstavlja predstavništva u kojem se nalazi konzulov ured. Ova vrsta predstavništava je pokrenuta od strane država koje su imale za cilj zaštititi svoje komercijalne interese i prava svojih državljana koji su u tim mjestima bili prisutni kao putnici ili trgovci. Ova vrsta misija prethodi rezidentnim diplomatskim misijama (Berridge, James, 2003). Podjela konzulata se vrši na: konzulate, generalne konzulate, vicekonzulte i konzularne agencije. Ovi uredi imaju određeni svojevrsni dijapazon ingerencija kojima operiraju. Vicekonzulat je

tip konzulata koji je podređen konzulatu i na čelu njega se nalazi vicekonzul. Oni se obično nalaze u mjestima u kojima postoji potreba za njima. Skup svih konzula na jednom području, u jednoj državi se naziva konzularni kor. Velika Britanija je imala svoju ambasadu stacioniranu u Istanbulu, a mnoštvo konzulata po različitim dijelovima Osmanskog Carstva koji su bili od enormne važnosti za određene poslove. Iz sfere političkih nauka, međunarodnih odnosa i geopolitike izvlačimo konkluziju da svaka država promatra svoje interese i ciljeve na političkoj sceni i načine kako da iste postigne. Takav je i slučaj Britanskog Carstva. Prethodne navedene okolnosti (reformski akti) dovele su do jačanja interesa imperijalnih sila u Bosni te se, pored već postojećih konzulata Austrije (1850) i Francuske (1852), otvaraju još konzulat Ruskog Carstva i Britanije (1857) te kasnije Italije (1863) i Pruske 1864. godine (Radušić, 2019). Treba podvući da je Velika Britanija u svojoj istočnoj politici poduzimala napore da suzbije i osujeti ruski imperijalni uticaj. Britanski konzulat u Bosni je počeo sa radom 1856. godine što i saznajemo iz londonskog vladinog lista u kojem se nalazi obavijest da je Kraljica akreditovala Henry Adian Churchilla za svoga konzula u Sarajevu: „*Ministarstvo vanjskih poslova, 5. septembar 1856. Kraljica je ljubazno odobrila imenovanje Henryja Adriana Churchilla, Esq., C.B., trenutno Trećeg plaćenog atašea Njene Veličanstvene diplomatske misije u Teheranu, za konzula Njezinog Veličanstva u Bosni* (The London Gazette, 1856, str. 3067). Ovaj konzul koji je u Bosnu stigao sa svojih 29. godina, zadžat će se sve do 1858. godine kada će biti prebačen za službovanje u nekoj drugoj pokrajini. On je svoj radni period kao predstavnik svoje zemlje proveo u nadgledanju stanja u Bosni i analiziranju utjecaja drugih sila u Bosni. Diplomatska depeša je, zapravo, telegram u kojoj diplomate svojoj vladi ili ministarstvu vanjskih poslova javljaju informacije o dešavanjima u zemlji gdje služe (makar informacije bile neprijatne, one do kraja moraju biti precizne i korektno formulisane). Primjer jedne takve depeše jeste i ona od konzula Churchilla u kojoj, objašnjavajući stanje u društvu, navodi i podatak o izraženom utjecaju srbijanskog princa nad jednom sarajevskom hrišćanskom školom te kako je dobio informaciju od ruskog konzula Giljferdinga da je isti srbijanski princ donirao 1.000 dukata pravoslavnoj zajednici u Bosni (Radušić, 2011). Pored djelovanja konzulata u Sarajevo, treba spomenuti i rad vicekonzulata Velike Britanije smještenog u Mostaru. Prvi britanski vicekonzul u Mostaru koji je imenovan 10. septembra 1856. bio je James Zohrab. Glavna nadležnost koju je izvršavao je bila vezana za praćenje izvršavanja reformi donesenih prethodno spomenutim proglasom – Hatti Humajunom. On će jednog julskog dana 1860. godine

napisati u izvještaju svom kolegi, britanskom ambasadoru u Carigradu, Henryju Bulweru: „*Hatt-i-humajun, mogu reći s punom sigurnošću, praktično ostaje mrtvo slovo na papiru. U kojoj mjeri je ukaz iz Gulhane sproveden, ne mogu tačno reći, jer nemam pri sebi kopiju po kojoj bih mogao suditi*“ (Facts on the Canadian Question and the Hatt-i-Humayoun, 1867, str. 34). Očito da konzul nije bio zadovoljan stanjem na terenu. Pored ovoga izvještaja, iz Zohrabovih pisanja možemo otkriti koliko je samo detaljno opisivao određene pojave hercegovačkog kolorita. On piše o Neretvi, značajnim gradovima (favorizira gradove poput Mostara, Foče, Taslidže), socijalno-ekonomskom stanju, običajima i tradicijama lokalnog stanovništva, geografskim aspektima Hercegovine, trgovačkoj situaciji, poljoprivrednim potencijalima itd. On navodi da trgovina u Bosni uveliko zavisi od Austrije. Spominje i nastojanja Austrije da preduprijedi otvaranje luka u Sutorini i Kleku i koji bi to efekat i značaj imalo u očima domaćeg trgovačkog miljea. Kada opisuje stanovništvo, govori o kršćanima, pravoslavicima i muslimanima. Navodi kako rijeka dijeli grad Mostar na dva dijela: onaj istočni, brdoviti kojeg nastanjuje bogatiji dio stanovništva i onaj zapadni koji je manje razvijen te kojeg nastanjuju uglavnom katolici koji se većinom bave poljoprivredom. On još za katolike navodi da su, općenito, siromašni i izrazito neuki i nepismeni uz izuzetak manjeg broja koji zna čitati i pisati na sopstvenom jeziku. Napominje da su nekada u okršajima sa pravoslavnim stanovništvom te spominje njihove veze sa sveštenstvom. O pravoslavicima govori da su mudri, bistri, pronicljivi i da su fanatični u svojoj religiji. Ne gaje simpatije prema Evropljanima izuzev Ruskog Carstva kojeg mnogo poštuju. Neprijateljski su okrenuti prema osmanskoj vlasti. Za muslimane govori da su većinom zemljoposjednici, po njemu fanatično i antikršćanski nastrojeni. Naziva ih uobraženim nezalicama i nedruštvenim, da su njihovi preci prešli na islam zbog materijalnih razloga te da su slabo zastupljeni u trgovini (Radušić, 2009). Posmatrajući ove navode (kao i neke druge slične ovima) možemo zaključiti da se radi većinski o negativnoj percepciji domicilnog stanovništva. U izjavama se mogu uočiti elementi orijentalističkog pristupa muslimanima i islamu. James Zohrab je jedno vrijeme obavljao i službu vršioca dužnosti konzula u Sarajevu 1860. i 1861. Svoju misiju je u Bosni (i Hercegovini) okončao 1864. godine kada je imenovan za konzula u Berdžanskoj. Vicekonzulat u Mostaru je, odlukom britanskog sekretara za vanjske poslove lorda Russella, zatvoren u maju 1864. godine ali će ponovo biti otvoren nekoliko 1876. godine, tri godine prije asutrougarske okupacije prostora Bosne i Hercegovine. U drugoj polovini 19. stoljeća je dolazilo i do odlaska starih, a imenovanja

novih na ovu poziciju. Nakon odlaska Henryja Churchilla, za novog konzula u Sarajevu je imenovan Edward St. John Neale (1858-1860). Kraljica je Churchilla poslala na konzularnu službu u Jaši (prostor Rumunije). Iz glasila The London Gazette (1858) nailazimo na podatak: „*Ministarstvo vanjskih poslova, 28. septembar 1858. Kraljica je s velikom milošću imenovala Henryja Adriana Churchilla, Esq., C.B., koji je trenutno konzul Njenog Veličanstva u Bosni, za konzula Njenog Veličanstva u Jašiju. Kraljica je također s velikom milošću imenovala Edwarda St. Johna Nealea, Esq., koji je trenutno konzul Njenog Veličanstva u Patrasu, za konzula Njenog Veličanstva u Bosni*“ (str. 4433). Iz depeša ovoga konzula Edwarda Nealea možemo izdvojiti onu kodno označenu FO 195/625 Neale-Bulwer u kojoj ovaj konzul obavještava ambasadora Bulwera da je osmanska vlast u Bosni poduzela određene mjere slanjem patrola na mjesta u kojima je bio moguć ustanak hrišćana protiv vlasti (Radušić, 2019). Neale je bio ažuran i po pitanju praćenja stranih utjecaja u Bosni i navodi upravo jačinu austrijskog utjecaja. Ovaj engeski konzul je relativno kratak period proveo u *Bosna Serai* nakon čega je poslan u Kinu kao predstavnik Britanske Krune. Nakon odlaska konzula Nealea, u Bosnu dolazi jedan od, vjerovatno istraživačima najvažnijih, konzula koji je na ovoj teritoriji proveo 17 godina. Uzimajući u obzir broj godina koliko ih je proveo u mjestima koja su bila pod Osmanlija i svim poznanstvima koje je razvio u Bosni (npr., ona sa Topal Osman-pašom, novim guvernerom Bosanskog vilajeta), nije čudno zašto se njegovi pogledi na bosansko stanje razlikuju od britanskih putopisaca koji su, također, djelovali u Bosni. Ovdje prvenstveno treba spomenuti dvije osobe: Miss Adeline Pauline Irby i Georginae Muir McKenzie. U ovim putopisima su u širokom spektru ispoljeni antiturski narativi i doista opisivane zastrašujuće slike. Zanimljivo je da su se sa ovog vrela podataka napajali britanski liberali i javnost koji su više vjerovali navodim britanskih putopisaca i štampi nego konzularno-predstavničkim izvještajima. Jedan primjer političara koji su usvajali antiturske narative bili su Benjamin Disraeli i William Gladstone. Historičar Seton-Watson, R. W. (1971) navodi jedan primjer britanskih putopisaca koji govore o navodnom nabijanju na kolac blizu rijeke Save i komentar konzula Holmesa o istom: „*Tokom njihovog povratka kući dogodio se incident kanoniku Liddonu i gospodinu MacCollu, koji je u to vrijeme stekao veliku slavu i izazvao bijes među turkofilima. Putujući malim parobrodom niz rijeku Savu, tada granicu između Austro-Ugarske i Turske, prošli su pored nekoliko turskih vojnih stražarnica, ispred kojih su se nalazili kolci 'otprilike visoki kao stub lampe,' a na jednom od njih bio je nabijen čovjek. Tvrdili su da su to vidjeli s*

udaljenosti manje od stotinu metara i pod nekoliko uglova, budući da je rije-ka na tom dijelu imala izuzetno krivudav tok. Strašni detalji o ovoj praksi preneseni su im ne samo od strane poslužitelja parobroda, već i od jednog hrvatskog katoličkog svećenika, oca Odžića, člana Hrvatskog sabora, koji je putovao s njima i uvjeravao ih da je bilo i drugih slučajeva tokom prethodnih mjeseci. Kada je MacColl ispričao ovu priču u novinama *The Times*, turska ambasada je izdala 'kategorično negiranje', koje je nedugo prije toga poreklo i cijelu priču o bugarskim zločinima; turkofilska štampa, posebno *Daily Telegraph*, napala je dvojicu svećenika zbog njihove 'lakovjernosti' i smjelo tvrdila da su prošla dva stoljeća otkako su Turci koristili nabijanje na kolac kao kaznu. Naš konzul u Sarajevu, gospodin W. R. Holmes, uredno je izvijestio da turske vlasti nemaju saznanja o takvim događajima, te je 'časnu gospodu' smatrao «žrtvama monstruozne šale» i sugerirao da su uistinu vidjeli kolac sa mahunama koje su se sušile. Nabijanje na kolac, dodao je, bilo je prije trideset ili četrdeset godina veoma čest način pogubljenja, «ali u posljednjih dvadeset godina, čak ni u divljinama Mezopotamije, a kamoli u Evropi, nisam čuo za ijedan primjer ove stare barbarske prakse» (str. 86). Iz ovoga primjera možemo vidjeti da su se percepcije Bosne i međusobnih odnosa u njoj percipirali potpuno drugačije, sa jedne strane, britanskih hroničara i britanskog konzula, sa druge strane. Profesor Radušić (2019) to lijepo uočava i piše: „dok je oštrica zapadnog orijentalizma i osjećaja hrišćanske nadmoćnosti kod konzula Holmesa u znatnoj mjeri bila otupljena dugogodišnjim boravkom i službom u Osmanskom carstvu, kao i intenzivnim bliskim odnosima s osmanskim zvaničnicima i drugim osobama koje su bile bliske osmanskoj državnoj ideji“ (str. 38). Konzul William Richard Holmes je pisao o različitim stavkama i dešavanjima u Bosanskom vilajetu analizirajući socijalne, ekonomske, religijske kao i koegzistentne aspekte raznolikog bosanskog stanovništva. pa i o ustancima koji su se javljali u Hercegovini tokom Istočne krize (1875-1878). Ono što bih izdvojio iz njegovih depeša jeste, zapravo, sa početka njegove konzularne djelatnosti. Kada je izbio veliki požar u Sarajevu 1860. godine zabilježio je humanost koju su lokalni muslimani pokazali prema hrišćanskoj ulici u kojoj je spaljeno dvanaest kuća. To ga je posebno dojmilo kao jedan korektan čin. Naravno, mi ne možemo govoriti o *bosanskoj idiličnoj slici* Williama Richarda Holmesa ali zasigurno možemo reći da je ona bila blaža i mnogo istinitija od navoda britanskih putopisaca. Ono što je jedan kuriozitet, a što navodi naš istaknuti historičar Hamdija Kreševljaković u jednoj publikaciji, jeste da je ovaj engleski konzul od svoje kuće pravio mjesta za druženje i zabavu kojima su

prisustvovali činovnici. Navodi se da je „engleski konzul Holmes uredio je u svojoj kući teatar, i svakih 15 dana od kasne jeseni do ranog proljeća prikazivalo je osoblje konzulata razne komedije. Na svaku ovu predstavu pozivani su konzuli, činovnici i odličniji građani. Tako je ovo prvi teatar u Sarajevu (Novi behar, 1928-1929, str. 210). Pored ovih konzula koji su spomenuti, još su u Bosni djelovali i privremeni konzuli koji bi vršili tu dužnost pri odsustvu stalnog konzula. Tu treba istaći Jamesa Zohraba, kapetan Henry Michael Jones and Edward Freeman. Treba naglasiti da, nakon ponovnog otvaranja mostarskog vicekonzulata 1876. godine, Edward Bothamley Freeman je preuzeo funkciju novog vicekonzula. Britanska konzularna služba je pratila i ustanke u Hercegovini (1875-1878) koje je pokrenulo lokalno hrišćansko stanovništvo koje se kasnije proširilo i na sjeverozapadni dio Bosne. To je bio ustanak protiv osmanske uprave, muslimanskih zemljoposjednika i generalnog socio-ekonomskog ustrojstva. Još jedan engleski diplomata, Hary Cooper, bio je aktivan na nešto kraći period sa zadatkom da posebno dostavlja izvještaje o ustanku u bosanskoj Krajini (Bosna Serhat). Lica koja su se bavila prevodilačkim djelatnostima za konzulate su nosila naziv „dragomani“ (od arapske riječi terdžuman – prevodilac). Osoba po imenu Sirri-efendija je vršio dužnost dragomana za britanski konzulat u Sarajevu, a u Mostaru je tu dužnost vršio jedan mađarski izbjeglica po imenu Aleksandar Đurković (Lila, 2021). Edward Bothamley Freeman će ostati konzul u Bosni sve do 1900. godine.

ENGLESKA PERCEPICJA IDENTITETA LOKALNOG STANOVNIŠTVA

Jedno od onih pitanja koje je od izuzetne važnosti za promatranje i analiziranje stanja jedne zajednice, kulture, okruženja i raznih osebnosti jeste pitanje nacije. S obzirom na to da govorimo o 19. stoljeću u Bosni i burnim godinama koje su ga obilježile, proces određenog tipa nacionaliziranja kod katoličkog i pravoslavnog stanovništva u Bosni. Pod utjecajem stranih prosvjetnih radnika iz Srbije i Hrvatske, širile su se ideje hrvatsva i srpstva po teritoriji Bosne i Hercegovine. Ove ideje su uzimale maha što će kasnije rezultirati političkom konverzijom bosanskih katolika u Hrvate, a bosanskih pravoslavaca u Srbe. Stanovništvo koje je, u ranijem periodu, smatrano Bošnjacima (bilo da se radi o muslimanima, katolicima ili pravoslavicima), postepeno se transformiše u jedan drugi oblik. Kada analiziramo depeše britanskih konzula koji su služili na teritoriji Bosne i Hercegovine, možemo uočiti da njihovo shvaćanje i eksplikacija stanovništva nije kruta već izrazito elastična i raznovrsna. Analizirajući

rad svih pomenutih konzula, stiče se dojam da njihov *sveobuhvanti pogled* je krajnje fragmentiran, heterogen i disonantan. Ovu problematiku je detaljno obradio i sistematizirao profesor Edin Radušić i načinio jednu monografsku publikaciju pod naslovom „Dvije Bosne, britanske putopisne i konzularne slike Bosne i Hercegovine, njenog stanovništva i međusobnih odnosa“. Kada konzuli govore o jeziku stanovništva najisturenije provincije Osmanskog Carstva govore, ni manje-ni više, o slavenskom jeziku. To je evidentno iz nekoliko diplomatskih telegrafa, primjerice, kod Holmesa i Freemana. Freeman, u septembru 1879, u jednoj svojoj korespondenciji sa ministrom vanjskih poslova Velike Britanije piše: „*imam čast obavestiti vašu lordovsku čast da se baron Jovanović neće vratiti u Bosnu, te da je na mjestu Adlatusa vojvode od Würtemberga postavljen potpukovnik Feldmaršal baron Dahlen, koji je stigao ovde pre kratkog vremena. Baron Dahlen ima samo površno znanje **slavenskog jezika**, te se zbog toga suočava s istim poteškoćama kao i vojvoda od Würtemberga, jer nije u mogućnosti da direktno komunicira s lokalnim stanovništvom. Čak i kad bi Njegovo Kraljevsko Visočanstvo ili baron Dahlen **govorili slavenski**, oni su prirodno toliko zauzeti da ne bi mogli biti dostupni u svakom trenutku svima, kao što narod želi i kao što su navikli kod turskih paša. Ono što se čini da narod želi jeste da postoji osoba nižeg ranga od generala, koja poznaje njihov jezik, kojoj bi mogli imati lak pristup, slobodno iznositi svoje potrebe i želje, i koja bi služila kao posrednik između njih i Njegovog Kraljevskog Visočanstva*“ (Great Britain. Foreign Office, 1879, str. 25). Pored ovoga, treba naglasiti da oni dopisi u kojima konzuli koriste termin Turci (Turks) se podrazumijeva u religijskom smislu za muslimane. Konzuli još češće koriste nazive *Mussulmans*, *Mahemetans*, *Muhammedans* kao vjerske odrednice. Za nemuslimansko stanovništvo koriste izraz hrišćani (Christians). Rijetko govore o drugim skupinama poput Roma ili Jevreja. Pored činjenice da konzuli cjelokupno stanovništvo ponekad nazivaju Slavenima, za klasifikaciju cjelokupnog bosanskohercegovačkog stanovništva koriste nazive Bošnjaci (*Bosniacs*, *Bosniaks*) i Bosanci (*Bosnians*). Treba napomenuti da Britanci jasno odvajaju Bošnjake (i kada se radi o Bošnjacima muslimanima) od stranaca Turaka, Osmanlija (Radušić, 2011). Kada je u pitanju pravoslavno stanovništvo, konzuli pored toga (*Orthodox*) koriste i termin Grk (*Greek*) pa se tako govori o grčkim trgovcima, sveštenstvu. Termin kojeg također susrećemo jeste rasa. Edward Freeman piše da „*također, treba imati na umu da su muslimani Bosne suštinski iste **rase** i krvi kao i hrišćani*“ (Great Britain. Parliament. House of Commons, 1879). Ovaj pristup stanovništvu Bosne je od značaja za

bosanskohercegovačku historiografiju.

ISTOČNA KRIZA (1875-1878)

U otužnoj atmosferi stagnacije moći Osmanske imperije na tlu Evrope i sve više izraženiji apetit velikih sila za prostor današnje Bosne i Hercegovine. Iako su kružile informacije u konzularnim depešama o percipiranom teškom položaju hrišćanskog stanovništva u nekim mjestima, glavni razlozi kolapsa osmanske vlasti u ovom predjelu su bili kompleksnije prirode i veći od toga aspekta. Nastupio je period koji se u literaturi naziva *Istočna kriza*. Svakako je poznat ustanak u Hercegovini 19. 7. 1875. godine. Prva pobuna je pokrenuta od strane katolika na teritoriji Gabele. Ubrzo će se rasplamsati plamen pobuna u svim predjelima, pa i onim koji su geografski bili blizu Crne Gore. Ovaj događaj je posjedovao i svoje geopolitičke implikacije. Ovakvi vidovi ustanaka imali su snažnu podršku susjednih zemalja Srbije i Crne Gore koje su u tom periodu ulagale veliki napor za ostvarivanje dominacije i širenja svoga utjecaja u datom prostoru. Nisu nepoznate ideje plana *Velike Srbije* čiji je glavni arhitekta bio Ilija Garašanin u tadašnjim okolnostima. Ovi ustanci su naštetili ne samo stranim osmanskim upravnicima nad Bosnom, već i samim muslimanskim veleposjednicima, Bošnjacima koji su bili suočeni sa novim izazovima u međunarodnoj politici i slabljenju Osmanskog Carstva. Ubrzo su nastupile pobune u sjevernom kraju Bosne. Pored očitih velikosrpskih aspiracija, ovdje je i ideologija *panslavenizma* igrala ogromnu ulogu, posebno ako uzmemo u obzir činjenice da su u Bosnu pristizali strani ratnici iz Srbije, Slavonije, Hrvatske, Rusije pa i nekih dobrovoljaca iz Italije i jedna avanturistkinja iz Nizozemske Johanna Paulus (Malcom, 1994). Situacija je kulminirala do stepena izbijanja rata između Srbije i Crne Gore protiv Osmanske imperije. Rat Osmanlijama objavili su srpski kralj Milan Obrenović i crnogorski princ Nikola 30. juna 1876. godine što je dodatno produbilo rane ovog turobnog stanja. Može se reći da Srbija nije bila u potpunosti spremna za ovaj rat. Iako je ona na svojoj strani imala i ruske pristaše, nije uspjela zadati ozbiljan udarac Osmanskom Carstvu, pogotovo nakon poraza tokom *Bitke kod Aleksinca* u septembru 1876. godine (Britannica, 2024). Srbija je spašena od totalnog poraza tako što je Rusko Carstvo predložilo ultimatum Osmanskom Carstvu kojim ga je prisililo na primirje. Ubrzo je uslijedio i rat između Rusije i Osmanske imperije koji je nanio poraze Osmanlijama te je ovaj rat okončan *Sanstefanskim mirovnim ugovorom* 3. marta 1878. godine. Ovim ugovor predviđeno je mnogo odluka u koje

spadaju i proširenje bugarske teritorije i autonomija Bugarske, autonomija Srbije, Crne Gore i Rumunije. Za Bosnu i Hercegovinu je, po članu 14. Sanstefanskog mira, predviđena određena vrsta autonomije pod Osmanskim Carstvom gdje bi se ponovo trebale sprovoditi ranije formusilane reforme čije bi modifikacije vršile Rusija i Osmanska imperija. Trebao se ponovo staviti akcenat na Vilajetski ustav iz 1867. godine. Tekući prihodi ovih mjesta su se trebali upotrebljavati samo kao kompenzacija za emigracije koje su započele za vrijeme ove velike krize. Konvencija u Budimpešti iz 1877. godine je bio tajni sastanak između Austro-Ugarske i Rusije kada su se ove dvije sile dogovorile po pitanju svojih geopolitičkih interesa. Austro-Ugarska se, po toj konvenciji, obavezala o neutralnosti u rusko-turskom ratu, a dobila je pravo da nastavi sa svojim namjerama okupacije prostora Bosne i Hercegovine. Nakon Sanstefanskog mira, Austro-Ugarska je raskinula svoje partnerstvo sa Rusijom. Ovdje dolazi do transformacije i potpunog zaokreta politike Velike Britanije prema Osmanskom Carstvu. Austrougarski naum okupacije Bosne i Hercegovine zadobio je podršku Njemačke i, upravo, Velike Britanije, nekadašnje *zaštitnice* Osmanskog Carstva. Dinamična dešavanja u Bosni je pratio i opažao konzularni kor, među njima i britanski konzuli. Britanski konzul Edward Bothamley Freeman pisat će o napredovanjima austro-ugarske okupacije Bosne i Hercegovine u svom preciznom raportu markizu od Salisburija 1878. godine. Da se primijetiti da je Velika Britanija bila vođena svojim raznovrsnim strateškim interesima te je htjela da, u novoj političkoj realnosti, suzbije ruski utjecaj od primicanja Carigradu i moru što bi rezultiralo katastrofom za engleske interese kada su u fokusu Suec i cijeli bliskoistočni prostor kojeg će, pokazat će se, Britanija zajedno sa Francuskom u prvoj polovini 20. stoljeća radikalno transformirati. Dovoljno je spomenuti poznati Sykes-Picot sporazum iz 1916. godine i podjela interesnih zona u ovom dijelu svijeta koji je bio bogat mnoštvom prirodnih resursa. Revizija Sanstefanskog ugovora bila je neizbježna. Radi toga, otpočeo je veliki diplomatski događaj u Berlinu koji je trajao od 13. juna do 13. jula 1878. godine kojem prisustvovala tadašnje velike države: Austro-Ugarska, Njemačka, Velika Britanija, Francuska, Italija, Rusije i Osmanskog Carstva. Berlinskim kongresom je predsjedavao Otto von Bismarck, njemački kancelar i diplomata. Između ostalog, ovim kongresom su riješena dva važna pitanja: pitanje Bosne i Hercegovine i pitanje Kipra. Kipar će u budućnosti potpasti pod britansku okupaciju ali se još formalno posmatralo kao dio Osmanskog Carstva. Stanje će se promijeniti 1914. godine kada će Britanija potpuno aneksirati Kipar, a to će Turska priznati 1923. godine. Velikoj Britaniji je ovaj otok bio od velike

važnosti za lakše sprovođenje operacija po Bliskom Istoku. Bosna je tretirana članom 25. Berlinskog kongresa. O ulozi Velike Britanije u odlučivanju slučaja Bosne lijepo uočavamo u sljedećim informacijama: „*Na osmoj sjednici Kongresa, 28. VI 1878, stavljen je na raspravljanje član 14. Sanstefanskog ugovora, koji se odnosio na Bosnu i Hercegovinu. Formalan prijedlog da se Austro-Ugarskoj povjeri mandat da upravlja Bosnom i Hercegovinom podnijeli su britanski delegati. Sve prisutne sile su prihvatile ovaj prijedlog, osim osmanskih predstavnika, koji su istupili protiv okupacije, ističući posebno da Bošnjaci odlučno traže da ostanu pod Turskom i da je Porta pripremila nužnu reformu. Engleska i Njemačka su vršile velik pritisak na osmanske predstavnike da prihvate odluku Kongresa. Tek na sjednici od 1. jula, a po dobijenim instrukcijama iz Istanbula, osmanski delegati su pročitali izjavu da je 'carska turska vlada uzela u vrlo ozbiljno razmatranje mišljenje Kongresa o pogodnim sredstvima za povraćaj mira u Bosni i Hercegovini. Ona u to stavlja potpuno povjerenje i zadržava sebi pravo da se neposredno i prethodno sporazumije u tom pogledu sa bečkom vladom.'*“ (Imamović, 1998, str. 347). Kao što možemo zaključiti, zvanični London je bio izuzetno utjecajan faktor na prostoru Balkana. Austrougarska je dobila mandat za pristupanje okupaciji Bosne i Hercegovine. Ubrzo će doći ta vijest među Bošnjake koji su bili iznenađeni. Ubrzo se krenulo sa oformljenjem *Narodnog odbora* kojim je, 27. jula 1878. godine, zbačena osmanlijska vlast uspostavom *Narodne vlade* (Imamović, 1998). Kuriozitet je taj da se i pravoslavno stanovništvo pridružilo muslimanima u pružanju otpora Austro-Ugarskoj uzimajući u obzir da, pored očitog animoziteta prema osmanlijskim vlastima, nisu željeli niti austro-ugarsku upravu nad Bosnom. Neki od istaknutih boraca u pružanju otpora bili su Smail Hakki Selmanović, Muhammed-efendija Hadžijamaković, Abdullah Kaukčija, muftija Mehmed Vehbi Šemsekadić i drugi. Iako je pružen žestok otpor, on je ipak doživio svoj postepeni pad – ulaskom austrougarske vojske u Sarajevo 19. augusta 1878. pa sve do posljednjih bitaka koje se tiču pada Velike Kladuše 20. oktobra 1878. godine. Bosna je postala kolonija Austro-Ugarske. Ovo će predstavljati nove izazove za Bošnjake. Novo carstvo će ostaviti svoje tragove u kulturi, društvenim tokovima, ekonomskim i infrastrukturnim poljima. Pored onih Bošnjaka koji su prihvatili ostati u okupiranoj Bosni i suočiti se sa novonastalim okolnostima, ogromni broj Bošnjaka se iselio u Tursku (u prvim godinama okupacije od 1878. do 1883, broj iseljenih lica je iznosio brojku od najviše 8.000 muhadžira). Ovaj fenomen će se kasnije nastaviti u nekoliko valova. Austro-Ugarska je krenula sa uspostavom svog pravosudnog poretka.

Ona je zadržala postojeće konzule u Bosni i Hercegovini. Lila (2021) u svom istraživačkom radu o britanskim konzulatima navodi novi britanski pravac djelovanja: „*Kako bi olakšala Austriji upravu nad Bosnom, Britanija je 1. novembra 1880. ukinula pravne ovlasti svojih konzula u Bosni. Ova odluka je službeno poslana telegrafom iz Londona u Istanbul nakon što su austrijske odluke postale zvanične. Nakon Berlinskog kongresa, izvještaji britanskih konzula iz Bosne izgubili su prijašnji značaj, jer su novi fokusi britanske politike postali pitanje statusa Sandžaka i povlačenje ruskih trupa iz Istočne Rumelije. Poseban aspekt osmansko-britanskih odnosa u ovom periodu bio je telegram upućen kraljici, u kojem je zatraženo da interveniše protiv austrijske okupacije Bosne. Od tada, novi prioriteti u osmansko-britanskim odnosima postali su Egipat, Kipar i Bosfor*” (str. 96-97).

Velika Britanija je odigrala svoju diplomatsku ulogu u osmanskoj Bosni u periodu 1856. do 1878. godine. Posljednji britanski konzul Freeman Sarajevo će napustiti 1900. godine. Konzulat u Sarajevu će nastaviti djelovati u Sarajevu tokom austrougarske uprave i tokom Kraljevine Jugoslavije. Vlada Velike Britanije ukinula je svoj konzulat u Sarajevu u julu 1939. godine i preselila ga, zajedno sa konzulom i konzularnim osobljem, u Split, Hrvatska (Tudor, 2022).

ZAKLJUČCI

U ovom naučno-istraživačkom radu se nastojao predstaviti jedan kompaktan uvid u utjecaj diplomatije Velike Britanije na prostoru Bosne i Hercegovine u drugoj polovini 19. stoljeća. U radu se većinom govori o radu konzularnih službenika za vrijeme Osmanskog Carstva i perioda sprovođenja reformi. Ministarstvo vanjskih poslova Velike Britanije je krenulo sa akreditiranjem konzula u raznim dijelovima Osmanskog Carstva. Budući da je prostor današnje Bosne i Hercegovine bio pod osmanlijskom vlašću, britanski konzuli su djelovali i na prostoru Bosne i Hercegovine. Velika Britanija je posjedovala svoje interese u međunarodnoj politici i vodila se realpolitičkim pristupom. Konzuli u Bosni su nadgledali sprovođenje reformi donesenih ukazom Hatti-Humajunom, slali svoje izvještaje o bosanskohercegovačkom stanovništvu, trgovinskim prilikama, motrili utjecaje drugih konzulata koji su djelovali i sl. U prvom dijelu svog odnosa prema Osmanskom Carstvu postupala je drugačije, a tokom Velike istočne krize i austrougarske okupacije prostora Bosne i Hercegovine zauzima drugačiji pristup. Smatram da tema britanskog prisustva na prostoru Balkana u 19. stoljeću je tema kojoj se treba posvetiti više pažnje uzimajući u obzir da

se o britanskoj ulozi ne govori mnogo. Ovakve teme i oblasti historije naše domovine nam pružaju uvid u razne elemente bosanske zbilje u očima stranih predstavnika velikih sila.

LITERATURA:

Berridge, G.R. & James, A. (2003). *A Dictionary of Diplomacy* (2nd ed.). New York: Palgrave Macmillan.

Radušić, E. (2019). *Dvije Bosne: britanske putopisne i konzularne slike Bosne i Hercegovine, njenog stanovništva i međusobnih odnosa*. Sarajevo: Filozofski fakultet.

The London Gazette: *The Appointed Organ for All Announcements of the Executive*. 1856. (1856). United Kingdom: H.M. Stationery Office.

Radušić, E. (2011). *Ko su Bošnjaci 19. stoljeća?/ Bosna, Hercegovina i Bošnjaci u britanskoj konzularno-diplomatskoj korespondenciji od 1857. do 1878. godine. Identitet Bosne i Hercegovine kroz historiju*. Sarajevo: Institut za historiju.

Facts on the Canadian Question and the Hatt-i-Humayoun. (1867). United Kingdom: Unwin Bros..

Radušić, E. (2009). *Hercegovina sredinom 19. stoljeća – Zemlja i ljudi u općim izvještajima britanskih konzularnih predstavnika za 1857. i 1858. godinu*. Godišnjak centra za balkanološka istraživanja. Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine.

The London Gazette: *The Appointed Organ for All Announcements of the Executive*. 1858. (1858). United Kingdom: H.M. Stationery Office.

Seton-Watson, R. W. (1971). *Disraeli, Gladstone and the Eastern Question: A Study in Diplomacy and Party Politics*. United Kingdom: F. Cass.

Kreševljaković, H. (1928-1929). *Sarajevo ponovo glavni grad Herceg-Bosne*. Novi Behar. Sarajevo: Islamska dionička štamparija.

Lila, A. (2021). *Osmanlı Bosnası'nda İngiltere'nin Konsolosluk Faaliyetleri (1857-1878) [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]*. Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Tarih Programı.

Further Correspondence Respecting the Affairs of Turkey: Presented to Both Houses of Parliament by Command of Her Majesty; 1878. (1879). United Kingdom: Creative Media Partners, LLC.

Parliamentary Papers. (1879). United Kingdom: H.M. Stationery Office.

Malcom, N. (1994). *Bosnia: a short history*. New York: New York University Press.

Imamović, M. (1998). *Historija Bošnjaka*. Sarajevo: Bošnjačka zajednica kul-

ture „Preporod“.

Britannica, T. Editors of Encyclopaedia (2024, June 23). Serbo-Turkish War. Encyclopedia Britannica. <https://www.britannica.com/event/Serbo-Turkish-War>. Pristupljeno 7.11.2024.

Tudor, G. (2022). *Konzulati i konzuli u Splitu između dva svjetska rata (1918. – 1941.)*. Kulturna baština. Split.

Ibrahim-Halil Jarraya Salihović

***IZAZOVI I STRATEGIJE
ZA UNAPREĐENJE
BILATERALNIH ODNOSA
IZMEĐU BOSNE I
HERCEGOVINE I AFRIČKIH
ZEMALJA***

ALIJA
IZETBEGOVIĆ
M U Z E J

SADRŽAJ

Abstrakt	
Uvod	
Politički izazovi	
Ekonomski izazovi	
Kulturni i društveni izazovi	
Predložene strategije za unapređenje saradnje	
4.1. Političke strategije	
4.2. Ekonomske strategije	
4.3. Kulturne strategije	
Zaključak	
Literatura	

Abstrakt

Ovaj rad istražuje glavne prepreke i strategije za unapređenje bilateralnih odnosa između Bosne i Hercegovine i afričkih zemalja. Trenutni nivo političke, ekonomske i kulturne saradnje ograničen je zbog nedostatka diplomatske prisutnosti, neadekvatnih trgovinskih veza i složenih viznih režima. Koristeći analitičko-kvalitativni pristup, rad se fokusira na institucionalne, ekonomske i društvene faktore koji usporavaju razvoj odnosa, te predlaže strategije za jačanje saradnje, uključujući reformu viznih politika, ekonomske inicijative i kulturnu razmjenu. Rezultati istraživanja ukazuju na hitnu potrebu za proaktivnijom diplomatskom strategijom BiH, sa fokusom na sektore sa najvećim potencijalom za obostranu korist.

Uvod

Bilateralni odnosi između Bosne i Hercegovine i afričkih zemalja predstavljaju značajan, ali još uvijek neostvaren potencijal koji može igrati ključnu ulogu u širenju utjecaja Bosne i Hercegovine na međunarodnoj sceni. U doba globalizacije i ubrzanog ekonomskog razvoja, Bosna i Hercegovina ima priliku da proširi svoje diplomatske, ekonomske i kulturne veze, posebno sa afričkim kontinentom, čije su ekonomije u brzom razvoju i čiji je geopolitički značaj u porastu (Ministarstvo vanjskih poslova BiH, 2022). Iako su pojedine inicijative za uspostavljanje saradnje sa afričkim zemljama već započete, uočava se niz izazova koji ograničavaju dalji razvoj ovih odnosa, uključujući nedostatak adekvatne diplomatske mreže, složene ekonomske barijere, te nedovoljno razvijene kulturne razmjene (Svjetska banka, 2020). Diplomacija Bosne i Hercegovine je trenutno fokusirana na jačanje odnosa unutar evropskog okvira, zbog čega afrički kontinent ostaje u drugom planu, što dodatno otežava uspostavljanje snažnijih bilateralnih veza.

Cilj ovog rada je analizirati ključne prepreke koje trenutno ograničavaju

saradnju Bosne i Hercegovine sa afričkim zemljama i predložiti strategije koje bi omogućile uspostavljanje dugoročnih i stabilnih odnosa. Rad će istražiti političke izazove, poput potrebe za jačom diplomatskom prisutnošću u Africi i aktivnijim učešćem Bosne i Hercegovine u regionalnim afričkim organizacijama, kao i ekonomske prepreke, među kojima su visoke carinske barijere i složene procedure za poslovnu saradnju. Također, analizirat će se i društveno-kulturni aspekti koji mogu poboljšati razumijevanje i međusobnu povezanost između naroda. Kroz predložene reforme viznih politika, jačanje trgovinskih inicijativa, podršku obrazovnim i kulturnim razmjenama, ovaj rad nastoji ponuditi okvir koji bi omogućio Bosni i Hercegovini da ostvari značajniji utjecaj u Africi, čime bi se doprinijelo diversifikaciji njenih međunarodnih odnosa i ekonomskih prilika.

Politički izazovi

Bosna i Hercegovina suočava se s kompleksnim političkim izazovima u uspostavljanju i jačanju odnosa s afričkim zemljama, a ključan među njima je nedostatak diplomatske mreže na kontinentu. Trenutno su ambasade BiH u Africi prisutne samo u Egiptu i Libiji, što omogućava ograničenu diplomatsku povezanost sa sjevernoafričkim regijama, ali onemogućava razvoj šire mreže političkih i ekonomskih veza sa supsaharskim afričkim zemljama, koje predstavljaju tržišta u razvoju i strateške političke saveznike. Ova situacija stvara problem u efikasnom praćenju promjenjivih političkih i ekonomskih trendova u Africi, kao i u ostvarivanju direktne i blagovremene komunikacije s potencijalnim partnerima. S obzirom na to da supsaharski region pokazuje sve veći ekonomski potencijal, proširenje diplomatskog prisustva Bosne i Hercegovine kroz otvaranje novih ambasada u ključnim afričkim zemljama poput Alžira, Tunisa, Nigerije i Južne Afrike moglo bi značajno poboljšati političku i ekonomsku saradnju i pružiti veći utjecaj BiH na kontinentu (1).

Dodatno, složene vizne procedure nameću značajna ograničenja koja otežavaju mobilnost, poslovne kontakte, akademsku saradnju, te turističke razmjene između BiH i afričkih zemalja. Afrikanci koji žele posjetiti Bosnu i Hercegovinu često se suočavaju s dugotrajnim administrativnim procedurama i rigoroznim uslovima koji demotiviraju poslovne ljude, studente i istraživače. Naprimjer, trenutno važeći vizni režimi između BiH i većine afričkih zemalja

zahtijevaju višemjesečne aplikacione postupke i visoke troškove, što stvara dodatne prepreke za posjetioce iz tih zemalja. Reforma vizne politike, kroz olakšavanje i ubrzanje postupka dobijanja viza, bila bi ključna za poticanje lakše razmjene između građana, institucija i privrednih sektora, čime bi se stvorila prilika za veću mobilnost i saradnju na različitim nivoima (2).

Nadalje, institucionalna i kulturna neinformisanost o afričkim zemljama u Bosni i Hercegovini dodatno otežava strateško donošenje odluka u pogledu diplomatskih i ekonomskih odnosa. Nedostatak znanja o afričkim kulturnim, političkim i ekonomskim specifičnostima ograničava potencijal za dublje razumijevanje i uspostavljanje dugoročnih veza. Također, neadekvatna medijska pokrivenost afričkih tema u BiH dodatno doprinosi ovoj praznini. To dovodi do situacije u kojoj su afrički regioni gotovo nepoznati široj bosanskohercegovačkoj javnosti, a politički i ekonomski čelnici nemaju potpunu sliku o mogućim partnerima i prilikama za saradnju. Uvođenjem edukativnih programa o Africi, jačanjem medijske pokrivenosti i saradnjom sa specijaliziranim istraživačkim institutima i nevladinim organizacijama, BiH može značajno unaprijediti informisanost i tako osigurati bolje pripremljene i strateški osmišljene bilateralne odnose s afričkim zemljama (3).

Konačno, politička nestabilnost i periodični konflikti u nekim afričkim regijama predstavljaju dodatni izazov za ostvarivanje i održavanje dugoročnih partnerskih odnosa. Zbog visokog stepena političkih i društvenih promjena koje karakteriziraju mnoge afričke zemlje, Bosna i Hercegovina bi trebala razviti fleksibilne i prilagodljive strategije koje će omogućiti bolje razumijevanje političkih i socijalnih dinamika u različitim afričkim regijama. Aktivno sudjelovanje BiH u afričkim regionalnim organizacijama, kao što su Afrička unija i Afrička razvojna banka, predstavlja potencijalni korak prema stvaranju institucionalne podrške za rješavanje političkih izazova. Povećana prisutnost BiH u ovim organizacijama mogla bi otvoriti vrata za politički dijalog, ekonomske inicijative i programske projekte saradnje između BiH i afričkih zemalja (4).

Ekonomski izazovi

Ekonomski odnosi između Bosne i Hercegovine (BiH) i afričkih zemalja ostaju na niskom nivou, s velikim prostorom za unapređenje i proširenje

trgovinske razmene. BiH još uvek nije u potpunosti iskoristila svoj potencijal za jačanje ekonomske saradnje s afričkim tržištima, uprkos mogućnostima koje se pružaju kroz rastuće sektore, kao što su infrastruktura, obnovljivi izvori energije, poljoprivreda i farmaceutska industrija. Iako je ukupni obim trgovine sa Afrikom još uvijek skroman (oko 7 miliona KM u 2023. godini), postoje značajne prilike za unapređenje trgovinskih tokova kroz diversifikaciju proizvoda, usmjeravanje na industrijske sektore u Africi, te ulaganje u zajedničke projekte (5).

BiH, s obzirom na svoju specifičnu ekspertizu u oblasti inženjeringa, građevinske industrije i infrastrukture, može igrati ključnu ulogu u jačanju afričkih tržišta. Mnoge afričke zemlje, naročito u supsaharskoj Africi, suočavaju se s velikim izazovima u izgradnji i modernizaciji infrastrukture. BiH može ponuditi tehnološke i ljudske resurse za izgradnju transportnih i logističkih mreža, kao i za projektovanje i realizaciju građevinskih objekata. Posebno je važna saradnja u oblasti izgradnje cesta, željeznica, luka i drugih logističkih centara koji su od ključne važnosti za povezivanje afričkih zemalja s globalnim tržištima. Na ovaj način, BiH ne samo da bi povećala svoju ekonomska prisutnost u Africi, već bi doprinijela i dugoročnom održivom razvoju tog kontinenta (6).

Afrička kontinentalna zona slobodne trgovine (AfCFTA) predstavlja odličnu priliku za BiH da poboljša svoje ekonomske veze sa Afrikom. AfCFTA je najveći trgovinski blok u svetu u smislu broja ljudi, sa tržištem koje broji više od 1,3 milijarde ljudi, a s ciljem smanjenja carinskih barijera i olakšavanja trgovinske razmene među afričkim zemljama. Ova inicijativa otvara vrata za BiH da poveća svoj izvoz u Afriku u nekoliko ključnih sektora, kao što su građevinski materijali, automobilska industrija i tehnologija. BiH se može okrenuti i zelenim tehnologijama i obnovljivim izvorima energije, što je područje koje sve više dobija na značaju u Africi, zbog rasta potražnje za održivim i ekološki prihvatljivim rešenjima (7).

Pored ekonomskih izazova, postoji i politička nestabilnost koja može predstavljati prepreku za širenje trgovinskih odnosa. U nekim afričkim zemljama, političke nestabilnosti i nesigurnost mogu negativno utjecati na investicije i poslovne aktivnosti. U takvim uslovima, važno je da BiH pažljivo odabere partnere i da izbegava ulaganje u regione pogođene dugotrajnim

konfliktima. Isto tako, BiH može koristiti svoju diplomatsku mrežu kako bi pomogla u stabilizaciji političkih odnosa u nekim afričkim zemljama, što bi moglo stvoriti povoljnije okruženje za ekonomske i trgovinske aktivnosti. Kroz diplomatske kanale, BiH može doprinijeti političkoj stabilizaciji i otvaranju novih tržišta za svoje kompanije (8).

Afrikatakođe nudi potencijal za BiH u sektorima kao što su turizam, poljoprivreda i farmaceutska industrija. S obzirom na rastuću potrebu za hranom, energijom i farmaceutskim proizvodima, afričke zemlje mogu postati važan izvor trgovinskih prilika za BiH. Naprimjer, afrički kontinent ima potrebu za proizvodima iz oblasti poljoprivrede i prehrambene industrije, ali i za visokokvalitetnim farmaceutskim proizvodima koji se mogu izvoziti iz BiH. BiH bi mogla iskoristiti svoje resurse i ekspertizu kako bi ojačala trgovinske tokove u ovim sektorima, što bi dodatno doprinosilo razvoju bilateralnih ekonomskih odnosa.

Ekonomske izazovi između Bosne i Hercegovine i afričkih zemalja su značajni, ali postoje i velike prilike za unapređenje trgovinskih odnosa. Trenutna trgovinska razmjena je skromna, a BiH još uvijek nije u potpunosti iskoristila potencijale afričkog tržišta, iako se nalazi u položaju da doprinese infrastrukturnom razvoju, obnovljivim izvorima energije i sektorima poput poljoprivrede i farmaceutske industrije. Potencijal Afričke kontinentalne zone slobodne trgovine (AfCFTA) pruža dodatne mogućnosti za proširenje trgovinske razmene, dok politička nestabilnost u nekim regijama može predstavljati prepreku za veću ekonomsko-trgovinsku saradnju. Kroz strateške ekonomske politike i proširenje infrastrukturnih i tehnoloških kapaciteta, BiH može značajno povećati svoju ekonomsku prisutnost na afričkom kontinentu.

Tabela 1: Izvoz Bosne i Hercegovine u Afriku (u milionima KM)

Zemlja	Izvoz 2021 (u milionima KM)	Izvoz 2022 (u milionima KM)	Izvoz 2023 (u milionima KM)
Nigerija	0.4	0.5	0.4
Južna Afrika	1.0	1.1	1.0
Egipat	0.8	0.7	0.8
Alžir	0.5	0.6	0.5
Maroko	0.3	0.3	0.3
Tunis	0.2	0.2	0.3

Izvori: <https://www.komorabih.ba/> <https://bhas.gov.ba/>

Tabela 2: Uvoz iz Afrike u Bosnu i Hercegovinu (u milionima KM)

Zemlja	Uvoz 2021 (u milionima KM)	Uvoz 2022 (u milionima KM)	Uvoz 2023 (u milionima KM)
Nigerija	1.5	1.4	1.3
Južna Afrika	1.0	1.1	1.0
Egipat	0.9	1.0	1.0
Alžir	1.0	1.1	1.0
Maroko	0.6	0.7	0.7
Tunis	0.4	0.3	0.5

Izvori: <https://www.komorabih.ba/> <https://bhas.gov.ba/>

Tabela 3: Trgovinska bilansa između BiH i Afrike (u milionima KM)

Zemlja	Trgovinska bilansa 2021 (u milionima KM)	Trgovinska bilansa 2022 (u milionima KM)	Trgovinska bilansa 2023 (u milionima KM)
Nigerija	-1.1	-0.9	-0.9
Južna Af-	0.0	0.0	0.0
Egipat	-0.1	-0.3	-0.2
Alžir	-0.5	-0.5	-0.5
Maroko	-0.3	-0.4	-0.4
Tunis	-0.2	-0.1	-0.2

Izvori: <https://www.komorabih.ba/> <https://bhas.gov.ba/>

Ove tabele pružaju detaljne informacije o iznosima izvoza i uvoza između Bosne i Hercegovine i afričkih zemalja, kao i trgovinskom bilansu za posljednje tri godine.

Izvoz Bosne i Hercegovine u Afriku: Ova tabela pokazuje stabilan izvoz BiH prema šest afričkih zemalja, s ukupnim iznosima od 0.2 miliona KM (Tunis) do 1.0 miliona KM (Južna Afrika) u posljednje tri godine. Izvoz je relativno nizak, ali postoji potencijal za rast, posebno kroz Afričku kontinentalnu zonu slobodne trgovine (AfCFTA). (Pogledaj Tabelu 1)

Uvoz iz Afrike u Bosnu i Hercegovinu: Uvoz iz Afrike prema BiH je značajno veći nego izvoz, s najvećim uvozom iz Nigerije (1.5 miliona KM u 2021. godini). Ostale afričke zemlje također predstavljaju važan izvor uvoza, a u 2023. godini povećan je uvoz iz Tunisa. (Pogledaj Tabelu 2)

Trgovinski bilans između BiH i Afrike: Trgovinska bilansa je negativna, jer BiH uvozi više nego što izvozi. Najveći negativni saldo je prema Nigeriji, dok je najmanji prema Tunisu. Ova neravnoteža ukazuje na potrebu za jačim trgovinskim odnosima s afričkim zemljama. (Pogledaj Tabelu 3)

Kulturni i društveni izazovi

Kulturni i društveni izazovi u bilateralnim odnosima između Bosne i Hercegovine i afričkih zemalja predstavljaju značajne prepreke za razvoj međusobnog razumijevanja i saradnje. Kulturne razmjene između Bosne i Hercegovine i afričkih zemalja su nedovoljno razvijene, a složeni vizni režimi dodatno ograničavaju mobilnost građana, što otežava ostvarivanje kontakata između ljudi iz različitih kultura (9). Naime, studenti i istraživači suočavaju se s poteškoćama u ostvarivanju međukulturnih razmjena, što stvara prazninu u međusobnom razumijevanju i razmjeni iskustava.

Ova situacija ima ozbiljan negativan utjecaj na obrazovanje i istraživanje, jer ograničena mobilnost sprečava mlade ljude da stiču nova znanja i vještine kroz internacionalne programe razmjene. Mnogi studenti iz Bosne i Hercegovine i afričkih zemalja ne mogu putovati radi sticanja obrazovanja ili učestvovanja na konferencijama, što smanjuje njihove šanse za profesionalni razvoj i umanjuje mogućnosti za akademsku saradnju (10).

Osim toga, ovakva izolacija onemogućava razmjenu inovativnih ideja i istraživačkih pristupa, čime se dodatno smanjuje potencijal za zajedničke projekte koji bi mogli donijeti koristi obje strane.

Nadalje, nedostatak kulturnih i umjetničkih manifestacija koje povezuju ove dvije regije umanjuje mogućnosti za razmjenu ideja, vrijednosti i tradicija. U organizaciji kulturnih događaja, kao što su festivali, izložbe i radionice, Bosna i Hercegovina može promovirati svoju kulturu, dok istovremeno omogućava afričkim umjetnicima i stvaraocima da predstave svoje radove u Bosni i Hercegovini (11).

Takvi događaji nisu samo prilika za predstavljanje umjetničkih djela; oni su također platforma za interakciju, dijalog i razmjenu kulturnih perspektiva, što može rezultirati dubljim razumijevanjem i poštovanjem između naroda.

Osim toga, prisutnost afričke dijaspeore u Bosni i Hercegovini, koja često ostaje neprepoznata i izolovana, može biti ključni faktor za jačanje kulturnih

veza. Aktivnosti i inicijative koje podstiču dijalog i saradnju između dijaspori i lokalnih zajednica mogu pomoći u razbijanju stereotipa i promoviranju međusobnog poštovanja i razumijevanja. Osnaživanje ovih veza može doprinijeti stvaranju inkluzivnijih i otvorenijih društava, što je od suštinskog značaja za budući razvoj bilateralnih odnosa. Uloga dijaspori je posebno važna, jer može poslužiti kao most između kultura, omogućavajući bolju integraciju afričkih vrednosti i tradicija u bosansko društvo.

Naprimjer, organizacija zajedničkih događaja sa afričkom dijasporom može pomoći u promoviranju kulturnih razmjena. Ove inicijative bi mogle uključivati kulturne večeri, gdje bi se predstavili afrički i bosanski umjetnici, te programi koji bi omogućili dijaspori da doprinese lokalnim zajednicama kroz obrazovne radionice ili volonterski rad.

Zbog svega navedenog, neophodno je raditi na unapređenju viznih politika i olakšavanju putovanja, kao i podsticati kulturne razmjene kako bi se povećale mogućnosti za međusobno razumijevanje i saradnju između Bosne i Hercegovine i afričkih zemalja.

Ovo uključuje stvaranje boljih mehanizama za izdavanje viza, kao i uspostavljanje bilateralnih sporazuma koji bi olakšali putovanje studenata i istraživača. Ove inicijative mogu doprinijeti stvaranju čvrstih veza i partnerstava koja bi obogaćivala društvene i kulturne aspekte života u obje regije.

U konačnici, povećanje interakcije između Bosne i Hercegovine i afričkih zemalja kroz kulturne razmjene ne samo da bi unaprijedilo bilateralne odnose, već bi i doprinijelo globalnoj kulturi. Razumijevanje različitih perspektiva i tradicija može obogatiti svakodnevni život i stvoriti zajednicu koja cijeni raznolikost i inkluzivnost.

Predložene strategije za unapređenje saradnje

U cilju jačanja bilateralnih odnosa između Bosne i Hercegovine i afričkih zemalja, neophodno je razviti sveobuhvatan strateški pristup koji će obuhvatiti političke, ekonomske i kulturne aspekte saradnje.

4.1 Političke strategije:

Otvoranje ambasada i konzularnih predstavništava u afričkim zemljama predstavlja osnovni korak za jačanje političkih odnosa između Bosne i

Hercegovine i afričkih država. Ova diplomatska prisutnost omogućila bi Bosni i Hercegovini da direktno komunicira s vladama afričkih zemalja, što je od suštinskog značaja za efikasno rješavanje bilateralnih pitanja i izazova. Ambasade bi mogle pružiti podršku u unapređenju trgovinskih veza, kao i posredovati u organizaciji poslovnih misija i kulturnih razmjena, čime bi se ojačale veze između dva regiona.

Osim otvaranja ambasada, Bosna i Hercegovina bi trebala aktivno učestvovati u afričkim organizacijama kao što su Afrička unija (AU) i Regionalne ekonomske zajednice (RECs). Učešće u ovim organizacijama omogućava Bosni i Hercegovini da doprinese razvoju regionalnih politika, kao i da uspostavi čvrste veze s drugim državama članicama. Ova povezanost ne samo da povećava vidljivost Bosne i Hercegovine na afričkom kontinentu, već može otvoriti vrata za pristup regionalnim fondovima i inicijativama koje se bave razvojem infrastrukture i trgovinskim projektima.

Također, Bosna i Hercegovina treba razviti specifične diplomatske programe koji se fokusiraju na ključne sektore saradnje, kao što su obrazovanje, zdravstvo i održivi razvoj. Naprimjer, uspostavljanje obrazovnih programa i stipendiranje studenata iz afričkih zemalja za studij u Bosni i Hercegovini može doprinijeti jačanju međukulturnih veza i razmjeni znanja. Ovi programi ne samo da će obogatiti obrazovni sistem Bosne i Hercegovine, već će i stvoriti mrežu ambasadora koji će kasnije doprinositi jačanju odnosa između ovih zemalja.

U okviru zdravstvene saradnje, Bosna i Hercegovina može ponuditi medicinsku pomoć i ekspertizu u područjima kao što su javno zdravstvo i istraživanje bolesti koje su specifične za određene afričke regije. Razmjena stručnjaka i zajednički projekti u oblasti zdravstvenih usluga mogu poboljšati zdravstveni sistem i povećati pristup medicinskim resursima u afričkim zemljama. Ovakve inicijative također mogu uključivati razmjenu znanja o prevenciji i kontroli bolesti koje su posebno važne za afrički kontinent, kao što su malarija i HIV/AIDS.

Uz to, potrebno je razviti i strateške dijaloge između Bosne i Hercegovine i afričkih zemalja, koji bi uključivali visoke političke zvaničnike, poslovne lidere i predstavnike civilnog društva. Ovi dijalozi bi omogućili razmjenu ideja i strategija koje se odnose na globalne izazove, kao što su klimatske promjene, migracije i sigurnosne prijetnje. Pristup globalnim izazovima kroz zajedničke strateške dijaloge može pomoći Bosni i Hercegovini da se pozicionira kao

relevantan igrač na međunarodnoj sceni, dok istovremeno ojačava bilateralne odnose.

U okviru ovih dijaloga, Bosna i Hercegovina bi trebala promovirati svoje kapacitete i resurse, kao i prednosti koje može ponuditi afričkim zemljama. Ova aktivnost može uključivati predstavljanje bosanskih proizvoda i usluga na afričkim tržištima, kao i promoviranje bosanske kulture i tradicije. Uloga kulturne diplomatije može se pokazati ključnom u izgradnji povjerenja i razumijevanja između dva regiona, što će dodatno olakšati ekonomske i političke veze.

U zaključku, implementacija ovih političkih strategija predstavlja ključno sredstvo za unapređenje bilateralnih odnosa između Bosne i Hercegovine i afričkih zemalja. Kroz jačanje diplomatskih veza, aktivno sudjelovanje u regionalnim organizacijama, te razvoj specifičnih programa saradnje, Bosna i Hercegovina može stvoriti čvrste temelje za dugoročnu saradnju i razumijevanje s afričkim državama. Ove inicijative ne samo da će poboljšati bilateralne odnose, već će i doprinijeti stabilnosti i razvoju u obje regije, stvarajući nove mogućnosti za prosperitet i napredak.

4.2 Ekonomske strategije:

Ekonomske strategije za unapređenje saradnje između Bosne i Hercegovine i afričkih zemalja moraju se fokusirati na podsticanje trgovine i investiranja kroz konkretne akcije. Jedna od ključnih strategija je potpisivanje trgovinskih sporazuma koji će olakšati razmjenu dobara i usluga. Ovi sporazumi mogu sadržavati odredbe o smanjenju ili ukidanju carinskih tarifa, čime će se stvoriti povoljnije trgovinske uslove i povećati konkurentnost bosanskih proizvoda na afričkom tržištu. Na taj način, bosanske kompanije bi mogle lakše pristupiti afričkim potrošačima i osigurati prisutnost na tržištu koje brzo raste.

U isto vrijeme, Bosna i Hercegovina bi trebala raditi na identifikaciji proizvoda i usluga koji su u potražnji u afričkim zemljama. Ovo uključuje istraživanje tržišta kako bi se razumjele specifične potrebe i preferencije potrošača. Naprimjer, afrička tržišta često imaju visok interes za poljoprivredne proizvode, tehničke inovacije i obrazovne usluge. Razvijanje specifičnih strategija za izvoz može uključivati i promociju proizvoda koji imaju dodatnu vrijednost, poput organske hrane ili ekološki prihvatljivih tehnologija.

Uklanjanje carinskih barijera je također od suštinskog značaja za jačanje

ekonomskih odnosa. Bosna i Hercegovina bi trebala raditi na pojednostavljivanju carinskih procedura i smanjenju administrativnih opterećenja za kompanije koje žele poslovati s afričkim državama. Ovo bi moglo uključivati usvajanje elektronskih sistema za prijavu carinskih dokumenata, koji bi ubrzali proces uvoza i izvoza. Pored toga, važno je pružiti obuku i podršku kompanijama u navigaciji kroz carinske regulative, što će olakšati njihovo poslovanje i smanjiti rizik od grešaka.

Dodatno, osnaživanje poslovne saradnje može se postići organizovanjem poslovnih misija i sajмова, gdje bi se bosanski preduzetnici mogli susresti s afričkim partnerima. Ove aktivnosti će omogućiti direktnu interakciju između poslovnih subjekata, što će doprinijeti jačanju poslovnih veza i razvoju zajedničkih inicijativa. U okviru ovih misija, Bosna i Hercegovina može organizovati prezentacije svojih proizvoda i usluga, kao i panel diskusije o mogućnostima saradnje, čime se stvara platforma za umrežavanje.

Također, važno je uspostaviti platforme za dijalog između preduzeća i vlada, kako bi se raspravili izazovi i mogućnosti koje postoje u trgovinskim odnosima. Ovaj dijalog može uključivati i formiranje poslovnih saveta koji bi okupljali predstavnike vlasti i privrede, omogućavajući im da zajednički rade na razvoju politika koje će olakšati trgovinsku saradnju.

Osim toga, Bosna i Hercegovina treba razmotriti poticanje direktnih stranih investicija (FDI) iz afričkih zemalja. Ovo se može postići pružanjem povoljnijih uslova za investitore, kao što su porezne olakšice, garancije za investicije, ili stvaranjem posebnih ekonomskih zona koje bi nudile povoljnije uslove za poslovanje. Također, važno je razviti infrastrukturu koja podržava investicije, uključujući poboljšanje transportnih i komunikacijskih mreža, što će dodatno povećati atraktivnost Bosne i Hercegovine kao destinacije za investicije.

Na kraju, ključno je razviti zajedničke inicijative u sektorima kao što su poljoprivreda, energetika i infrastruktura, gdje Bosna i Hercegovina i afričke zemlje imaju komplementarne resurse i potrebe. Ove inicijative mogu uključivati zajedničke projekte, kao što su izgradnja infrastrukture ili razvoj poljoprivrednih projekata, što će doprinijeti jačanju ekonomskih odnosa i razvoju obostranih koristi. Naprimjer, saradnja u sektoru obnovljivih izvora energije može biti od izuzetnog značaja, s obzirom na sve veću potražnju za održivim rješenjima i smanjenjem emisija štetnih gasova.

Kombinovanjem ovih ekonomskih strategija, Bosna i Hercegovina može

značajno unaprijediti svoje trgovinske i ekonomske odnose s afričkim zemljama, otvarajući nova tržišta za svoje proizvode i usluge, kao i stvarajući prilike za zajednički razvoj i rast. U ovom procesu, važno je također uključiti relevantne aktere iz privatnog sektora, nevladinih organizacija i akademske zajednice, kako bi se osigurala široka podrška i održivost inicijativa.

4.3 Kulturne strategije:

Kulturne strategije su esencijalne za jačanje veza između Bosne i Hercegovine i afričkih zemalja, jer promovišu međusobno razumijevanje, toleranciju i saradnju. U okviru ovih strategija, potrebno je uspostaviti višeslojne kulturne razmjene koje će uključivati umjetnike, akademike, studente i predstavnike civilnog društva. Ovi programi bi trebali obuhvatati organizaciju kulturnih festivala, izložbi i radionica koji će omogućiti prikazivanje tradicija, umjetnosti, jezika i običaja Bosne i Hercegovine, kao i afričkih zemalja. Kulturni festivali mogu uključivati nastupe lokalnih umjetnika, prezentacije tradicijskih rukotvorina i gastronomskih specijaliteta, čime bi se poboljšala vidljivost i prepoznatljivost kulturnih identiteta. Agence Universitaire Francophone (AUF) može igrati ključnu ulogu u razvijanju obrazovnih i istraživačkih programa koji povezuju visokoškolske institucije iz Bosne i Hercegovine s univerzitetima u afričkim zemljama, dok Međunarodna organizacija frankofonije (OIF) i Alliance Française mogu olakšati jezične i kulturne razmjene kroz kurseve francuskog jezika i kulturne manifestacije.

Pored toga, Bosna i Hercegovina može se povezati s asocijacijama iz islamskog sveta, kao što su Organizacija islamske saradnje (OIC), kako bi se ojačale kulturne veze i saradnja u oblasti obrazovanja, kulture i društvenog razvoja. Važno je i uspostaviti medijske programe koji će obuhvatati život, kulturu i tradiciju afričkih zemalja u Bosni i Hercegovini, kao i obrnuto. Ovi programi mogu uključivati dokumentarce, intervjue, emisije i druge forme medijske produkcije koje će osnažiti svest o kulturnim sličnostima i razlikama, promovišući tako međusobno poštovanje. Kroz razmjenu medijskih sadržaja, građani mogu dobiti dublje uvide u svakodnevni život i kulturnu baštinu drugih naroda, čime se doprinosi izgradnji empatije i razumijevanja. Jedan od ključnih elemenata kulturne saradnje može biti i razvoj jezičnih programa. Bosna i Hercegovina može pokrenuti kurseve arapskog jezika, kao i drugih afričkih jezika, što će omogućiti bolju komunikaciju i olakšati međusobne

odnose. U isto vreme, podrška učenju bosanskog jezika u afričkim zemljama može olakšati komunikaciju i poslovne odnose, čime se stvaraju temelji za dugoročnu saradnju.

Također, promoviranjem zajedničkih projekata u oblasti sporta, muzike i drugih umjetničkih izraza može se stvoriti platforma za povezivanje mladih ljudi iz Bosne i Hercegovine i afričkih zemalja. Organizacija sportskih takmičenja, muzičkih festivala ili umjetničkih izložbi koji okupljaju učesnike iz obje regije može poslužiti kao katalizator za stvaranje prijateljskih odnosa i međusobno obogaćivanje kultura. Uvođenje kulturne diplomatije kao strateškog pristupa može dodatno pojačati ove inicijative. U okviru ovog pristupa, Bosna i Hercegovina bi trebala angažovati kulturne institucije, nevladine organizacije i lokalne zajednice na svim nivoima, kako bi se osiguralo da kulturne aktivnosti budu relevantne i pristupačne. Kulturne institucije mogu organizovati seminare, radionice i druge oblike edukativnih aktivnosti koje će omogućiti razmjenu znanja i iskustava između mladih iz Bosne i Hercegovine i afričkih zemalja.

U konačnici, implementacija ovih kulturnih strategija ne samo da će poboljšati odnose između Bosne i Hercegovine i afričkih zemalja, već će također doprinijeti razvoju zajedničkih identiteta i jačanju prijateljstva. Kroz aktivnu i kontinuiranu kulturnu saradnju, Bosna i Hercegovina može postati most između Evrope i Afrike, pružajući platformu za dijalog, razumijevanje i saradnju. Ove inicijative ne samo da će poboljšati bilateralne odnose, već će i doprinijeti stabilnosti i razvoju u obje regije. Pored već spomenutih inicijativa, Bosna i Hercegovina bi trebala razmotriti i saradnju sa relevantnim nevladinim organizacijama i fondacijama koje se fokusiraju na kulturni dijalog i razvoj u afričkim zemljama. Ove organizacije mogu pomoći u implementaciji projekata koji se bave pitanjima ljudskih prava, obrazovanja i socijalne pravde, čime bi se dodatno osnažili kulturni i društveni odnosi između dve regije. Također, organizacija međunarodnih konferencija i simpozija koji okupljaju akademike, umjetnike i donosioca odluka iz Bosne i Hercegovine i afričkih zemalja može stvoriti forum za razmjenu ideja, strategija i najboljih praksi u oblasti kulturne politike i društvenog razvoja.

Ove platforme omogućile bi ne samo razmjenu iskustava, već i jačanje partnerstava koja mogu rezultirati zajedničkim projektima u oblasti

umjetnosti, obrazovanja i kulturne diplomatije. Kulturne strategije koje integrišu razne aspekte saradnje, uključujući podršku u očuvanju kulturnog naslijeđa i razvoju kreativnih industrija, mogu doprinijeti održivom razvoju i ekonomskoj stabilnosti u oba regiona. U tom smislu, Bosna i Hercegovina može postati aktivan učesnik u globalnom kulturnom prostoru, promovirajući svoje vrijednosti i bogatu kulturnu baštinu dok se istovremeno otvara za učenje iz bogate raznolikosti afričke kulture.

Zaključak

Unapređenje bilateralnih odnosa između Bosne i Hercegovine i afričkih zemalja predstavlja strateški cilj koji nosi potencijalne dugoročne koristi. Prepoznavanje ključnih izazova, poput ograničene diplomatske prisutnosti, trgovinskih barijera i složenih viznih režima, otvara put ka razvoju konkretnih strategija koje mogu značajno unaprijediti ove odnose. U oblasti ekonomije, BiH može koristiti značajan potencijal u saradnji sa afričkim zemljama, naročito kroz otvaranje novih tržišta za svoje proizvode, poboljšanje infrastrukturnih veza, te sudjelovanje u sektorima poput obnovljivih izvora energije i građevinske industrije. S obzirom na to da je trgovinska razmjena BiH sa afričkim zemljama trenutno na niskom nivou, sa ukupnim izvozom i uvozom u vrednosti od nekoliko miliona KM, strateške inicijative kao što su smanjenje trgovinskih barijera i pristupanje Afričkoj kontinentalnoj zoni slobodne trgovine (AfCFTA) mogu otvoriti nove mogućnosti za širenje tržišta i povećanje konkurentnosti bosanskih proizvoda na afričkom kontinentu. AfCFTA, kao najveći trgovinski blok u Africi, sa smanjenim carinskim barijerama, pruža BiH priliku da proširi izvoz u sektore kao što su infrastruktura, tehnologija i automobilska industrija. Dalje, saradnja u oblasti infrastrukture predstavlja još jednu šansu za Bosnu i Hercegovinu. Mnoge afričke zemlje suočavaju se sa značajnim izazovima u oblasti saobraćaja, logistike i energetske kapaciteta, gdje BiH, sa svojim stručnostima u građevinskoj industriji, može doprinijeti izgradnji i modernizaciji. Također, afričke zemlje pokazuju rastući interes za obnovljive izvore energije, što otvara dodatne mogućnosti za BiH u ovom sektoru. Ove strateške prilike, uz jačanje diplomatskih odnosa, otvaranje novih ambasada i pojednostavljenje viznih režima, mogu omogućiti Bosni i Hercegovini da preuzme aktivniju ulogu na afričkom kontinentu i da se pozicionira kao

pouzdan partner u različitim industrijskim i infrastrukturnim projektima. Kroz ove korake, Bosna i Hercegovina može postaviti temelje za dugoročni ekonomski razvoj i proširenje svojih tržišta, što će imati koristi ne samo za BiH, već i za afričke zemlje koje traže održivi razvoj i stabilnost u regionu.

Literatura:

1. UNDP (2021). *Strengthening global partnerships: Annual report on regional cooperation*. UNDP.
2. African Union (2021). *Annual report on bilateral relations in Africa*. African Union.
3. International Crisis Group (2023). *Navigating political instability in Africa: Lessons for engagement*. International Crisis Group.
4. Svjetska banka (2022). *The state of economic cooperation and political relations in developing regions*. World Bank.
5. World Trade Organization (2022). *Trade barriers and economic opportunities between Europe and Africa*. WTO.
6. Međunarodni monetarni fond (2023). *World Economic Outlook: Addressing the Cost-of-Living Crisis*. IMF.
7. UNDP (2021). *Supporting small and medium enterprises in Bosnia and Herzegovina: Strategies for growth*. UNDP.
8. Svjetska banka (2022). *Economic cooperation in a globalized world: Challenges and opportunities*. World Bank.
9. UNESCO (2020). *Kulturne razmjene i imigracione politike u zemljama u razvoju*. UNESCO Publishing.
10. Evropska unija (2021). *Kulturne razmjene i obrazovanje u globalnom kontekstu*. EU Publications.
11. Međunarodna organizacija za migracije (2022). *Kulturna integracija i razmjena: Najbolje prakse i politike*. IOM.

Mustafa Karaman

***DIPLOMATSKI ODNOSI
BOSNE I HERCEGOVINE SA
SUSJEDNIM ZEMLJAMA –
SA AKCENTOM NA ODNOS
SARAJEVO – BEOGRAD***

ALIJA
IZETBEGOVIĆ
M U Z E J

Uvod

Bosna i Hercegovina je zemlja koja graniči sa Srbijom, gdje se granica prostire na 357km, zatim sa Hrvatskom dijeli 932km i sa Crnom Gorom 258km granice. Specifičnost Bosne i Hercegovine leži u tri konstitutivna naroda, gdje se dva od tri naroda, koji broje skoro 50% stanovništva BiH, vežu za dvije susjedne zemlje – Hrvati za Hrvatsku, a Srbi za Srbiju, što komplikuje političku sliku u BiH, kao i njenu diplomatiju. Kada govorimo o diplomatskim odnosima BiH sa susjednim zemljama, ne možemo zaobići agresiju na BiH, koja je znatno uticala na diplomatiju koje tada nije ni bilo između BiH i njene susjedne zemlje Srbije, dok kada govorimo o Hrvatskoj uspostavljeni su diplomatski odnosi '92. i trajali sve do '93. tokom koje se ti odnosi završavaju, zahvaljujući promjeni pozicije Hrvatskog vijeća odbrane (HVO) u BiH. No međutim, odnos sa Crnom Gorom bi mogao biti jedan primjer kako se diplomatija može uspješno voditi, zbog toga što ne postoje veliki sporovi između Crne Gore i BiH.

RAZRADA PROBLEMA

- Politički i diplomatski odnosi BiH sa Srbijom.

Diplomatski odnosi dvije zemlje započinju potpisivanje Dejtonskog mirovnog sporazuma (DMS) 1995. u Parizu kada su se međusobno priznale dvije zemlje. U članu 10. DMS piše sljedeće: „Savezna Republika Jugoslavija i Republika Bosna i Hercegovina priznaju jedna drugu kao suverene nezavisne države unutar njihovih međunarodnih granica. Daljnji aspekti njihovog uzajamnog priznanja biće predmet kasnijih razgovora“. Ovim međusobnim priznanjem možemo vidjeti da su se dvije zemlje obavezale na međusobno poštovanje. Međutim, ovo formalno potpisivanje DMS-a, gdje se u članu 10. navodi međusobno priznanje, nije jedini parametar po kojem se ocjenjuju diplomatski odnosi dvije zemlje. Zahvaljujući učešću međunarodne zajednice, dvije zemlje su došle do ovog sporazuma.

Ipak, bez obzira na sve nesuglasice između dvije zemlje i razloge zašto

je došlo do potpisivanja DMS-a, treba istaći da se diplomatski odnosi kreću u pozitivnom smjeru. Prema P. Markoviću i M. Subašiću postoje tri perioda diplomatije BiH i Srbije, koje možemo podijeliti na sljedeće faze:

1. Zadržavajuća diplomatija (retentive) (1995. - 2000.)
2. Razmjenjiva diplomatija (deployable) (2000. - 2006/07.)
3. Idejna/projektovana diplomatija (engineered) (2006/07 - danas) (Marković i Subašić 2019: 190)

1. U postratnom periodu BiH je vodila rezervisan diplomatski odnos prema Srbiji, gdje se uspio postići jedan značajan sporazum između Alije Izetbegovića i Slobodana Miloševića 1996. godine. Ovim sporazumom su obnovili poštovanje integriteta država, uspostavili su pune diplomatske odnose, potpisali sporazume u vezi sa trgovinom, carinama, slobodnom kretanju i o sukcesiji bivše Jugoslavije.

Drugi značajan bilateralni sporazum dvije zemlje je nastao 1997. godine, kada je tema bila dvojno državljanstvo. Ovdje je došlo do praktičnog (ne) funkcionisanja političkog sistema BiH, zasnovanog na DMS, kada se razjedinilo tročlano predsjedništvo, a pravo na dvojno državljanstvo su odmah izglasali čelnici SRJ.

Značajno je istaći da se ova slika komplikovanog političkog sistema BiH prenosila na vanjsku politiku. Zahvaljujući nemogućem normalnom funkcionisanju vanjske politike, mnogi stručnjaci zaključuju da vanjska politika BiH ne postoji, jer je neusaglašena.

Na kraju, za period od pet godina poslije rata nisu uspostavljeni drugi značajni bilateralni sporazumi, jer su se osjećale posljedice netrpeljivosti od rata, te nije postojala volja da se napravi više konkretnih poteza.

2. Prelazimo na drugi period diplomatskih odnosa dvije susjedne zemlje koji se razlikuje od prvog perioda zbog toga što započinje većim konsenzusom unutar BiH, kada se bolje usaglašavaju Predsjedništvo, Vijeće ministara i MVP. Ovo dovodi do relativno pragmatičnog potpisivanja više od 20 bilateralnih sporazuma u periodu od 2000.-2006/07.

BiH i Srbija i Crna Gora su potpisali više od 20 bilateralnih sporazuma. Najznačajniji su Bečki sporazum o sukcesiji, CEFTA, dvojno državljanstvo, te sporazum o povratku izbjeglica. Stabilan rast bilateralnih odnosa, kao i kooperacije između institucija je rezultat napora eksperata i diplomatskih

sposobnosti MVP dvije zemlje.¹

U maju 2001. je osnovano Međudržavno vijeće BiH i SRJ za saradnju što je bio najveći uspjeh tadašnje diplomatije dvije zemlje. Ovo vijeće je za cilj imalo uspostavljanje boljih odnosa, rješavanje glavnih pitanja i problema dvije zemlje, o granici, sukcesiji, kao i općenito dobrosusjedskim odnosima. Međutim, taj pokušaj saradnje je propao. Zlatko Lagumdžija, ministar MVP BiH, 2012. godine je rekao: "Međudržavno vijeće BiH i Republike Srbije (se) nije sastalo od 2005. godine"²

S druge strane, u tom periodu uviđamo velike probleme u odnosu BiH i Srbije, kada dolazi do nesuglasica oko presuda za ratne zločine počinjene '90-tih godina. Posebno je težak momenat za diplomatske odnose bila presuda za genocid u Srebrenici koja je donesena 2007. godine. Jedan od ciljeva donošenja presuda je bio smirivanje napetosti u odnosima BiH - Srbija, međutim ovo je ispalo kontraproduktivno. Umjesto da olakša odnose, donoseći pravdu, historija se susrela sa nezapamćenim negiranjem genocida od strane političkih aktera, kao i sa problemom pronalaska osumnjičenih ratnih zločinaca koje je štitila Srbija. Dobar primjer tome je Karadžić.

3. treća faza vanjske politike BiH prema Srbiji je počela sa sporim raspadom Međudržavnog vijeća, te sa separacijom Srbije i Crne Gore u dvije nezavisne države, ICJ presuda protiv Srbije, kao i povećan uticaj etnocentričnih političkih lidera u BiH od 2005.³ - U ovom periodu, koji traje od 2006/07., do danas nailazimo na probleme koji su ostali konstantni još od drugog perioda diplomatskih odnosa, a kao primjer toga mogu se navesti ljudi koji se sumnjiče za ratne zločine, a nisu isporučeni sudu. Susjedne zemlje ih štite tako što imaju zakone koji im dozvoljavaju legalan ostanak u zemlji.

Karadžić je osuđen je na doživotnu kaznu i ljudi nad kojima je učinio zločine su zadovoljeni, kao i sama država, koliko je to moguće. Problem se nalazi u sljedećem, Na kraju 2023., 94 osobe su bile nedostupne sudovima u BiH. Posjedujući više državljanstava ove osobe se obično zadržavaju u susjednim

¹ Petar Marković i Mate Subašić, "BiH's Foreign Policy Toward Neighboring Countries: Patterns of Reinterpretation and Redefinition", u Bosnia and Herzegovina's Foreign Policy Since Independence, ed. Jasmin Hasić i Dženeta Karabegović (London: Palgrave Macmillan, 2019), str. 191.

² https://mvp.gov.ba/aktuelnosti/top_news/default.aspx?id=20900&template_id=16&pageIndex=1 (pristupljeno: 07.11.2024)

³ Petar Marković i Mate Subašić, "BiH's Foreign Policy Toward Neighboring Countries: Patterns of Reinterpretation and Redefinition", u Bosnia and Herzegovina's Foreign Policy Since Independence, ed. Jasmin Hasić i Dženeta Karabegović (London: Palgrave Macmillan, 2019), str. 193.

zemljama.⁴

Isto tako problem koji je aktivan, još od drugog perioda diplomatije je pitanje granica. Dvije zemlje trebaju doći do sporazuma oko granica, uključujući dvije brane na rijeci Drini i dio oko pruge Beograd – Bar.⁵

Može se zaključiti da su dvije zemlje u dva slučaja potpisale poštovanje teritorijalnog integriteta, potpisavši DMS, te sporazum A. Izetbegović - S. Milošević 1996. godine. Međutim, BiH se susreće sa izazovom povezanosti vlade Srbije sa entitetom RS. Senior Serbian officials attend the unconstitutional entity celebrations on 9 January. Visoki zvaničnici su prisustvovali neustavnom obilježavanju 9. januara⁶ (dan RS).

Također, Rezolucija o Srebrenici je izglasana u maju 2024. godine, što je dovelo do tenzija na političkoj sceni zapadnog Balkana. Vlada Srbije je na globalnom nivou, ali i na regionalnom nivou pravila pritiske, osuđujući pojedince da su zlonamjerni prema srpskom narodu i da žele da ga etiketiraju kao “genocidan” narod, što su inicijatori rezolucije negirali. “Ponavljajući da je krivična odgovornost, shodno međunarodnom pravu za zločin genocida individualna i ne može biti pripisana bilo kojoj etničkoj, religijskoj ili drugoj grupi, odnosno zajednici kao cjelini.”⁷ (rezolucija DOKUMENT) Ovim dijelom rezolucije su se konačno inicijatori ogradili od bilo kojih osuda.

Ekonomski odnosi BiH sa Srbijom su od značajne koristi za obje zemlje, a “U 2019. ukupna razmena iznosi 1,96mlrd. evra”⁸. S druge strane, ekonomska povezanost Srbije i RS-a pravi dodatne izazove. “Sa entitetom Republika Srpska dijalog je intenzivan i odvija se na svim nivoima: postoje brojni zajednički projekti, dogovor oko zajedničkog obeležavanja važnih istorijskih datuma za srpski narod, a važan segment predstavljaju i finansijske donacije Srbije Republici Srpskoj.”⁹ U ovom navodu su na službenoj stranici MVP-a Srbije na prvo mjesto stavili “važne historijske datume za srpski narod”, što ponovo aludira na veličanje neustavnog dana RS-a od strane Srbije, a zatim su na

⁴“Bosnia and Herzegovina 2024 Report,” Evropska komisija, objavljeno 30.10.2024., str. 33. Dostupno na: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/document/download/451db011-6779-40ea-b34b-a0eeda451746_en?filename=Bosnia%20and%20Herzegovina%20Report%202024.pdf (08.11.2024.)

⁵Isto, str. 64.

⁶Isto, str. 64.

⁷“International Day of Reflection and Commemoration of the 1995 Genocide in Srebrenica” Ujedinjene nacije, objavljeno 20.05.2024., str. 2. Dostupno na: <https://documents.un.org/doc/undoc/ld/n24/140/80/pdf/n2414080.pdf> (08.11.2024.)

⁸<https://www.mfa.gov.rs/lat/spoljna-politika/bilateralna-saradnja/bosna-i-hercegovina> (08.11.2024.)

⁹Isto

sljedeće mjesto stavili ekonomsku podršku entitetu RS.

Što se tiče unutrašnjih problema u BiH, već više decenija cirkuliše isti problem. Postoje dvije struje u BiH, to su državna struja koja forsira komunikaciju sa Srbijom isključivo na državnom nivou, a zahvaljujući DMS, BH entitet RS forsira komunikaciju Banja Luka – Beograd, što Srbiji više odgovara.

Stoga, na godišnjem nivou vidimo više susreta predsjednika RS i predsjednika Srbije, koji uspostavljaju međusobnu saradnju, često na račun BiH. Tako je u junu ove godine održan najznačajniji “svesrpski sabor” u Beogradu i okupio mnogobrojne desničarski orijentisane Srbe.

Kada je u pitanju uticaj EU na BiH i cijeli zapadni Balkan, tu nastupa Berlinski proces kao projekat pripreme balkanskih zemalja za EU, prema EU standardima. No međutim egzistira i tzv. Otvoreni Balkan u koji su se učlanile neke zemlje Balkana, ali ne i BiH. Otvoreni Balkan je projekat Beograda i on se takmiči sa Berlinskim procesom, iako nisu nužno međusobno suprotstavljeni.

- Politički i diplomatski odnosi BiH sa Hrvatskom.

BiH je priznala Hrvatsku u januaru 1992. godine, a diplomatski odnosi su uspostavljeni u julu iste godine.

Diplomatski odnosi su bili značajni sve dok se omjer snaga u ratu nije promijenio, kada se 1993. godine HVO okrenuo na stranu JNA sa ciljem podjele države. Od tog momenta, pa do potpisivanja DMS nemamo značajne diplomatske događaje.

Potpisivanje DMS u Parizu 1995. godine je značilo uspostavljanje mira na prostoru BiH. Sporazumom je BiH postala etnički koncipirana zemlja, gdje su Srbi dobili upravu RS-a, a Bošnjaci i Hrvati FBiH, a zajedno upravljaju BiH.

BiH je sa Hrvatskom u prvih 6 godina od potpisivanja DMS potpisala 50 bilateralnih sporazuma, a većina njih se odnosi na ratna pitanja i formalizaciju odnosa. Glavna rasprava vođena u ovom periodu je pitanje granica o kojima se raspravljalo 1999. godine. Mnoge polemike na ovu temu se vode 25 godina kasnije i često su izvor oprečnih mišljenja i sukobljavanja dvije države, a do toga je došlo jer i nakon više minulih decenija ugovor iz 1999. nije ratifikovan ni sa jedne strane¹⁰ a obje traže reviziju.

Kada su granice stvar polemike, onda je na stolu pitanje odlaganja nuklearnog otpada u Trgovskoj gori, što bi potencijalno ugrozilo na hiljade

¹⁰“Bosnia and Herzegovina 2024 Report,” Evropska komisija, objavljeno 30.10.2024., str. 64. Dostupno na: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/document/download/451db011-6779-40ea-b34b-a0eeda451746_en?filename=Bosnia%20and%20Herzegovina%20Report%202024.pdf (09.11.2024.)

ljudskih života u BiH. Međutim, ovaj spor je obustavljen dok se ne utvrdi stvarna opasnost od ovog projekta. Drugi izvor tenzija se pojavio planom za gradnju Pelješkog mosta kod Neuma, gdje bi bio ugrožen lučki potencijal BiH. Ovaj spor je riješen odlukom za izgradnju mosta, što nije značajno uticalo na lučki potencijal BiH, jer je visina mosta preko 50m, te će ispod njega skoro sve vrste brodova moći prolaziti. Ovaj most je izgrađen i ne utiče negativno na privredu BiH.

Poteškoće u funkcionisanju DMS postaju vidljive početkom milenijuma, kada se predsjednik HDZ-a Ante Jelavić, koji je služio državi BiH kao član predsjedništva, pobrinuo zloupotrijebiti politički sistem BiH. član predsjedništva BiH je pozvao na bojkot svih državnih institucija i proglasio je privremenu 'samoupravu'. To je dovelo do njegove smjene od strane visokog predstavnika BiH zbog kršenja ustava 'pokušavajući da uspostavi nelegalnu paralelnu vladu'¹¹

Reakcija iz Hrvatske je bila pozitivna, zahvaljujući retorici novoizabranog predsjednika Hrvatske Stjepana Mesića. On je poštovao državu BiH i zanemario odnose sa entitetom FBiH, te se fokusirao na direktan odnos sa državom BiH. Ovo je bilo vrijeme pragmatizma i prosperiteta dvije zemlje.

Mnogobrojna pitanja pokrenuta su za vrijeme mandata Mesića: socijalno osiguranje, pruga Knin – Bihać, supervizija granica, pitanje sukcesije, slobodne trgovine, implementacija presuda, dvojno državljanstvo, pravo glasanja. Kasnije se predsjednik Hrvatske Ivo Josipović izvinio za zločine počinjene u ratu protiv BiH, te zajedno sa premijerkom Jadrankom Kosor iskazao podršku BiH na putu ka EU¹².

Ulaskom Hrvatske u EU, narušavaju se ekonomski odnosi Hrvatske i BiH, jer BiH nije bila spremna na EU standarde. Međutim, posljednjih godina se robna razmjena uspjela vratiti na visok nivo, pa tako dolazimo do podataka da je BiH izvezla robu u vrijednosti od 2,55mlrd. KM u Hrvatsku, a uvezla 2,10mlrd. KM. (str.3 statistika).

Hrvatska vlada se proteklih 10 godina znatno izmijenila u odnosu na prosperitetni period sa Stjepanom Mesićem, te su se vratile mnoge tenzije i nedolične saradnje vlade Hrvatske i entiteta. S tim u vezi postoje mnoge sumnje na uplitanje Hrvatske vlade u unutrašnje poslove BiH. Oni smatraju da moraju štititi interese Hrvata u BiH koji su „ugroženi“ i negiraju im se

¹¹ Petar Marković i Mate Subašić, "BiH's Foreign Policy Toward Neighboring Countries: Patterns of Reinterpretation and Redefinition", u Bosnia and Herzegovina's Foreign Policy Since Independence, ed. Jasmin Hasić i Dženeta Karabegović (London: Palgrave Macmillan, 2019), str. 187.

¹² Isto, str. 188.

konstitutivna prava, te zbog toga forsiraju da se izmijeni izborni zakon, kojim Bošnjaci ne bi mogli birati hrvatskog člana predsjedništva.

Vlada Hrvatske je iskoristila novog visokog predstavnika, s kojim se zbližila, te postoje špekulacije da vrše uticaj na njegove odluke. Ova situacija ne odgovara građanima BiH, a najviše Bošnjacima, jer glas jednog Hrvata je postao vrijedniji od Bošnjačkog. Ovakvi problemi, koji svoj korijen nalaze još u osnivanju tzv. Herceg-Bosne utiču na suverenitet i integritet BiH, te se reflektiraju i na širu sliku.

- Politički i diplomatski odnosi BiH sa Crnom Gorom.

Crna Gora je jedina zemlja sa kojom BiH nema nikakvih sporova. Riješeni su svi značajniji problemi, a to je pitanje Sutorine, što je nakon više godina zvanično riješeno potpisivanjem sporazuma o granicama u Beču 2015. godine, a ratifikacija dokumenta je izvršena u avgustu 2017. godine.

Što se tiče učešća Crne Gore u agresiji na BiH, sva odgovornost je pala u ruke Beogradu. Do ovog je došlo disolucijom Državne zajednice Srbije i Crne Gore i presudama međunarodnih sudova, kada je sva odgovornost za agresiju ostala u Beogradu.

Također je riješen i veći spor vezan za 1992. godinu, a veže se za nelegalna hapšenja najmanje 66 državljana RBiH koji su se početkom rata 1992. godine zatekli u Crnoj Gori kao izbjeglice, a koje je MUP CG izručio VRS i koji su zatim pogubljeni.¹³ Rješenje ovog spora je za primjer, nakon mnogo tenzija, Crna Gora se suočila sa problemom da bi došla do bolje saradnje sa EU, kao i sa ciljem dobrosusjedskih odnosa sa BiH. Nagodba je donesena da nijedan zločinac nije dužan odgovarati za ubistva, ali su se zbog toga obavezali 2008. godine da će plaćati odštete porodicama žrtava i time skinuli svu ratnu odgovornost sa sebe.

ZAKLJUČAK

Mnogobrojni problemi more BiH, kako unutrašnji, tako i vanjski. Svaki problem koji nastane u BiH se često reflektira na njenu diplomatiju, te obzirom da postoji velika razjedinjenost među narodima u BiH, diplomatija među akterima vanjske politike je često neusaglašena i s tim u vezi mnogi analitičari smatraju da BH diplomatija ne postoji. Teška je pozicija BiH između Hrvatske i Srbije, gdje se često problemi koje imaju ove dvije zemlje pokušavaju riješiti na

¹³ Adna Subašić, Razvoj diplomatije Bosne i Hercegovine od nezavisnosti do savremenih izazova (Magistarski rad, Fakultet političkih nauka Univerziteta u Sarajevu, 2019), 89.

račun BiH, te tako uočavamo mnogobrojne posjete entitetima, gdje Hrvatska vlada posjećuje FBiH, a vlada Srbije RS i time skrnave suverenitet BiH.

Ipak, lijep primjer dobronamjernih susjednih odnosa dvije zemlje je Crna Gora, gdje su svi veći sporovi riješeni u kratkom roku, te zbog toga se može očekivati prosperitet diplomatskih i dobrosusjedskih odnosa dvije zemlje.

Diplomatija BiH se neće tako lahko popraviti, sve dok politički akteri unutar zemlje ne poprave svoj odnos prema državi. Sve dok u BiH hodaju ljudi koji negiraju genocid, kao i državu, a favoriziraju entitete i nalaze se na visokim pozicijama, BiH će teško krenuti u napredak.

LITERATURA

Knjige i poglavlja knjiga

Hasić, Jasmin i Dženeta Karabegović (editori). Bosnia and Herzegovina's Foreign Policy Since Independence. London: Palgrave Macmillan, 2019.

Zakoni, drugi propisi i zvanični dokumenti

Evropska komisija. "Bosnia and Herzegovina 2018 Report", objavljeno 17.04.2018. Dostupno na: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/document/download/451db011-6779-40ea-b34b-a0eeda451746_en?filename=Bosnia%20and%20Herzegovina%20Report%202024.pdf (30.10.2024.)

Ujedinjene nacije. "International Day of Reflection and Commemoration of the 1995 Genocide in Srebrenica" Ujedinjene nacije, objavljeno 20.05.2024. Dostupno na:

<https://documents.un.org/doc/undoc/ltd/n24/140/80/pdf/n2414080.pdf> (08.11.2024.)

Magistarski rad

Subašić, Adna. „Razvoj diplomatije Bosne i Hercegovine od nezavisnosti do savremenih izazova“ Sarajevo: Fakultet političkih nauka, magistarski rad, 2019.

Ostali izvori

Ministarstvo vanjskih poslova BiH, zvanična web stranica. Dostupno na: https://mvp.gov.ba/aktuelnosti/top_news/default.aspx?id=20900&template_id=16&pageIndex=1 (pristupljeno: 07.11.2024)

Ministarstvo vanjskih poslova Srbije, zvanična web stranica. Dostupno na: <https://www.mfa.gov.rs/lat/spoljna-politika/bilateralna-saradnja/bosna-i-hercegovina> (08.11.2024.)

Almin Duranović

***UTJECAJ BREXITA NA
VANJSKU POLITIKU
EVROPSKE UNIJE***

ALIJA
IZETBEGOVIĆ
M U Z E J

UTJECAJ BREXITA NA VANJSKU POLITIKU EVROPSKE UNIJE THE IMPACT OF BREXIT ON THE EU's FOREIGN POLICY

23. juna 2016. godine Ujedinjeno Kraljevstvo Velike Britanije i Sjeverne Irske održalo je referendum o izlasku iz Europske unije, na kojem se 51,9 % britanskog stanovništva izjasnilo za izlazak. Nakon dva produživanja roka za izlazak iz EU, neizvjesnost oko izlaska zadala je velik udarac poljoprivredi UK, od pada broja zaposlenih i proizvodnje, preko fluktuacija funte, do poljoprivredne krize. Nakon osamnaest mjeseci intenzivnih službenih pregovora, Evropsko vijeće potvrdilo je nacrt Sporazuma o izlasku Ujedinjenog Kraljevstva iz Evropske unije. Zbog nesuglasica unutar britanskog Parlamenta, Ujedinjeno Kraljevstvo bilo je primorano zatražiti dva produženja izvornog roka za izlazak iz Europske unije, čime je scenarij povlačenja UK iz EU bez dogovora postao izvjesniji. Brexit, skraćenica za "Britanski izlazak iz Evropske unije", označava odluku Ujedinjenog Kraljevstva da napusti EU.

Kako je definisano Sporazumom o povlačenju, od 1. februara 2020. do 31. decembra 2020. traje prijelazno razdoblje. EU provodi intenzivne pregovore s UK u vezi s postizanjem sporazuma o novom partnerstvu kojim će se urediti budući odnosi između EU i UK. U slučaju izostanka dogovora od 1. januara 2021. UK će se smatrati trećom zemljom u odnosu na države članice EU

(odnosno trgovat će s EU po pravilima Svjetske trgovinske organizacije – WTO).

Osnovni aspekti Brexita su politički, ekonomski, socijalni i zakonodavni. Brexit je postavio pitanja o suverenitetu, nacionalnom identitetu i nezavisnosti. Mnogi su u Velikoj Britaniji smatrali da članstvo u EU ograničava njihovu sposobnost da donose samostalne odluke, posebno u oblasti imigracije, trgovinske politike i regulative. Izlazak iz EU je doveo do velikih promjena u ekonomskoj strukturi Ujedinjenog Kraljevstva. Proces pregovora o trgovinskim odnosima

i tarifama bio je složen i dugotrajan, uz mogućnost da se postignu trgovinski sporazumi koji mogu utjecati na privredu. Brexit je imao značajan utjecaj na imigraciju i socijalne politike. Odluka o izlasku iz EU dovela je do promjena u pravilima o slobodnom kretanju ljudi, što je utjecalo na milione imigranata i njihovih porodica. Ujedinjeno Kraljevstvo je napustilo EU zakonodavne okvire, što je značilo da su morali da preispitaju postojeće regulative i prilagode ih sopstvenim zakonodavnim potrebama.

Brexit je stvorio precedens i potencijalno ohrabrio anti-EU pokrete u drugim zemljama članicama, dovodeći u pitanje jedinstvo EU i njen budući pravac. EU je izgubila jednog od svojih najvećih ekonomskih i finansijskih centara. To je utjecalo na zajednički budžet EU i mogućnost finansiranja različitih projekata unutar zajednice. Brexit je promijenio prirodu trgovinskih odnosa između EU i Ujedinjenog Kraljevstva, dovodeći do novih pregovora o trgovinskim sporazumima. EU će možda morati da preispita svoj institucionalni ustroj i strateške ciljeve kako bi se prilagodila promijenjenim okolnostima.

Historija odnosa EU i Ujedinjenog Kraljevstva počinje s početkom formiranja zajedničkih evropskih institucija nakon Drugog svjetskog rata. Ujedinjeno Kraljevstvo je postalo članica Evropske ekonomske zajednice 1973. godine, ali je od samog početka bilo skeptično prema dubokoj integraciji unutar Evrope. Nakon referenduma, započeo je proces pregovora o uslovima izlaska UK iz EU. Ovi pregovori bili su kompleksni i često sukobljeni, posebno oko pitanja granice između Republike Irske i Sjeverne Irske, prava građana i finansijskih obaveza UK prema EU. Dogovor o izlasku postignut je u oktobru 2019. godine, a formalni izlazak UK iz EU dogodio se 31. januara 2020. godine.

Jedna od ključnih posljedica Brexita bio je razvoj novih trgovinskih odnosa. UK je izgubilo prednosti unutar jedinstvenog tržišta EU, što je dovelo do uvođenja carina i trgovačkih barijera između UK i EU. Osim ekonomskih posljedica, Brexit je imao i značajan utjecaj na unutrašnju politiku Ujedinjenog Kraljevstva. Povećala se napetost između različitih dijelova UK, posebno u Škotskoj i Sjevernoj Irskoj, gdje su se pojavili zahtjevi za referendumima o nezavisnosti. Brexit je promijenio dinamiku odnosa između EU i UK. Iako su obje strane iskazale interes za nastavak saradnje na različitim poljima, kao što

su trgovina i sigurnost, novi odnosi su obilježeni nesigurnošću i komplikacijama koje su proizašle iz izlaska. Ova promjena je otvorila prostor za nova pitanja o budućnosti evropske integracije, kao i o budućim odnosima zemalja članica EU sa trećim zemljama.

Nakon Brexita, vanjska politika Evropske unije suočila se s novim izazovima i prilikama koje su proizašle iz gubitka Ujedinjenog Kraljevstva kao jednog od vodećih članica. Ujedinjeno Kraljevstvo je imalo značajnu ulogu u oblikovanju vanjskopolitičkih stavova EU. Njegov izlazak iz EU promijenio je dinamiku unutar zajedničke vanjske politike i utjecalo na strateška partnerstva EU sa ključnim globalnim akterima.

Također, izlazak Ujedinjenog Kraljevstva iz Evropske unije predstavljao je značajan trenutak u razvoju zajedničke vanjske i sigurnosne politike EU. Kako je UK tradicionalno imalo važnu ulogu u definisanju vanjskopolitičkih prioriteta i strategija EU, njegov gubitak potaknuo je potrebu za jačanjem autonomije EU na međunarodnoj sceni. Nakon Brexita, EU je svjesna da mora solidno definisati svoj stav prema globalnim pitanjima, što je zahtijevalo veće jedinstvo među zemljama članicama. EU je postavila ključne ciljeve kao što su jačanje diplomatije, promovisanje ljudskih prava, te rješavanje globalnih izazova kao što migracije i međunarodna sigurnost. U tom kontekstu, inicijative poput EU Globalne strategije iz 2016. godine dobile su na važnosti, omogućujući EU da djeluje kao koherentniji i utjecajniji akter na svjetskoj sceni.

Gubitak UK, koja je bila jedan od najvećih vojnih i sigurnosnih igrača unutar EU, potakao je Zajednicu da preispita svoje odbrambene kapacitete i mogućnosti. EU je ubrzala napore ka uspostavljanju vlastitih vojnih struktura. Ova tijela omogućavaju zemljama članicama da zajednički razvijaju vojne kapacitete i surađuju na operacijama, čime se povećava autonomija EU u odbrambenim pitanjima. Poslije Brexita, EU je postala svjesnija važnosti unutrašnje kohezije u vođenju vanjske politike. Različite zemlje članice mogu imati različite interese i pristupe vanjskim odnosima, ali je potrebno uspostaviti zajednički temelj politika.

Nakon krize izazvane pandemijom COVID-19, EU je pokrenula brojne

inicijative za oporavak. Ove mjere naglašavaju potrebu za većom fiskalnom integracijom među članicama, što uključuje zajedničke instrumente za finansiranje, kao i jaču koordinaciju ekonomskih politika.

Digitalna transformacija postaje ključni faktor za ekonomski rast i konkurentnost EU. Zajednička strategija digitalizacije može dovesti do veće integracije među članicama, kroz standardizaciju tehnologija, dijeljenje podataka i resursa. Inicijative mogu potaknuti saradnju u oblasti inovacija, istraživanja i obrazovanja, čime će se potaknuti razvoj zajedničkog digitalnog tržišta.

Vojna politika Evropske unije

Vojna politika Evropske unije igra u oblikovanju njenog globalnog prisustva, strategije sigurnosti i reakcije na međunarodne krize. Dinamika vojne politike unutar EU bila je značajno pogođena raznim faktorima, uključujući geopolitičke promjene, evoluciju sigurnosnih prijetnji i unutrašnje izazove. Poslije Brexita, EU je ubrzala napore ka jačanju vlastitih vojnih kapaciteta. Gubitak UK, koja je bila jedan od vodećih vojnih aktera unutar EU, potaknuo je članice na preispitivanje svojih vojnih sposobnosti i potrebu za većom zajedničkom suradnjom. Inicijative poput Stalne strukturirane saradnje i Evropske odbrambene agencije omogućile su državama članicama zajednički razvoj i finansiranje vojnih projekata, čime se povećava operativna spremnost i efikasnost u okviru misija.

Razvijanje vojnih kapaciteta omogućuje EU da se ponaša kao značajan globalni sigurnosni akter.

S obzirom na trenutne geopolitičke izazove, uključujući rusku agresiju u Ukrajini i nestabilnost u Africi i na Bliskom Istoku, jačanje vojnih kapaciteta postaje ključno za osiguranje stabilnosti i sigurnosti u tim regijama. EU nastoji integrirati vojne i civilne misije kako bi pružila sveobuhvatan pristup kriznom upravljanju. Ovaj pristup uključuje saradnju između vojnih snaga i civilnih agencija, što omogućava kombinaciju vojnih, političkih i humanitarnih napora. Zajedničko planiranje i izvršenje misija mogu rezultirati većom efikasnošću i bržim odgovorima na krize. S obzirom na rastuće sigurnosne izazove, postoji

potreba za jačanjem saradnje između EU i NATO-a. Obje organizacije dijele slične ciljeve u oblasti sigurnosti i stabilnosti, a njihov zajednički rad može unaprijediti resurse i smanjiti preklapanje. Koordinacija operacija i razmjena informacija između NATO-a i EU postaju od suštinske važnosti za odgovor na nove sigurnosne prijetnje.

U svjetlu dodatne fokusiranosti na unutrašnju sigurnost i nove prijetnje, EU se nastoji orijentisati prema vanjskim misijama koje mogu uključivati obuku lokalnih snaga, podršku u izgradnji kapaciteta i pomoć u stabilizaciji regija pogođenih sukobima. Ovaj aspekt vojnih misija EU ne samo da doprinosi sigurnosti partnera, već i jamči vlastitu sigurnost putem stabiliziranja okolnog prostora. Iako su postignuti značajni koraci prema jačanju vojne politike EU, ostaju izazovi. Unutarnje nesuglasice među državama članicama, različiti sigurnosni prioriteti i percepcije prijetnji otežavaju postizanje konsenzusa o vojnim akcijama. Također, potrebno je osigurati adekvatnu finansijsku podršku za vojne projekte i misije kako bi se održala operativnost i održivost.

Ekonomska diplomatija

Ekonomska diplomatija predstavlja alat država u ostvarivanju svojih ekonomskih interesa na međunarodnoj sceni. U okviru globaliziranog svijeta, trgovinski sporazumi igraju vitalnu ulogu u oblikovanju međudržavnih odnosa, poticanju trgovinske razmjene te olakšavanju pristupa tržištima. U posljednjim godinama, ekonomska diplomatija doživljava značajne promjene, izazvane različitim faktorima, koje se odražavaju na strukturi i sadržaju trgovinskih sporazuma. U posljednjih nekoliko godina, mnoge države su se okrenule potpisivanju bilateralnih i regionalnih trgovinskih sporazuma kako bi zaštitile svoje ekonomske interese. Ovo je odgovor na kritike i neizvjesnosti povezane s multilateralnim sporazumima, poput onih u okviru Svjetske trgovinske organizacije. Takva strategija omogućava državama da brže postignu dogovore koji su prilagođeni njihovim specifičnim potrebama.

U okviru novih trgovinskih sporazuma, sve je prisutnija komponenta održivosti. Države često uključuju klauzule koje se odnose na zaštitu okoliša, radnička prava i ljudska prava. Ove promjene reflektiraju rastuću svijest o

važnosti održivog razvoja i etičkih normi u trgovini. Kroz ovaj pristup, države se trude osigurati da trgovinska razmjena ne ugrožava okoliš ili ljudska prava. Brzi napredak tehnologije i digitalizacija ekonomije utječu na sadržaj trgovinskih sporazuma. Mnogi novi sporazumi uključuju odredbe koje se bave pitanjima digitalne trgovine, zaštite podataka i elektronskog poslovanja. Ovo je značajan pomak, s obzirom na to da se tradicionalni trgovinski sporazumi nisu bavili ovim pitanjima, koja postaju sve važnija u globalnom gospodarstvu.

Geopolitički faktori, poput napetosti između velikih sila, također utječu na ekonomsku diplomatiju i trgovinske sporazume. Naprimjer, trgovinski rat između Sjedinjenih Američkih Država i Kine rezultirao je promjenama u globalnim trgovinskim tokovima, s mnogim državama koje traže alternativne partnere za trgovinu. Ove okolnosti često dovode do revizije postojećih sporazuma ili potpisivanja novih s drugim državama.

Pandemija COVID-19 značajno je utjecala na globalnu ekonomiju i trgovinu, što je također rezultiralo promjenama u trgovinskim sporazumima. Države su se suočile s prekidima u lancima snabdijevanja i potrebom za jačanjem otpornosti svojih ekonomija. U tom kontekstu, trgovinski sporazumi se sve više usmjeravaju na diversifikaciju izvora snabdijevanja i jačanje domaće proizvodnje. Promjene u pristupu ekonomskoj diplomatiji također su uočljive u načinu na koji se države odnose prema vanjskim ekonomskim partnerima. Povećava se naglasak na dijalogu i saradnji, a manje na natjecanju i antagonizmu.

Odnosi sa SAD, Kinom i Rusijom

Jedna od najznačajnijih promjena nastala je u odnosu između EU i Sjedinjenih Američkih Država. U prošlosti, UK je često djelovalo kao posrednik u odnosima EU i SAD-a, posebno kada je riječ o pitanjima sigurnosti i obrane. Bez ovog posrednika, EU se suočila s izazovom usklađivanja svojih stavova s američkom politikom, koja se pod novim administracijama može značajno mijenjati. Nakon Brexita, EU je nastojala ojačati svoju vlastitu globalnu ulogu i smanjiti zavisnost o SAD-a, što uključuje i jačanje transatlantske saradnje u okviru NATO-a i razvoj vlastitih obrambenih kapaciteta.

Brexit je također imao utjecaj na pristup EU prema Rusiji. Ujedinjeno Kraljevstvo je bilo glasno u kritikama ruskih akcija, uključujući aneksiju Krima 2014. i miješanje u unutrašnje poslove zemalja članica EU. Bez UK kao jednog od glavnih zagovornika čvrste politike protiv Rusije, EU se suočila s izazovom održavanja jedinstvenog stava prema Moskvi. To je posebno važno s obzirom na rastuće tenzije između EU i Rusije, kao i na sigurnosne izazove u istočnom susjedstvu.

Brexit je utjecao i na odnose EU s drugim globalnim akterima kao što su Kina, Indija i zemlje Latinske Amerike. EU je od tada pokušavala razviti vlastite strategije prema Kini, posebno u svjetlu ekonomskih i trgovačkih odnosa, ali i pitanja ljudskih prava. Nakon Brexita, EU se sve više fokusira na jačanje odnosa s Azijom i drugim globalnim regijama, što uključuje i proširenje trgovinskih sporazuma i strateških partnerstava. Brexit je otvorio novo poglavlje u vanjskoj politici EU, gdje su se odnosi s ključnim partnerima morali prilagoditi novim okolnostima. EU nastoji ojačati svoju autonomiju i strukturnu poziciju u globalnoj politici, dok istovremeno balansira između različitih interesa i izazova koje donosi promijenjena geopolitička scena. Razvoj ovih strateških partnerstava bit će od ključne važnosti za održavanje stabilnosti i utjecaja EU na svjetskoj sceni u budućnosti.

Utjecaj Brexita na vanjsku politiku EU i njegove implikacije na Bosnu i Hercegovinu

Brexit, kao proces izlaska Ujedinjenog Kraljevstva iz Evropske unije, značajno je utjecao na vanjsku politiku EU, a njegove implikacije se mogu osjetiti i na Balkanu, uključujući Bosnu i Hercegovinu.

Smanjenje utjecaja UK, Ujedinjeno Kraljevstvo je tradicionalno bilo jedno od najmoćnijih zemalja unutar EU, sa značajnim utjecajem na vanjsku politiku. Bez Britanije, EU je izgubila važnog igrača koji je često zastupao poglede, posebno u pitanjima vezanim za trgovinu i međunarodne odnose. Jačanje evropske integracije je podstakao preispitivanje evropskih integracija među preostalim članicama, a mnoge su se počele fokusirati na jačanje zajedničke vanjske politike. EU pokušava da pokaže jedinstvo i efikasnost u vanjskim

poslovima.

Smanjenje finansijske podrške, UK je bio jedan od većih neto doprinositelja budžetu EU. Njegov izlazak može dovesti do smanjenja budžetskih sredstava, što bi moglo utjecati na različite politike, uključujući razvojne i humanitarne akcije. Odlazak Velike Britanije može rezultirati promjenom strategije EU prema svojim susjednim zemljama, uključujući Zapadni Balkan, gdje je britanska politika često bila usmjerena na podršku demokratizaciji.

Implikacije na Bosnu i Hercegovinu

Povećane tenzije i nesigurnost, jer bez britanske podrške, što je često činilo da se srpska i hrvatska politika u BiH drže pod kontrolom, može doći do povećanih tenzija među etničkim grupama unutar Bosne i Hercegovine. EU bi mogla imati više poteškoća u održavanju stabilnosti u regionu. Promjene u pristupu EU integraciji, EU daje prioritet svojim unutrašnjim pitanjima, što može odgoditi proces integracije zemalja zapadnog Balkana. Bosna i Hercegovina bi mogla imati poteškoća u postizanju napretka na putu ka članstvu, s obzirom na to da će fokus EU možda biti usmjeren na vladavinu prava, ljudska prava i stabilnost unutar članica. Smanjenje finansijske podrške može dovesti do usporavanja ekonomskog razvoja u BiH, budući da su mnogi projekti zavisili od pomoći EU i država članica. Brexitu može uslijediti smanjenje stranih investicija, što bi dodatno otežalo ekonomske prilike.

Uzimajući u obzir smanjenje britanskog utjecaja, Bosna i Hercegovina bi mogla potražiti alternativne partnere za podršku, kao što su Rusija, što može dovesti do promjena u strateškom usmjerenju zemlje.

Diplomatski odnosi između UK i Bosne i Hercegovine temelje se na zajedničkim interesima, historijskim vezama i saradnji u različitim oblastima, uključujući ekonomiju, kulturu i sigurnost.

Ujedinjeno Kraljevstvo je imalo značajnu ulogu u dešavanjima na Balkanu tokom 20. stoljeća, posebno tokom rata u Bosni i Hercegovini od 1992. do 1995. godine. UK je bilo jedno od zemalja koje su podržale mirovni proces, što je rezultiralo potpisivanjem Dejtonskog mirovnog sporazuma 1995. godine. Ovaj sporazum je okončao rat i uspostavio okvir za mirnu budućnost BiH.

U Sarajevu se nalazi Ambasada UK, koja igra ključnu ulogu u održavanju i jačanju bilateralnih odnosa. Ambasada pruža podršku razvoju demokratije, ljudskih prava i ekonomskog rasta u BiH. S druge strane, BiH također ima svoju ambasadu u Londonu, koja radi na promociji interesa BiH, uključujući privlačenje investicija i unapređenje kulturnih razmjena. Diplomatski odnosi između UK i Bosne i Hercegovine su u stalnom razvoju i baziraju se na zajedničkim interesima, historijskim vezama i ciljevima. Ambassade u Sarajevu i Londonu igraju ulogu u održavanju ovih odnosa, a saradnja se nastavlja u brojnim oblastima.

Integracije BiH u Evropsku uniju u kontekstu Brexita

BiH se nalazi u specifičnom geopolitičkom kontekstu. Ovaj proces ima potencijalne posljedice ne samo za članice EU, nego i za zemlje kandidati i potencijalne kandidate, među kojima je i BiH.

BiH se suočava s brojnim izazovima na putu euroatlantskih integracija. Potpisivanjem Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju 2008. godine, BiH je formalizirala svoj evropski put. Ipak, unutrašnje političke nesuglasice, ekonomski problemi, te socijalna i etnička raslojavanja predstavljaju prepreke brzom napretku. Brexit je označio značajnu promjenu u strukturi EU-a, kao i u njoj politici prema zemljama kandidatima. Odlazak Velike Britanije može rezultirati promjenom prioriteta unutar EU, prema čemu bi mogla biti smanjena podrška za proširenje. To bi moglo otežati napore BiH u integraciji, s obzirom na to da su neke članice EU, poput Nizozemske i Francuske, već iznijele skeptična stajališta o daljnjem proširenju.

S obzirom na to da je stalno proširenje jedan od ključnih principa EU, BiH mora nastaviti raditi na jačanju svojih institucija, reformi pravnog sistema, borbi protiv korupcije i poboljšanju ekonomskih uslova. Brexit može otvoriti nove mogućnosti za BiH, kao što su jačanje bilateralnih odnosa sa zemljama članicama koje su bile bliske sa Velikom Britanijom.

Jačanje bilateralnih odnosa, BiH može iskoristiti priliku da jača odnose s preostalim članicama EU, posebno onim koje smatraju proširenje kao prioritet,

kao što su zemlje istočne Evrope. Postojanje mogućnosti pristupa određenim EU fondovima koji su otvoreni za zemlje koje nisu članice može biti od pomoći u jačanju ekonomije BiH. Odlazak Velike Britanije mogao bi dovesti do smanjenja resursa koji su bili dostupni za podršku procesima pristupanja, što bi moglo otežati reforme u BiH. Ako se u BiH ne riješe unutrašnji politički problemi, mogućnosti za integraciju u EU će biti dodatno otežane.

Integracija Bosne i Hercegovine u Evropsku uniju ostaje izazovan, ali moguć proces. Iako postoje prepreke, ukoliko Bosna i Hercegovina uspije adresirati unutrašnje izazove i iskoristiti otvorene prilike, može se kretati prema svom cilju. Očigledno je da EU mora zadržati svoju strategiju proširenja, a BiH ne smije potcijeniti važnost predstojećih reformi i dijaloga s Evropom.

ZAKLJUČAK

Brexit predstavlja važno obilježje u savremenim političkim i ekonomskim relacijama Evrope, a njegov utjecaj dotiče različite aspekte života kako unutar same Evropske unije, tako i u zemljama koje teže integraciji u evropske strukture, poput Bosne i Hercegovine. Odlazak Ujedinjenog Kraljevstva, kao jednog od najznačajnijih članica EU, dovodi do preispitivanja postojećih odnosa i dinamike unutar same Unije, ali i prema njenim vanjskim partnerima. U svom pristupu, EU je primorana na jačanje unutrašnje kohezije i razvijanje zajedničkih politika koje će omogućiti održivost i stabilnost u svjetlu novih izazova.

Bosna i Hercegovina, kao zemlja kandidat, može osjetiti uslove koji su rezultati ne samo promjena unutar EU, već i prilagođavanja novim političkim balansom u regiji. Iako Brexit može odložiti proces evropskih integracija, otvorene su i nove mogućnosti za jačanje bilateralnih odnosa s članicama EU koje su orijentisane ka proširenju. Ove promjene zahtijevaju prilagodbu strategija, kako od strane EU, tako i od BiH, koja mora nastaviti raditi na unutrašnjim reformama, kao što su jačanje pravne države, borba protiv korupcije i ekonomsko osnaživanje.

Brexit daje potrebu za redefinisanjem vanjskopolitičkih odnosa između EU i drugih globalnih aktera, kao što su Sjedinjene Američke Države, Rusija i Kina. To može rezultirati promjenama na evropskoj sigurnosnoj sceni, koje bi mogle

uključivati preispitivanje postojećih odbrambenih strategija i ostvarenje veće autonomije u globalnim poslovima. U tom kontekstu, Bosna i Hercegovina mora biti svjesna promjena na međunarodnom planu koje mogu utjecati na njenu politiku, ali i državne interese.

Na kraju, iako su pred Bosnom i Hercegovinom mnogi izazovi na putu ka evropskim integracijama, Brexit nudi prilike za redefiniranje njezine uloge i jačanje odnosa s preostalim članicama EU. Kroz njihovo aktivno angažovanje i nastavak dijaloga, BiH može nastaviti raditi na ostvarenju svojih ciljeva.

Neophodno je da Bosna i Hercegovina shvati značaj unutrašnje stabilnosti i reformi, kako bi iskoristila mogućnosti koje predstoje. U tom smislu, uspješna integracija u EU može značiti ne samo ostvarenje ekonomske i političke stabilnosti, nego i put ka stabilizaciji i prosperitetu cijele regije Balkana. Održavanje bliskih veza s EU i jačanje saradnje sa njenim članicama ključ su uspjeha na putu ka evropskim integracijama.

Korištene skraćenice

UK – Ujedinjeno Kraljevstvo

BiH – Bosna i Hercegovina

EU – Evropska unija

SAD – Sjedinjene Američke Države

WTO – Svjetska trgovinska organizacija

NATO – North Atlantic Treaty Organization (Sjevernoatlantski vojni savez)

BREXIT – Britanski izlazak iz Evropske unije

LITERATURA

1. Smith, K. E. (2017). "The European Union's Foreign Policy in a Post-Brexit Era." *Journal of Common Market Studies*. (On Brexit's broader impact on EU foreign policy)
2. Keil, S. & Arkan, Z. (2014). "The EU and Member State Building: European Foreign Policy in the Western Balkans."
3. Anastasakis, O. & Bechev, D. (2020). "Bosnia and Herzegovina: EU Strategy and the Challenges of the Accession Process." *European Policy Review*.

4. Whitman, R. G. (2016). "The UK and EU Foreign Policy After Brexit: Integrated or Isolated?" *International Affairs*.
5. Bieber, F. (2018). "EU Enlargement and Brexit: The Uncertain Future of the Western Balkans." *Southeast European and Black Sea Studies*.
6. European Policy Centre (2020). "Brexit and the Western Balkans: Implications for EU Policy."
7. Balkans in Europe Policy Advisory Group (2019-2021): Series on EU-Western Balkans relations after Brexit

Internet izvori

8. leona_ban_utjecaj_odluke_o_brexitu_na_gospodarska_kretanja_u_ujedinjenom_kraljevstvu_2020.pdf
9. https://www.bbc.co.uk/news/politics/eu_referendum/results
10. <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-7960/>
11. <https://www.gov.uk/world/organisations/british-embassy-sarajevo>
12. <http://www.bhembassy.co.uk/>
13. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/relations-united-kingdom/eu-uk-trade-and-cooperation-agreement/meetings-eu-uk-partnership-council-and-specialised-committees-under-trade-and-cooperation-agreement_en

Muharem Kovačević

***ODLAZAK STUDENATA IZ
BOSNE I HERCEGOVINE NA
AL-AZHAR KROZ PRIZMU
RAZVOJA DIPLOMATSKIH
ODNOSA JUGOSLAVIJE I
EGIPTA***

ALIJA
IZETBEGOVIĆ
M U Z E J

Uvod

Nakon završetka II. svjetskog rata, Jugoslavija je izašla kao jedna od zemalja pobjednica, što joj je na različite strane omogućilo uspješno vođenje diplomatskih odnosa s različitim državama i vanjske politike. Iako je bila socijalistička republika, moglo bi se reći da se Jugoslavija nerijetko u vanjskoj politici kasnije pozicionirala prema svom vlastitom određenom putu razvoja, a ne prema tadašnjem običaju i praksi ostalih socijalističkih, komunističkih država. Prvenstveno, ovo smo mogli vidjeti kroz primjer Pokreta nesvrstanih, gdje je Jugoslavija igrala ključnu ulogu, ali i Egipat koji ćemo spominjati nešto više kroz ovaj rad. U svojoj vanjskoj politici, Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija je posebnu pažnju obraćala i na arapske republike, gdje je posebne diplomatske odnose imala s Egiptom kroz različite oblike saradnje. Iako u početku ona je dosta bila oprezna i ograničena, ubrzo će postati glavni nosioc Pokreta Nesvrstanih.

Saradnja je bila ne samo politička, već i ekonomska. Razvojem ekonomske saradnje podstaklo je i razvoje kulturne saradnje, kao i one obrazovne. Kroz okvire obrazovne saradnje, posebno se isticao sporazum i dogovor o razmjeni studenata između ove dvije države, a u ovom radu bit će više naglašen kontekst i odlazak studenata na islamske studije na Al-Azhar u Kairu. Odlazak studenata na Al-Azhar mnogo je značio za tadašnju jugoslavensku vlast, iz razloga što su mogli da u Islamskoj vjerskoj zajednici imaju svoj domaći obrazovni kadar, koji će kasnije koristiti kada se otvori Islamski teološki fakultet u Sarajevu. Također, Jugoslavija je željela i bilo je u njihovom državnom interesu da se taj budući profesorski kadar školuje u zemlji s kojom su oni imali odlične odnose i diplomatsku saradnju. Dakle, kroz ovaj rad će biti ukratko prikazan historijski kontekst vanjsko političkih odnosa Jugoslavije i Egipta, koji se svakako ogledao i na Islamsku zajednicu koja je preko obrazovne saradnje imala značajnu vezu s Egiptom.

Počeci vanjske politike Jugoslavije nakon II. svjetskog rata

Formalno priznanje novoosnovane Jugoslavije, čiji je prvi službeni naziv nakon završetka II. Svjetskog rata bio Demokratska Federativna Jugoslavija, nije dolazilo u pitanje nakon osnivanja Privremene vlade u Beogradu u martu 1945. Također nije moglo doći u pitanje ni priznavanje odluka Ustavotvorne skupštine, prvenstveno proglašenje Republike 29. novembra 1945, na drugu godišnjicu Drugog zasjedanja AVNOJ-a. Postepeno su se vremenom otvarale ambasade i poslanstva u Beogradu, prvi novi diplomati krenuli su na put predstavljanja Jugoslavije u sve većem broju zemalja. Problem međunarodnog priznanja bio je ustvari riješen pobjedom narodnooslobodilačkog pokreta u ratu i revoluciji. Međutim, ipak je Jugoslavija morala i nakon rata da izdrži tešku borbu za priznavanje svog statusa kao nezavisne zemlje, da se afirmira na polju diplomatskih odnosa, a isto tako da izdrži pritisak velikih sila u pogledu priznanja svojih granica prema Italiji. Ova su dva pitanja bila usko povezana, jer je pitanje granica prije svega bilo priznanje statusa Jugoslavije, ali se pitanje statusa pojavljivalo i mimo tog pitanja (Mates, 1976).

U kontekstu ovog rada, vrijedi spomenuti da je Jugoslavija veoma malo, odnosno ograničeno pristupala bliskoistočnim zemljama. Za to je postojalo više razloga, vjerovatno je najviše utjecaja imao SSSR prema kome se Jugoslavija u početku najviše ugledala, pa i u vanjskoj politici (Petrović, 2007). Zbog privrednih, strateških uslova Jugoslavija nije ni mogla da neposredno nakon završetka II. svjetskog rata vodi neku konkretniju vanjsku politiku, posebno sa bliskoistočnim zemljama. (Petrović, 2007).

U ideološkom pogledu poslijeratna Jugoslavija, zemlja narodne demokratije, sprovodila je vanjsku politiku u ogromnoj mjeri sa ideoloških pozicija marksizma, pa je zbog toga sukob sa Istočnim blokom država dosta utjecao na kreiranje i provođenje vanjske politike Jugoslavije. Bliskoistočne države su, zapljuskivane Sredozemnim morem, smatrane "udaljenim" državama. Ograničeni resursi nove jugoslavenske države nakon završetka II. svjetskog rata, pružali su tek skroman diplomatski aparat, apsorbovan rješavanjem prioritetnih pitanja. Vanevropska poslanstva su sa minimumom kadrova više se održavala, nego postojala, zato što su se nalazila izvan strateškog fokusa u prvim poslijeratnim godinama (Petrović, 2007).

Razvoj diplomatskih odnosa sa bliskoistočnim (arapskim) zemljama

U godinama neposredno po završetku II. svjetskog rata Bliski Istok je imao veoma bitnu ulogu u složenim međunarodnim odnosima koje su određivale snažne tenzije. Niz lokalnih arapsko-izraelskih sukoba, snažan pokret za jačanje arapskog jedinstva, stvaranje jevrejske države, kao i međusobno uslovljen proces snaženja antikolonijalnih pokreta i povlačenja kolonijalnih sila sa Bliskog Istoka, odredili su posebno mjesto tog regiona u globalnim dešavanjima. Jugoslavija, kao zemlja koja je tokom rata i neposredno po njegovom završetku prošla kroz niz drastičnih revolucionarnih promjena, kreirala je svoju vanjsku politiku oslanjajući se na Sovjetski Savez.

Raskid 1948. godine sa Istočnim blokom država uslovio je jugoslovensko okretanje ka zapadnim zemljama. Ipak, od 1953. godine Jugoslavija se polako približavala ideji distanciranja od blokovske organizacije kao trajne vanjskopolitičke odrednice. U tom kontekstu, kao regija u kome su se susretali interesi dvije supersile, starih kolonijalnih sila i mladih nacionalnih država koje su išle ka nezavisnosti, Bliski Istok je imao posebno značenje i mjesto za jugoslovensku vanjsku politiku (Životić, 2008).

U prvih desetak godina nakon završetka II. svjetskog rata, Jugoslavija je poduzimala različite i značajne korake s ciljem razvijanja saradnje s zemljama Bliskog Istoka. Tokom ovog perioda uočavaju se tri perioda koja opisuju različite stepene i oblike jugoslavenskog prisustva u ovom regionu. Prvi period je bio od 1945-1948, drugi period od 1948-1954 i treći period je trajao je od 1954 do 1956. (Bogetić, 2010)

U ovom prvom periodu prisutan je ogroman sovjetski utjecaj na jugoslavensko društvo i državu, i također odsutnost diplomatskog i ekonomskog prisustva na prostoru Bliskog Istoka. Drugi period karakteriše jugoslavenske tijesne veze s Izraelom, dok su odnosi s Egiptom stavljeni po strani zbog progona egipatskih komunista od strane egipatske vlade. Nakon promjene režima 1952. godine u Egiptu, Jugoslavija uspostavlja bolje odnose s ovom državom. Međutim do 1954. nije bilo konkretnih pomaka. Diplomatska saradnja s ostalim arapskim zemljama bila je ili u početnoj fazi uspostavljanja ili tek uspostavljen. U trećem periodu dolazi do uspostavljanja još boljih odnosa s Egiptom, posebno nakon dolaska Nassera na vlast. Jugoslavija je i otvorila ambasadu u Kairu 1955. godine, što je bio pokazatelj dobrih odnosa između ove dvije države (Bogetić, 2010).

Diplomatska saradnja Jugoslavije i Egipta

Diplomatski odnosi Jugoslavije i Egipta posle svrgavanja kralja Faruka nalazili su se u uzlaznoj putanji. Zategnuti odnosi zbog egipatskog tolerisanja i pomaganja antikomunističke propagande jugoslovenske emigracije i progona članstva Egipatske komunističke partije, sa kojim su jugoslovenski diplomatski službenici imali bliske kontakte, postepeno su se, mada još uvijek veoma teško, pretvarali u dobre, a potom i izuzetno bliske. Kako je došlo do naglog jugoslovensko-egipatskog zbližavanja nije skroz sasvim jasno. Ipak, dinamika te saradnje se može rekonstruisati, a kroz analizu potonjih događaja i doći do odgovora na veoma velik broj značajnih pitanja. Važnu ulogu u uspostavljanju bliskih odnosa između Jugoslavije i Egipta je imao mladi i agilni jugoslovenski poslanik u Kairu, Marko Nikezić koji je uspio da dođe u bliži kontakt sa mladim egipatskim premijerom potpukovnikom Gamalom Abdelom Naserom (Životić, 2008).

Jugoslovensko-egipatski odnosi su se posebno popravili posle posjete Josipa Broza Tita Egiptu krajem 1955. i početkom 1956. godine. Saradnja se posebno odvijala kroz zajednički nastup u međunarodnim organizacijama po pitanjima nacionalno-oslobodilačkih pokreta kolonija, ravnopravne saradnje među narodima i tehničke pomoći nerazvijenim zemljama. Egipat je podržao jugoslovensku kandidaturu za izbor u Savjet sigurnosti 1955. godine. Jugoslovensko poslanstvo u Kairu je 30. jula 1955. podignuto na nivo ambasade. Razvijanje dobrih političkih odnosa postupno je podstaklo i razvijanje ekonomskih odnosa. U strukturi jugoslovenskog izvoza u Egipat najznačajnije mjesto je zauzimao izvoz prehrambenih proizvoda. U manjoj mjeri izvoženi su i proizvodi drvne i hemijske industrije. Od 1953. godine Egipat i Jugoslavija su uspostavili također i međusobnu vojnu saradnju (Životić, 2008).

Novonastalu situaciju u Egiptu jugoslavenska vlast je iskoristila kao povoljnu priliku za razvoj ekonomskih, privrednih odnosa s Egiptom, odnosno kao priliku za prodor Jugoslavije na egipatsko tržište i povoljniji plasman roba. S obzirom na to da nije postojala adekvatna jugoslavenska trgovinska mreža, jugoslavenska ambasada u Egiptu je tražila adekvatnije instrukcije jugoslavenske vlasti prema ovom pitanju. Svakako, razvoj ekonomske saradnje utjecao je i na razvoj kulturne saradnje, gdje je i potpisan međunarodni državni sporazum o kulturnoj saradnji između Jugoslavije i Egipta, 1956. godine.

Također, u narednom periodu dolazi do saradnje na obrazovnom polju, gdje posredstvom jugoslavenskih vlasti Islamska vjerska zajednica je nastojala da školuje na Al-Azharu svoj budući profesorski kadar koji će kasnije poslužiti za otvaranje Islamskog fakulteta u Sarajevu (Bogetić, 2010).

Odlazak studenata iz BiH na Al Azhar kroz prizmu diplomatske saradnje Jugoslavije i Egipta

Realne potrebe i povoljne spoljnopoličke okolnosti nastale posle Konferencije azijsko-afričkih država u Bandongu 1955. godine i odluke Jugoslavije da svoju sudbinu vezuje za Pokret nesvrstanih, direktno su doprinijeli da se pojave prve ideje o potrebi slanja najboljih svršenika Gazi Husrev-begove medrese na najpoznatiji islamski univerzitet, Al-Azhar u Kairo. (Novaković, 2006)

Tokom II. svjetskog rata, Islamska zajednica je postala osiromašena kako materijalno tako i kadrovski, pri čemu dolazi u loš položaj u prvoj deceniji nakon završetka rata. To se posebno odrazilo na školovanje bosanske uleme. U samom vrhu toga, nalazio se i najprestižniji islamski univerzitet Al-Azhar. Međutim nakon završetka II. svjetskog rata, obnova veza sa ovim univerzitetom trajala je nešto više od 20 godina. U kontekstu boljeg razumijevanja ovog pitanja, potrebno je obuhvatiti tri sljedeće stvari: jugoslavensku vanjsku politiku, kadrovsko siromaštvo Islamske zajednice, i naponi Islamske zajednice ka otvaranju Islamskog teološkog fakulteta u Sarajevu. (Duranović, 2021)

Tokom sastanka s Josipom Brozom Titom, delegacija predvođena reisom Sulejmanom Kemurom, razgovarali su oko otvaranja teološkog fakulteta i školovanja kadrova Islamske zajednice. Saznavši da je Egipat zemlja u kojem će školovati budući profesorski kadar Islamske zajednice, Tito je odobrio taj prijedlog i potvrdio podršku vlasti. Delegacija Islamske zajednice je 1958. obavila posjetu Egiptu i posjetu univerzitetu Al-Azhar, gdje su se sastali s rektorom univerziteta šejhom Abdurahmanom Tadžom. Kao rezultat ove posjete, bila je odluka da se na školovanje na Al-Azhar pošalje 10 studenata o državnom trošku, pet 1958. godine i pet naredne godine. (Duranović, 2021)

Naredne 1963. godine, dolazi do problema s kojim su se susretali studenti u Kairu. Studiranje u Kairu je bio dvostruki izazov, stipendije im nisu finansijski bile dovoljne jer im je ukupna stipendija iznosila 15 funti, što je bila maksimalna

za strane studente u tadašnjem vremenu, a opet od tih 15 funti studenti su 10 funti koristili kako bi poboljšavali svoju ishranu. Ipak, na kraju su prvi svršenci Al-Azhara ulazili u organizacionu shemu Islamske zajednice i doprinosili stvaranju boljeg kadra u strukturi Islamske zajednice. (Duranović, 2021).

Zaključak

Nakon završetka II. svjetskog rata, Jugoslavija izlazi mnogo osiromašena na raznim poljima, materijalnim, diplomatskim i ostalim. Stoga se morala vezivati za postojeće tadašnje "blokove podjele". Na početku ona je vezivala svoje unutrašnje uređenje i vanjsku politiku isključivo na temeljima marksizma i Sovjetskog Saveza, odnosno Istočnog bloka država. U tom odnosu i rasporedu snaga, Jugoslavija nije posebno obraćala pažnju na bliskoistočne zemlje, za koje je smatrala udaljenim za svoje interese. Međutim, situacija se mijenja nakon sukoba sa Istočnim blokom država, 1948. godine, gdje je Jugoslavija tražila nove partnere i interese u vanjskoj politici. Upravo ih je pronalazila u Bliskoistočnim zemljama, čiji period razvoja odnosa prolazi kroz 3 faze. Svaka od tih faza oblikuje i izgrađuje na neki način jugoslavensku vanjsku politiku. Treći period posebno zanimljiv u kontekstu ovog rada odlikuje se razvojem odnosa sa Egiptom. Diplomatski odnosi s Egiptom od 1955. postaju jako bliski i šire se na više oblika saradnje. Jedan od tih oblika saradnje jeste i obrazovna gdje je Islamska zajednica nastojala školovati budući profesorski kadar za otvaranje Islamskog teološkog fakulteta u Sarajevu, na najprestižnijem islamskom univerzitetu, Al-Azharu u Kairu. U kontekstu Bosne i Hercegovine, ovaj potez je bio bitan iz razloga što će većina studenata biti iz Bosne i Hercegovine, koji će kasnije doprinijeti boljoj organizacijskoj i kadrovskoj strukturi Islamske zajednice, prvenstveno kasnijim otvaranjem Islamskog teološkog fakulteta u Sarajevu. Ovo će u budućnosti doprinijeti boljem kulturnom, obrazovnom, vjerskom životu i razvoju u Bosni Hercegovini.

LITERATURA

1. Aleksandar Životić, "Jugoslavija i Bliski Istok(1945-1956)", *Spoljna politika Jugoslavije 1950-1961*, str. 483-497, Beograd, 2008.
2. Dragan Bogetić, Aleksandar Životić, *Jugoslavija i Arapsko-Izraelski rat*

1967, Beograd, 2010.

3. Leo Mates, *Međunarodni odnosi Socijalističke Jugoslavije*, Beograd, 1976.
4. Vladimir Petrović, "Nastanak Jugoslavenskih-Egipatskih odnosa", *Istorija 20. Veka*, str. 111-131, Beograd, 2005.
5. Vladimir Petrović, *Jugoslavija stupa na Bliski Istok*, Beograd, 2007.
6. Dragan Novaković, "Školovanje studenata Islamske Zajednice iz SFRJ u inostranstvu", *Zbornik Matice Srpske za društvene nauke*, str. 287-305, Novi Sad, 2007.
7. Amir Duranović, *Islamska zajednica u jugoslavenskom socijalizmu*, Sarajevo, 2021.

Amela Tahirbegović

***POČECI DIPLOMATIJE:
RAZVOJ DIPLOMATSKOG
I KONZULARNOG PRAVA
U PRAHISTORIJI I STAROJ
GRČKOJ***

ALIJA
IZETBEGOVIĆ
M U Z E J

SADRŽAJ

UVOD

Geneza diplomatije

Geopolitika antičkog svijeta

Pisanje kao ključna drevna diplomatska 'tehnologija'

Mesopotamska diplomatija

1. Hamurabijev zakon

1.2. Uloga Hamurabijevog zakona u mezopotamijskoj diplomatiji

Stari Egipat: Amarnska diplomatija

Amarnska pisma

1. Struktura i sadržaj Amarnskih pisama

1.2. Diplomatski značaj Amarnskih pisama

1.3. Značaj za proučavanje drevne diplomatije

Drevna asirska diplomacija

Drevna perzijska diplomatija

Drevna kineska diplomacija

Drevna indijska diplomatija

Starogrčka diplomatija: politika, novi alati i pregovori

Stara Grčka

Važne činjenice o antičkoj grčkoj diplomatiji

Diplomate u staroj Grčkoj

Diplomatske inovacije u staroj Grčkoj

Zaključak

Literatura

Apstrakt

Diplomatija, kao sredstvo komunikacije i upravljanja međunarodnim odnosima, ima svoje korijene duboko u ljudskoj historiji. Ovaj rad predstavlja razvoj diplomatske prakse i konzularnog prava od prahistorijskih vremena do perioda stare Grčke, oslanjajući se na arheološke, historijske i pravne izvore. U prahistorijskom periodu, diplomacija se manifestirala kroz pregovore između plemena, primarno u svrhu izbjegavanja sukoba, razmjene dobara i osiguravanja teritorijalnih prava. U staroj Grčkoj, uspostavljanje političkih saveza i formiranje polisa (gradova-država) dovelo je do formalizacije diplomatskih misija. Grčki ambasadori (proxenoi) i konzuli igrali su ključnu ulogu u reguliranju međunarodnih odnosa, dok su pravni okviri za diplomatski imunitet i pregovaračke prakse postavljeni kroz običajna prava i pisane zakone. Razvoj diplomatskog i konzularnog prava u ovom periodu postavlja temelje za moderne diplomatske prakse i institucije, što ukazuje na dugovječnost i kontinuitet ovih aktivnosti u regulaciji međunarodnih odnosa.

Ključne riječi: diplomatija, konzularno pravo, prahistorija, stara Grčka, proxenoi, međunarodni odnosi, pravna povijest, polis

Uvod

Diplomatija, kao izrazito složena disciplina, predstavlja temelj međunarodnih odnosa, omogućavajući civilizacijama od prahistorije do modernog doba da razviju metode mirnog rješavanja sukoba, regulacije međusobne komunikacije i koordinacije interesa. Iako se u savremenom svijetu diplomatija povezuje s institucijama, formalnim pregovorima i složenim međudržavnim ugovorima, njeni počeci sežu daleko u prošlost, do prvih organiziranih ljudskih zajednica koje su razvile potrebe za uspostavljanjem odnosa sa susjednim zajednicama. Ovaj rad bavi se proučavanjem razvoja diplomatskog i konzularnog prava

u prahistoriji i staroj Grčkoj, analizirajući ključne epohe i civilizacije koje su doprinijele uspostavljanju prvih diplomatskih pravila. Prvi dio rada istražuje genezu diplomatije kroz prizmu antičke geopolitike, analizirajući utjecaj društveno-političkih struktura i odnosa moći u drevnim civilizacijama poput Mezopotamije, Egipta, Asirije, Perzije, Kine i Indije. Svaka od ovih civilizacija razvila je specifične oblike diplomatske komunikacije i pravila ponašanja u interakciji sa susjednim narodima, postavljajući temelje za kasniji razvoj diplomatskog prava.

Posebna pažnja posvećena je ulozi pisanja, koje se javlja kao ključna "tehnologija" drevne diplomatije. Korištenje pisma omogućilo je bilježenje sporazuma, olakšalo protok informacija i omogućilo vođenje diplomatske korespondencije, čime je diplomatija stekla oblik institucionalizirane prakse. Na primjeru Amarna pisama iz drevnog Egipta, razmatra se kako su pisani dokumenti korišteni za održavanje složenih odnosa među vladarima i kako su doprinijeli stvaranju prvih pisanih pravila diplomatskog ponašanja. Dalje, rad se fokusira na diplomatiju stare Grčke, analizirajući način na koji su grčki gradovi-države, suočeni s unutrašnjim sukobima i vanjskim prijetnjama, razvili inovativne metode pregovaranja, političke alate i institucionalne oblike diplomatskog djelovanja. Grci su uveli praksu proxenije, ulogu heralda (glasnika), te posebne diplomatske procedure koje su omogućile formalizaciju diplomatskih odnosa i regulisanje međusobnih obaveza i prava. Kroz analizu grčke diplomatije, razmatraju se važne činjenice i diplomatske inovacije koje su oblikovale odnose među polovima antičkog svijeta i postavile temelje modernih diplomatskih protokola i konzularnog prava.

Geneza diplomatije

Diplomatija potiče od grčkog glagola 'diploun', što znači 'preklopiti'. Za vrijeme Rimskog carstva, svi pasoši su prolazili carskim rutama, a novčanice su bile utisnute na dvije metalne ploče, presavijene i spojene zajedno na određeni način, dajući pojam "diploma". Ovi pasoši su se nazivali 'diplomama', što se odnosilo i na manje metalne službene papire, posebno na one koji daju privilegije ili utjelovljuju aranžmane sa stranim stanovništvom ili plemenima (Cervo, A.L. 2009). 'Diploma' je postala toliko vrijedna da se koristila kao putna isprava za kraljeve, slično kao sadašnji diplomatski pasoš. Kasnije je postao

službeni dokument koji je predstavljao međunarodne sporazume prije nego što je evoluirao u praksu međunarodnih odnosa. Kako su ugovorni dokumenti prikupljeni u arhivima, postojala je potreba za specijaliziranim organizatorom koji bi mogao organizirati 'arhive, posebno za indeksiranje, dešifriranje i čuvanje' ovih dokumenata. Ovaj sistem je stvorio i arhivsku struku i disciplinu paleografije.

Upravljanje diplomama je evoluiralo u praksu *res diplomatica*, odnosno diplomatskih odnosa (I. Callus, R. Borg, 2001). U 18. vijeku, Francuzi su koristili termin *diplomate* (diplomata) da opisuju zvanično određenog državnog pregovarača. Dolaskom carskog i papskog Rima, značaj diplomatskog arhivista - kancelara - je rastao. Izraz 'kancelar' dolazi od latinske riječi '*cancellarius*', koja se odnosila na vratara sudova u starom Rimu. U doba Karolinga, kraljevski dekreti su morali biti potpisani od strane kancelara da bi se smatrali zakonitim. Kancelar je kontrolisao karolinšku kancelariju. Kao rezultat internacionalizacije i prioriteta datog arhivima u osmom vijeku, arhivski menadžment je evoluirao od upravljanja dokumentima do upravljanja međunarodnim odnosima. Diplomacija, kao upravljanje međunarodnim odnosima, nije nastala sve do 1792. godine, kada je Jeremy Bentham skovao pojam „međunarodni odnosi“ (Kissinger, H. 2011). Benthamov doprinos međunarodnim odnosima bio je izuzetno značajan jer je uveo novi konceptualni okvir za razumijevanje interakcije među državama, fokusirajući se na pravne aspekte, međusobnu odgovornost i normativne elemente koji bi mogli unaprijediti globalnu stabilnost. Bentham je vjerovao da bi prava i obaveze među državama trebalo regulirati prema načelu najveće sreće za najveći broj ljudi, što je osnovno načelo njegovog utilitarističkog pogleda. Njegova teorija internacionalnog prava imala je za cilj izgradnju sistema međunarodnih normi i zakona koji bi vodio ka očuvanju mira i stabilnosti, smanjenju sukoba i povećanju općeg blagostanja. On se zalaže za reformu u kojoj bi međudržavni odnosi bili regulisani ne samo sporazumima i diplomatijom nego i kroz čvrsto pravno uređenje, što je bilo novo u doba kad su međudržavni odnosi prvenstveno zavisili od suverenih odluka vladara i dinastičkih saveza. Benthamov koncept „međunarodnog prava“ bio je jedno od prvih nastojanja da se pravno regulišu odnosi među državama, čime je dao osnovu za kasniji razvoj oblasti međunarodnih odnosa kao akademske discipline (Gardiner, R. K. 2003).

Geopolitika antičkog svijeta

Diplomatski uspjesi civilizacija pojavili su se istovremeno širom svijeta. Osim Evrope i Bliskog Istoka, Kina, Indija, Afrika i Amerika imaju primjere diplomatskih i naprednih drevnih civilizacija. Oko četvrtog milenijuma prije nove ere, u regiji Plodnog polumjeseca koja je pokrivala Mezopotamiju (današnji Irak) i istočni Mediteran, društvo lovaca-sakupljača postepeno je ustupilo mjesto novom periodu u kojem su ljudi počeli uzgajati biljke, uzgajati životinje za hranu, i formiranje stalnih naselja, koja će se kasnije razviti u prve države. Pisanje, kao i poljoprivreda i pripitomljavanje životinja, nastalo je kao važno sredstvo za širenje informacija, očuvanje ljudskog iskustva i stvaranje diplomatije u ovom periodu (Bertman, S. 2005).

Pisanje kao ključna drevna diplomatska 'tehnologija'

Pisanje je fundamentalno za naše proučavanje odnosa između diplomatije i tehnologije. To je bila, jeste i biće primarna diplomatska 'tehnologija'. Može izgledati kontrainuitivno opisati pisanje kao tehnologiju. Iako je pisanje snažno ukorijenjeno u način na koji živimo i radimo, to nije prirodna sposobnost poput hodanja ili govora. Razvijen je i zahtijeva alate i sposobnosti, koje su prepoznatljive karakteristike tehnologije. Kao i svaka druga tehnologija, pisanje je utjecalo na to kako živimo svoje živote. Sumerani su uspostavili pisanje u četvrtom milenijumu prije nove ere, označavajući početak prelaska sa prahistorije na drevnu historiju. Otkriveni su arheološki dokazi u obliku glinenih ploča sa prvim klinopisnim zapisima (Black, J & Green, 1992). Pisanje u starom Egiptu nastalo je oko 3.200 godina prije nove ere. Do 1300. godine prije nove ere, kineska kasna dinastija Shang imala je potpuno funkcionalan sistem pisanja. Pisanje se prvi put pojavilo u mezoameričkim kulturama između 900. godine p.n.e. i 600. godine p.n.e.. Pisanje je možda nastalo na različitim lokacijama, uključujući dolinu rijeke Ind i Rapa Nui (Uskršnje ostrvo), iako se tek treba dešifrirati. Iako ovi datumi ukazuju na to da se pisanje možda proširilo iz jednog centralnog mjesta porijekla, oskudni su dokazi o bilo kakvim vezama između ovih sistema, svaki sa svojim posebnim karakteristikama (Daniel C Snell, 2020) Jedna od najsnažnijih kritika utjecaja tehnologije još uvijek se može naći u Platonovom *Fedru*, gdje Sokrat pripovijeda kako je

Theuth (Thoth), egipatski Bog izuma, pokušao uvjeriti skeptičnog egipatskog kralja Thamusa (Amon) u vrijednost novog izuma – pisanje. Sokrat je kritizirao pisanje zbog potkopavanja važnosti i snage pamćenja, kao i zbog toga što je dopuštao 'pretvaranje razumijevanja' umjesto 'pravog razumijevanja'.

Thamus je izjavio sljedeće: „Jer ovaj izum će proizvesti zaborav u umovima onih koji nauče da ga koriste jer neće vježbati svoje pamćenje. Njihovo povjerenje u pisanje, koje proizvode vanjski likovi koji nisu dio njih samih, obeshrabruje korištenje vlastitog pamćenja u njima.“ (Werner, D. S. 2012).

Mezopotamska diplomatija

Sumerani, rani stanovnici Mezopotamije, osmislili su pisanje oko četvrtog milenijuma prije nove ere, ali prije nego što je pisanje bilo dovoljno napredno da efikasno izrazi riječi, glasnici su morali da upamte poruku i da je isporuče primatelju. Pjesma *Enmerkar i gospodar Arate*, napisana na sumerskom oko 2750. godine prije nove ere, opisuje dužnost glasnika u tom periodu. Akadski, izumrli jezik, bio je prvi diplomatski jezik. Služio je kao *lingua franca* i međunarodni jezik Bliskog Istoka sve dok ga nije zamijenio aramejski. Arheolozi su otkrili prve pisane diplomatske tekstove na glinenim pločama sa klinastim slovima koji datiraju oko 2500 godina p.n.e. Značajno diplomatsko pismo iz oko 1300. godine prije nove ere (sporazum između Egipta i Hetita) napisano je na akadskom (babilonskom) (Botteéro, J. Johns Hopkins, 2001). Akadski izraz 'mar shipri', koji se prvi put pojavljuje u literaturi krajem trećeg milenija prije nove ere, može se odnositi na 'glasnika', 'poslanika', 'agenta', 'zamjenika', 'ambasadora' ili 'diplomatu'. Tokom Hamurabijeve vladavine u 18. vijeku prije nove ere, u Babilonu je uspostavljen veoma efikasan sistem glasnika. Knjiga „*From the Mari Archives (Anthology of Old Babylonian Letters)*“ opisuje dobro razvijen sistem izaslanika, uključujući glasnike i 'opunomoćene ambasadore' koji su pregovarali o poslovima u ime svojih gospodara. Mari arhivi su također sadržavali najranije aluzije na diplomatski imunitet, pasoše, pisma i akreditacije (Podany, A. H. 2010).

1. Hamurabijev zakon

Hamurabi, vladar drevnog Babilona (oko 1792–1750. p.n.e.), poznat je po svom

zakoniku – Hamurabijevom zakonu, jednom od najstarijih i najkompletnijih zakonskih kodeksa u historiji. Hamurabijev zakonik ne samo da je imao ogroman utjecaj na unutrašnje uređenje Babilonskog carstva nego je također odigrao važnu ulogu u oblikovanju diplomatskih odnosa u Mezopotamiji. Hamurabijev zakonik bio je pravni dokument koji se sastojao od 282 zakonska člana uklesana na kameni obelisk. Ovaj zakon se bavio različitim aspektima društvenog života, uključujući trgovinu, nasljedstvo, porodicu, radne odnose, kazne za kriminalna djela i mnoga druga područja, pružajući sveobuhvatan okvir za pravno funkcionisanje društva. Kodeks je bio usmjeren na očuvanje reda i pravednosti, a mnogi od zakona reflektirali su načelo *lex talionis*, ili zakon odmazde ("oko za oko, zub za zub"). (*Saurabh Singh Chauhan. , 2023*)

1.2. Uloga Hamurabijevog zakona u mezopotamijskoj diplomatiji

Iako je prvenstveno bio namijenjen unutrašnjem uređenju Babilona, Hamurabijev zakonik imao je i šire implikacije na diplomatske odnose u Mezopotamiji. Njegov pravni okvir i etički principi postali su osnova za međudržavne interakcije, stvarajući atmosferu poštovanja prava i pravde, koja je odražavala Hamurabijevu vladarsku filozofiju i jačala njegovu poziciju u očima drugih vladara. Naime, zakonodavna praksa Babilona poslužila je kao model za odnose s obližnjim gradovima-državama, koji su takođe težili da uspostave zakonske temelje za međusobnu saradnju i mir. Hamurabijev kodeks služio je kao sredstvo za konsolidaciju političke moći u regiji i kao platforma za izgradnju saveza, jer su principi zakona jačali povjerenje između Babilona i njegovih susjeda. Kodeks je takođe omogućio uspostavljanje trgovinskih odnosa zasnovanih na sigurnosti i pravednosti, jer su pravila trgovine bila jasno definisana i lako razumljiva za sve strane, čime je olakšano sklapanje međudržavnih sporazuma i trgovinskih ugovora. Još jedna važna uloga Hamurabijevog zakona u diplomatskom kontekstu leži u njegovoj simboličkoj vrijednosti (*Cook, S. A. 2010*). Prikaz zakona kao božanskog, uklesanog na kamenom obelisku sa slikom boga Šamaša, boga sunca i pravde, predstavljao je Hamurabija kao pravednog vladara koji djeluje u ime bogova. Ova percepcija dodatno je povećala njegov autoritet, što mu je omogućilo da efikasnije održava odnose s drugim mezopotamijskim državama, jer je njegovo pravo na vladanje i diplomatsko djelovanje bilo predstavljeno kao

božanski legitimizirano. (*Collin, R. O., Martin, P. L. 2012*).

Stari Egipat: Amarnska diplomatija

Tri vijeka nakon Babilona, pojavila se diplomatija Amarne. Često se smatra da ima najsofisticiraniji diplomatski sistem među drevnim civilizacijama, sa primarnim diplomatskim procedurama slanje predstavnika, pregovaranje i davanje imuniteta. Diplomacija Amarne se zove po egipatskom gradu Tel-el Amarna, gdje su arheolozi otkrili najraniji diplomatski arhiv, Amarnska pisma. Ehnaton je podigao Tel-el Amarna, koji je funkcionisao kao novi glavni grad Egipta do kraja 18. dinastije. Ehnaton je bio vođa koji je prihvatio promjene. Pokrenuo je vjersku revoluciju, proglasivši Atona konačnim bogom i odbacivši tradicionalna vjerovanja. Dinastije egipatskog Novog kraljevstva vladale su tokom ere velike inventivnosti, posebno u građevinarstvu. Uz to, pregovaranje je bilo preferirano u odnosu na borbu (*R. Cohen 2000*). Za vrijeme vladavine Ramzesa II potpisan je prvi mirovni pakt, pakt Kadeša. Nakon bitke kod Kadeša, koja se sada smatra neriješenom, i egipatska i hetitska vojska složile su se da zaustave neprijateljstva između dvije države. Dva kralja, Ramzes II i Hatušili III, shvatili su da nijedan ne može imati značajnu korist od drugog i da je mir najmudriji način djelovanja. Hetiti i Egipćani su tada osnovali novo partnerstvo u kojem su razmjenjivali informacije i iskustva. Hetiti su učili Egipćane kako da stvore vrhunsko oružje i oruđe, dok su Egipćani, koji su bili stručnjaci za poljoprivredu, svoju stručnost podijelili s Hetitima (*Bunson, M 1991*).

Amarnska pisma

Amarnska pisma predstavljaju jedno od najvažnijih arheoloških otkrića u oblasti drevne diplomatije i međunarodnih odnosa. Ova zbirka od oko 380 glinenih pločica, napisanih klinastim pismom na akademskom jeziku (koji je bio diplomatski jezik tog vremena), datira iz sredine 14. stoljeća p.n.e. Pisma su pronađena u Amarni, prijestolnici faraona Ehnatona, a nastala su u periodu njegove vladavine (oko 1353–1336. p.n.e.). Ova pisma dokumentuju diplomatsku korespondenciju između egipatskog dvora i raznih vladara Bliskog Istoka, uključujući kraljeve Babilona, Asirije, Hatti, Mitani, te različitih gradova-država u Siriji, Kanaan i Levantu. (*Mynářová, J.2007*).

1. Struktura i sadržaj Amarnskih pisama

Amarnska pisma su uglavnom pisma koja su faraonima Egipta slali strani vladari, ali uključuju i odgovore egipatskih vladara. Pisma sadrže diplomatske dijaloge, pregovore i sporazume, uključujući teme poput braka između kraljevskih porodica, saveza, trgovinskih odnosa, vojne pomoći i razmjene darova. Većina pisama je formalnog tona, koristeći izraze poštovanja i diplomatske, što ukazuje na uspostavljene standarde komunikacije među vladarima. Jedan od zanimljivih aspekata Amarnskih pisama je detaljna razmjena darova, koja je bila važan aspekt diplomatskih odnosa u tom periodu. Vladari su često slali skupocjene poklone, poput zlata, srebra, dragulja i konja, kao znak prijateljstva i lojalnosti. U pismima se također često spominje brak kao sredstvo za učvršćivanje saveza, pri čemu su kćeri vladara bile udavane za strane vladare kako bi ojačale političke veze. (*William Foxwell Albright*, 2003)

1.2. Diplomatski značaj Amarnskih pisama

Amarnska pisma predstavljaju važan izvor informacija o međunarodnim odnosima tog perioda. Ona otkrivaju kako su drevne civilizacije koristile diplomatske mehanizme za održavanje mira i stabilnosti u regionu, uspostavljajući pritom sistem komunikacije i pregovaranja zasnovan na međusobnom poštovanju i razumijevanju. Akadski jezik, kojim su pisma napisana, bio je univerzalni jezik diplomatije u tom periodu, što ukazuje na postojanje široko prihvaćenih normi i pravila u komunikaciji među narodima Bliskog istoka. Amarnska pisma otkrivaju i složenost odnosa između Egipta i drugih velikih sila tog vremena. Pisma upućena egipatskim faraonima pokazuju kako su manji kraljevi i lokalni vladari često tražili zaštitu i vojnu pomoć od Egipta, dok su veći kraljevi poput vladara Babilona i Asirije imali ravnopravni status. Ova korespondencija ističe postojanje „kluba velikih sila“ u antičkom svijetu, gdje su glavne regionalne sile bile u konstantnim diplomatskim kontaktima radi očuvanja međusobne stabilnosti i moći (*Dennis C. Forbes*, 2015).

1.3. Značaj za proučavanje drevne diplomatije

Amarnska pisma nude neprocjenjiv uvid u rane diplomatske prakse, prikazujući postojanje razvijenih mehanizama za rješavanje konflikata, pregovaranje i održavanje međunarodnih saveza. Također, ona dokazuju da su drevne civilizacije razvile jasna pravila i norme ponašanja u diplomatskoj komunikaciji, što je pomoglo u izgradnji stabilnih odnosa među različitim narodima. Ova pisma su također važna jer pokazuju da diplomatija nije bila ograničena samo na pitanja rata i mira, već se protezala na trgovinske i kulturne aspekte, što je doprinijelo razmjeni ideja i utjecaja među civilizacijama. Naprimjer, razmjena darova i bračni savezi svjedoče o kulturnoj i političkoj povezanosti različitih naroda tog vremena (*Izre'el*, S. 1997).

Drevna asirska diplomatija

Dok su se egipatsko i hetitsko carstvo raspadalo, Asirsko kraljevstvo je postalo istaknuto pod dinastijom Sargonida (18. vijek p.n.e.) tokom vladavine Sargona, Sanheriba i Asurbanipala. Asirsko kraljevstvo pokušalo je proširiti svoj utjecaj na stari Plodni polumjesec. Osobito su bili zainteresirani za kontrolu glavnih trgovačkih ruta. Kako bi nadoknadili sve veću asirsku vlast, moćni asirski susjedi bili su primorani stvarati koalicije i saveze. Asirske dinastije koristile su i nasilje i diplomaciju kako bi postigle svoje ciljeve. Asurbanipalova knjižnica primarni je asirski arheološki izvor, koji je otkriven tokom iskapanja kraljevskih palača u Ninivi i Kuyunjiku. Knjižnica, izrađena uglavnom od glinenih pločica, vrijedan je izvor informacija o društvenom i službenom asirskom životu, poput diplomatije i komunikacije. Također su otkrivene preciznije informacije o njihovim komunikacijskim sistemima, uključujući prisutnost sheme svjetionika (ranog telegrafskog sustava) za koju se čini da je korištena za prijenos poruka (*Liverani*, M. 2015).

Drevna perzijska diplomatija

Perzijsko Carstvo je bilo hegemon, ovisno o vojnoj sili, a ne o diplomatskim sposobnostima. Ograničeni diplomatski angažman uspostavljen je sa starogrčkim gradovima-državama. Jedno od najvećih naslijeđa perzijskog

doba bila je visoko razvijena komunikacijska infrastruktura. Grčki historičar Ksenofont opisao je perzijski sistem slanja poruka za vrijeme vladavine kralja Kira Velikog (599. p.n.e. do 530. p.n.e.) na sljedeći način:

„Uočili smo još jednu Kirovu napravu za suočavanje s veličinom njegova carstva; koristeći ovu instituciju, on bi brzo otkrio stanje stvari, bez obzira koliko su udaljene od njega: eksperimentirao je kako bi saznao koliko udaljenost konj može prijeći u jednom danu kad se jaše jako, ali tako da se ne pokvari, a onda je upravo na takvim udaljenostima podigao poštanske postaje i opremio ih konjima i ljudima koji su se o njima brinuli; na svakoj je postaji odredio odgovarajućeg službenika da prima dostavljena pisma i da ih prosljeđuje dalje, da prima iscrpljene konje i jahače i šalje svježije. Kažu, osim toga, da ponekad ovaj ekspres ne stane cijelu noć, nego noćni glasnici u relejima zamjenjuju dnevne, a kad je tako, ovaj ekspres, kažu neki, preleti zemlju brže od dizalica“ (J. C. Thomas 2020).

Iako je sistem glasnika izvorno dizajniran za vojne ciljeve, ubrzo je korišten za primanje i slanje izaslanika susjednim narodima i plemenima. U posljednjim danima postojanja Perzijskog Carstva, Darije III je ponudio mir Aleksandru Makedonskom na temelju 'stare naklonosti i odanosti'. Pad ove ponude rezultirao je time da su Grci porazili Perzijsko Carstvo i označili kraj doba starih civilizacija (Ball, W. 2010).

Drevna kineska diplomacija

Najstariji zapisi o kineskoj diplomatiji potiču iz prvog milenijuma prije nove ere. Do osmog vijeka prije nove ere, Kinezi su imali lige, misije i dobro organizovan sistem pristojnog diskursa među svojim brojnim sukobljenim kineskim kraljevstvima, kao i stalne izaslanike koji su funkcionisali kao taoci u zamjenu za dobro ponašanje onih koji su ih poslali. Kineski klasici bilježe sofisticiranost ove tradicije, koja je istakla praktične kvalitete etičkog ponašanja u međudržavnim interakcijama (nesumnjivo kao odgovor na istinski amoral). Prema literaturi Stotinu škola misli, drevni kineski stratezi preferirali su diplomatsko manevriranje za postizanje državnih ciljeva i protivili su se nasilnom teritorijalnom širenju. Konfučije (551. p.n.e.–479. p.n.e.), kineski filozof i socijalni reformator, naglašavao je granice i upravljanje autoritetom. Umjesto bitke, Konfučijeva učenja su naglašavala obrazovanje i ljubaznost.

Mencius (372 p.n.e. – 289 p.n.e.), drugi poznati mislilac tog vremena, također se protivio ratovima, tvrdeći da dobronamjerni monarsi koji su lako mogli pridobiti javnost nemaju protivnika (D. Sheng, 2008). Politička arhitektura Konfučije-Mencije negirala je potrebu za ogromnim domenima da bi se ojačao suvereni ugled. Kraljevstvo Chou (1027 p.n.e. - 256 p.n.e.) nije bilo veliko, ali je bilo u stanju da očuva svoje dinastičko vodstvo osam stotina godina - najduže za bilo koju kinesku dinastiju (Wu Teh-Yao 1974).

Drevna indijska diplomatija

Arthashastra, jedno od najranijih djela u sekularnoj književnosti na sanskritu koje je stvorio Kautilya, bilježi diplomatsko naslijeđe drevne Indije. Nemilosrdni državni sistem rangirao je državnu moć na osnovu pet karakteristika, naglašavajući špijunažu, diplomatski manevar i spor između 12 vrsta država unutar složene geopolitičke matrice. Također je postulirala četiri načina upravljanja državom (pomirenje, zavođenje, subverzija i prinuda) i šest tipova državne politike (mir, sukob, nesvrstavanje, savezništvo, demonstracija moći i dvostruki odnos) (Roy, G. J. 1981). Stara Indija je imala tri vrste diplomata: opunomoćenike, izaslanike koji su dodijeljeni određenoj temi ili misiji, i kraljevske glasnike, kao i dvije vrste špijuna (onih zaduženih za prikupljanje obavještajnih podataka i onih koji su bili zaduženi za subverziju i druge oblike tajne akcije). Arthashastra također navodi posebne propise koji uređuju diplomatske imunitete i privilegije, uspostavljanje i prestanak diplomatskih misija, te imenovanje i odgovornosti izaslanika (Roy, S. L. 1978). Indijski potkontinent, odvojen od svojih susjeda pustinjama, okeanima i Himalajima, imao je malo političkih veza s ostatkom svijeta sve dok Aleksandar Veliki nije osvojio njegova sjeverna područja 326. godine prije nove ere. Kasnije, formiranje lokalnog Maurijanskog Carstva označilo je početak novog perioda u indijskoj diplomatskoj historiji. Ashoka, Mauryan monarh, primio je nekoliko glasnika iz makedonskih kraljevstava. Osim u južnoj Indiji, gdje su dinastija Čola i druga kraljevstva održavale diplomatsku i kulturnu razmjenu sa jugoistočnom Azijom i Kinom, kao i sačuvali tekst i sjećanja na Arthashastru, jedinstvenu indijsku diplomatsko razmišljanje i rane tradicije su zaboravljene i zamijenjene onima njegovih muslimanskih i britanskih osvajača (Olivelle, P. 2005).

Starogrčka diplomatija: politika, novi alati i pregovori

Antička Grčka se smatra kolijevkom evropske kulture. Grčki koncepti logičkog zaključivanja, diskusije i kompetitivnosti služe kao temelj modernog mišljenja. Prema istaknutom britanskom filozofu A.N. Whiteheadu, evropska filozofska tradicija je u suštini serija fusnota Platonu. U grčkoj politici demokratija je stvorena borbom ideja i vršenjem vlasti, sa ciljem da se zadobije povjerenje i podrška naroda. Uprkos tome, koncept 'zajedničkog mira' iz antičke Grčke diplomatije bio je jedan od osnovnih koncepata Lige naroda i Povelje Ujedinjenih nacija (*Ruey, T. 2017*).

Stara Grčka

Stara Grčka se nalazila u jugoistočnoj Evropi i služila je kao most između Azije i Evrope. Ova činjenica je ključna za razumijevanje šire veze između grčke diplomatije i rata. Grčka je takođe imala preko 1.000 gradova-država (polis), koji su bili nezavisni i međusobno povezani, pružajući plodno tlo za diplomatiju. Diplomacija stare Grčke bila je pragmatična, usmjerena na očuvanje ravnoteže među polisima i upravljanje složenim odnosima s vanjskim svijetom.

Grčka praksa savezništva, korištenje neutralnih teritorija i rani oblici azila predstavljali su važne doprinose koji su omogućili polisima da opstanu uprkos političkoj fragmentaciji i čestim sukobima. Kroz saveze i diplomatske misije, Grci su uspjeli razviti sofisticirane alate za pregovaranje, regulisanje odnosa i zaštitu svojih interesa, čime su ostavili naslijeđe koje je oblikovalo kasniju evropsku diplomatiju (*Adcock, F. E., Mosley, D. J. 1975*).

Važne činjenice o antičkoj grčkoj diplomatiji

Za razumijevanje antičke grčke diplomatije, korisno je razumjeti društvene i kulturne sfere ove civilizacije.

1. Mitologija

Grčko božanstvo Hermes bilo je čuvar trgovine. Njegova uloga je bila da posreduje između zaraćenih frakcija i drugih bogova. Prema Haroldu

Nicholsonu, Hermes je nadgledao diplomatske zvaničnike. Nicholson je smatrao da je to negativno utjecalo na njihovu reputaciju jer je Hermes također predstavljao šarm, prevaru i lukavstvo. Određene trenutne sumnje u grčku diplomatiju i diplomate mogu se pratiti do Hermesa i njegove prilično negativne reputacije (*Drinkwater, D. 2005*).

2. Govorništvo

Demosten je bio grčki državnik i govornik iz antičke Atine. Bio je i među prvim ambasadorima. Demosten je naučio retoriku analizirajući govore drugih velikih govornika. Prve pravne opaske dao je sa 20 godina, boreći se da povrati svoje bogatstvo od svojih staratelja. Sofisti (grčki predavači, autori i instruktori iz petog i četvrtog vijeka prije nove ere) uzdigli su retoriku do kreativne vještine. Uvjeravanje i retorika su uvijek bili i ostaju osnovni elementi diplomatije (*E.Wass, 2003*).

3. Pisanje

Razvoj pisma u staroj Grčkoj bio je ključan za unapređenje grčke diplomatije jer je omogućio preciznu komunikaciju, čuvanje informacija i prenošenje složenih poruka među polisima, kao i s vanjskim narodima. Iako Grci nisu razvili vlastiti sistem pisanja sve do kasnijih faza svoje historije, preuzeli su i prilagodili feničko pismo u 8. stoljeću p.n.e., što je dovelo do nastanka grčke abecede. Ovaj novi pismeni sistem omogućio je grčkim diplomatama, trgovcima i vladarima da efikasnije komuniciraju, što je imalo dalekosežne posljedice po grčku diplomatiju (*J. T. A. Koumoulides 1987*). Razvoj pisanja u grčkoj diplomatiji značajno je doprinio kasnijim evropskim diplomatskim praksama. Standardi kao što su formalizacija pisane riječi, javna dostupnost diplomatskih ugovora i korištenje pisma u pregovorima postali su modeli koji su kasnije preuzeli i prilagodili Rimljani, a zatim i srednjovjekovne evropske države. Pismeni diplomatski akti u staroj Grčkoj predstavljaju prve korake ka institucionalizaciji diplomatije i uspostavljanju formalnih pravnih osnova međunarodnih odnosa (*Berridge, G. R. 2022*).

Diplomate u staroj Grčkoj

Proksenos (pl. proxenoi) je bio grčki konzularni agent koji je bio građanin grada-države u kojoj je živio, a ne grada-države u kojoj je radio. Kao izaslanici, proksenoi su imali zadatak da pribavljaju informacije, ali njihova primarna uloga bila je trgovina. Proksenoi su bili rani počasni konzuli, ambasadori i lobisti. Proksenos bi iskoristio svoj utjecaj u svom rodnom gradu da promoviše politiku, prijateljstva i saveze sa gradom koji je predstavljao. On je trebao da upravlja svim političkim interesima na visokom nivou, kao i da pomaže i udomljava goste iz države pošiljaoca (trgovce, predstavnike i političare) (Wright, J. 2006). Proksenojima je bila dozvoljena određena zaštita, kao što je utočište ako se država pošiljateljica okrenula protiv njih, ili slobodan i siguran tranzit tokom mira i rata. Služba proksena bila je prestižna i nasljedna. Tokom starog grčkog perioda, vjerovatno je da su svi poznati atinski političari služili kao proksenoi (naprimjer, Demosten je bio proksenos u Atini koji je predstavljao Tebu). Presbus (pl. presbeis), ili poslanik, bio je stariji građanin koji se bavio lobiranjem, analogno javnom diplomati. Prebejci su bili odlični govornici koji su služili na neplaćenim, *ad hoc* misijama. Delegacije izaslanika su uglavnom bile velike, od 20 do 30 osoba (Berridge, G. R. 2022). U mnogim prilikama obraćali su se stanovnicima i senatorima države prijema, pokušavajući uvjeriti elitu države prijema u stav svoje zemlje. Keryx (množina: kerykes) je bio neprikosnoveni grčki glasnik. U Homerovo doba, kēryx su bili lojalni pratoci ili sluge poglavica. Kerykesove uloge su se razvile tako da uključuju djelovanje kao neprikosnovenih glasnika između nacija, čak i za vrijeme rata; proglašavanje sastanaka vijeća, narodne skupštine ili suda; čitanje molitvenih formula na ključnim skupovima; i pozivanje ljudi da prisustvuju. Smatrali su ih Hermesovom djecom. Kerykes su služili kao generalni glasnici i ceremonijalni majstori. Diplomatski zadaci heralda uključivali su služenje kao 'nosilac primirja' prije otvaranja Panhelenskih igara i davanje izjava tamo. Bitnija je bila njihova uloga da idu ispred ambasadora kako bi osigurali njihov siguran dolazak. Oni su također bili zaduženi za izdavanje ultimatumata i objava rata. Heraldici su bili rani majstori procedure (Adcock, F. E., Mosley, D. J. 1975).

Diplomatske inovacije u staroj Grčkoj

1. Rana međunarodna diplomatija

Rana međunarodna diplomatija temeljila se na konceptu prekida vatre tokom Olimpijskih igara i drugih zajedničkih proslava. U to vrijeme, ovdje su se sastajali predstavnici gradovadržava. Bilo je to i vrijeme kada su imali sličan identitet, što je pružalo odličnu šansu za pregovore. Diplomatska inovacija Zajedničkog mira, koja je uključivala uspostavljanje trajnog mira između grčkih gradova-država, nastala je ovdje. Koncept zajedničkog mira postoji i danas, i bio je jedan od temeljnih koncepata Lige naroda i našeg sadašnjeg sistema koji se zasniva na Povelji Ujedinjenih nacija. Multilateralna diplomatija bila je više rasprostranjena u vjerskim savezima državnog sistema (susjedne zajednice koje obožavaju isto božanstvo) i vojnim savezima velikih članova (ili 'ligama') formiranim za odbranu i ofanzivu. Jedan primjer dobro razvijene multilateralne alijanse je Druga atinska konfederacija, odbrambena koalicija osnovana 378/7. godine prije nove ere. Njegov cilj je bio da ublaži rastuću zabrinutost da bi Sparta mogla narušiti zajednički mir grčkih gradova. Čuveni Aristotelov dekret naveo je svoj cilj i odbrambenu prirodu, pozivajući druge da se pridruže, uključujući sve 'varvare' (ne-Grke) na kopnu ili ostrvima (*Siracusa*, J. M. 2010).

2. Steganografija

Steganografija, koja datira iz 5. vijeka prije nove ere, jedno je od najranijih načina skrivanja osjetljivih informacija. Prema grčkom historičaru Herodotu, vladar Histiaeus je bio prvi koji je to upotrijebio, obrijavši glavu slugi prije nego što mu je tetovirao poruku na tjemenu.

Kada je slugi ponovo narasla kosa, poslat je da prenese svoju poruku – upozorenje o predstojećem napadu perzijske vojske – koja je otkrivena kada je sluga ponovo obrijana (*Torallas Tovar, S., Worp, K. A. 2006*).

3. Kriptografija i rani telegrafi

U drugom vijeku pre nove ere, dva inženjera, Kleoksen i Demoklet, osmislili

su pyrseju, neku vrstu šifrovanja koja se koristila za prenošenje komunikacija. Dizajnirali su sto pyrseia 5x5, koji je uključivao sva slova grčkog alfabeta. Ova tablica je korištena za prenošenje poruka između grčkih kula (friktorija), koristeći deset svijeća. Korištena su dva seta baklji: pet za redove stola i pet za kolone. Pošiljaoci bi slali poruke jednu po jednu, pri čemu bi svako slovo predstavljalo red i kolonu. Naprimjer, da bi označio slovo 'N', pošiljalac bi upalio tri svijeće u trećem 'stupu' i tri baklje u trećem redu (*Diepenbroek, M. 2023*). Temeljna pyrseia tablica doživjela je dodatni razvoj. Polibijev trg, koji je stvorio historičar Polibije, bio je jedna od najpopularnijih varijacija. Još jedan grčki uređaj za razmenu poruka bio je hidraulički telegraf. Prema Polibiju, Eneja Taktik ga je stvorio 350. godine prije nove ere. Tokom Prvog punskog rata, sistem semafora je korišten za prenošenje signala između Sicilije i Kartage. Metoda se sastojala od dvije slične posude napunjene vodom, svaka sa identičnom porukom vezanom za stup. (Šipka je bila pričvršćena na plutajuću plutu.) Da bi prenio poruku, operater odašiljača bi podigao svoju baklju kako bi upozorio operatera primatelja (*Thomas, R. L. 2021*).

4. Otvorenost i transparentnost

Velikinaglasaknaotvorenostiittransparentnostijednajeodvezaizmeđuantičke Grčke i naših dana. Starogrčka diplomatija bila je jedna od najtransparentnijih diplomatija ikada preduzetih. Izaslanici su koristili uvjerljive i retoričke vještine kako bi se obratili javnim skupovima u gradu-državi primatelju. Promovirali su glavne ugovore upisujući ih na kamene ili bronzane stubove (stele) pronađene u hramovima ili drugim svetim mjestima. Iznenadujuće, na prvi pogled, ova otvorenost je predstavljala jednu od primarnih mana antičke grčke diplomatije. Kada su imali posla sa stranom javnošću, izaslanici su se zalagali, a ne pregovarali. Njihov cilj je bio da uvjere veći narod države prijema, a ne da pregovaraju o kompromisu sa protivničkom stranom. Danas se javna diplomatija na internetu fokusira na zagovaranje (*Esu, A. 2024*). Veliki diplomatski pomaci, s druge strane, obično se postižu kroz 'prozirnu diplomatiju', u kojoj je javnost svjesna diskusija i njihovih ishoda, ali ne prati proces kako se razvija. Današnja debata o e-diplomatiji i njenim zahtjevima za potpunom otvorenosti moraju uzeti u obzir glavni cilj diplomatije: promovirati mirno rješavanje sukoba putem kompromisa. Kompromis je često nemoguće uspostaviti kada se pregovara u

javnosti. Moderna diplomatija ne može i ne treba prihvatiti tajnu diplomatiju. Međutim, neki oblici 'prozirne' diplomatije često su efikasniji u postizanju kompromisnih rješenja od današnje, ponekad planirane, javne diplomatije, koja se sve više izvodi na internetu (*Grainger, J. D. 2016*).

Zaključak

Razvoj diplomatije, od prahistorijskih običaja do sofisticiranih pravnih normi antičkog svijeta, svjedoči o ljudskoj težnji ka stabilizaciji i uspostavljanju mira kroz institucionalizirane oblike komunikacije i pregovaranja. Civilizacije poput Mezopotamije, Egipta, Asirije i Perzije, svaka sa svojim jedinstvenim pristupima diplomatskoj komunikaciji, dale su prve oblike međusobne korespondencije zasnovane na povjerenju, normama i pravilima. Pojava pisma u Mezopotamiji i Egiptu omogućila je bilježenje diplomatskih ugovora i sporazuma, čime je diplomatija poprimila trajne oblike, dok su Amarnska pisma iz Egipta ostavila neizbrisiv trag kao jedna od najstarijih diplomatskih korespondencija, pružajući uvid u kompleksne odnose vladara tog vremena. Kulminaciju drevne diplomatije donijela je stara Grčka, gdje su uvedeni formalni diplomatski alati poput proxenije i heraldskih ovlasti, koji su omogućili gradovima-državama da reguliraju odnose putem normi i pravila. Grci su postavili temelje za institucije i procedure koje su osigurale stabilnost u okviru kompleksne mreže međusobnih saveza i sukoba, čime su značajno unaprijedili diplomatsku praksu i utjecali na formiranje kasnijih oblika međunarodnog prava. Priznavanjem važnosti grčke diplomatije i njenih inovacija, otkrivamo da su osnovni principi – pregovaranje, povjerenje, mirno rješavanje sukoba – ostali relevantni kroz stoljeća i predstavljaju ključnu vrijednost diplomatske prakse sve do danas. Zaključna analiza pokazuje da su se antičke civilizacije kroz razvoj diplomatskih običaja, zakona i formalnih alata uspješno suočavale sa izazovima uspostavljanja trajnih i stabilnih međusobnih odnosa. Ova su pravila ostala osnova za savremene diplomatske standarde, gdje potreba za međusobnim razumijevanjem i suradnjom, koju su davno prepoznali Mezopotamci, Egipćani,

Grci i drugi narodi antičkog svijeta, još uvijek odjekuje u savremenim diplomatskim normama.

Literatura

1. Croce, B. (2022). Historical Materialism and the Economics of Karl Marx. Češka
2. García-Quesada, G. (2021). Karl Marx, Historian of Social Times and Spaces. Holandija: Brill.
3. Akira, Iriye, (1979), Culture and Power: International Relations as Intercultural Relations, Diplomatic History
4. Nye, J. S. (2004). Soft Power: The Means To Success In World Politics. New York City: PublicAffairs.
5. Satow, E. M. (2017). Satow's Diplomatic Practice. Velika Britanija: Oxford University Press.
6. Andrew, J.W. & Graham, M. (2009), 'Diplomatic, International Relations and Global History', Journal of International Relations, Vol.1, Encyclopedia of Life Support System
7. Cervo, A.L. (2009), 'Diplomatic History,' 'International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences, Elsevier Ltd
8. Part of Language and Diplomacy (2001): Ivan Callus and Ruben Borg p254
9. Kissinger, H. (2011). Diplomacy. Velika Britanija: Simon & Schuster.
10. Handbook to Life in Ancient Mesopotamia Author: Bertman, S. Oxford University Press, 2005
11. Gods, Demons and Symbols of Ancient Mesopotamia Author: Black, J & Green, University of Texas Press, 1992.
12. A Companion to the Ancient Near East. (2020). Velika Britanija: Wiley. Daniel C Snell
13. Werner, D. S. (2012). Theuth, Thamus, and the Critique of Writing. In Myth and Philosophy in Plato's Phaedrus (pp. 181–235). chapter, Cambridge: Cambridge University Press.
14. Everyday Life in Ancient Mesopotamia Author: Botteéro, J., Johns Hopkins University Press, 2001.
15. Postgate, N. (2017). Early Mesopotamia: Society and Economy at the Dawn of History. Velika Britanija: Taylor & Francis.
16. Sasson, J. M. (2017). From the Mari Archives: An Anthology of Old Babylonian Letters. Sjedinjene Američke Države: Pennsylvania State University

Press.

17. Podany, A. H. (2010). Brotherhood of Kings: How International Relations Shaped the Ancient Near East. Velika Britanija: Oxford University Press, USA.
18. Amarna Diplomacy: The Beginnings of International Relations. (2000). Velika Britanija: Johns Hopkins University Press.
19. Bunson, M. The Encyclopedia of Ancient Egypt. Gramercy Books, 1991.
20. Mynářová, J. (2007). Language of Amarna - Language of Diplomacy: Perspectives on the Amarna Letters. Češka: Czech Institute of Egyptology.
21. Liverani, M. (2015). International Relations in the Ancient Near East. Velika Britanija: Palgrave Macmillan UK.
22. The Book of the Twelve: A Pentecostal Commentary. (2020). Holandija: Brill.
23. Ball, W. (2010). Towards One World: Ancient Persia and the West. Velika Britanija: East & West Publishing.
24. Ding, Sheng, The Dragon's Hidden Wings: How China Rises with its Soft Power, UK: Lexington Books, 2008, p. 24
25. Wu Teh-Yao, "Southeast Asia and China: Asian Neighbours", NUS Occasional Paper #8, September 1974,
26. Roy, G. J. (1981). Diplomacy in Ancient India. Indija: Janaki Prakashan.
27. Roy, S. L. (1978). Diplomacy in Ancient India, from the Early Vedic Period to the End of the Sixth Century A.D.. Indija: A. Roy.
28. Olivelle, P. (2005). Language, Texts, and Society: Explorations in Ancient Indian Culture and Religion. Italija: Firenze University Press.
29. Adcock, F. E., Mosley, D. J. (1975). Diplomacy in ancient Greece. London: Thames and Hudson.
30. Ruey, T. (2017). The History of Diplomacy and the Ancient Greek, Italian, Roman and French Diplomatic Traditions. Njemačka: Bod Third Party Titles.
31. Drinkwater, D. (2005). Sir Harold Nicolson and International Relations: The Practitioner as Theorist. Velika Britanija: OUP Oxford.
32. Addressing the World: National Identity and Internet Country Code Domains. (2003). Velika Britanija: Rowman & Littlefield.
33. Wright, J. (2006). The ambassadors : from ancient Greece to the nation state. London: HarperPress.
34. Greek Connections: Essays on Culture and Diplomacy. (1987). Sjedinjene Američke Države: University Press of Virginia.

35. Berridge, G. R. (2022). The Diplomacy of Ancient Greece: A Short Introduction. Sjedinjene Američke Države: DiploFoundation.
36. Adcock, F. E., Mosley, D. J. (1975). Diplomacy in ancient Greece. London: Thames and Hudson.
37. Siracusa, J. M. (2010). Diplomacy: A Very Short Introduction. Velika Britanija: OUP Oxford.
38. Torallas Tovar, S., Worp, K. A. (2006). To the Origins of Greek Stenography (P. Monts. Roca I). Monserat: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
39. Diepenbroek, M. (2023). The Spartan Scytale and Developments in Ancient and Modern Cryptography. Velika Britanija: Bloomsbury Publishing.
40. Thomas, R. L. (2021). Secrets of Steganography. Velika Britanija: Lerner Publishing Group.
41. Esu, A. (2024). Divided Power in Ancient Greece: Decision-Making and Institutions in the Classical and Hellenistic Polis. Velika Britanija: OUP Oxford.
42. Grainger, J. D. (2016). Great Power Diplomacy in the Hellenistic World. Velika Britanija: Taylor & Francis.
43. Practices of Diplomacy in the Early Modern World C.1410-1800. (2017). Velika Britanija: Taylor & Francis.
44. Thomas W. Zeiler, "The Diplomatic History Bandwagon: A State of the Field," Journal of American History (March 2009)
45. Gardiner, R. K. (2003). International Law. Velika Britanija: Longman.
46. Know About "HAMMURABI": The Code of Hammurabi, One of the Earliest Known Legal Codes in Human History.. (2023). (n.p.): Saurabh Singh Chauhan.
47. Cook, S. A. (2010). The Laws of Moses and the Code of Hammurabi. Sjedinjene Američke Države: Cosimo, Incorporated.
48. Collin, R. O., Martin, P. L. (2012). An Introduction to World Politics: Conflict and Consensus on a Small Planet. Ukrajina: Rowman & Littlefield Publishers.
49. Amarna Letters from Palestine, Syria, the Philistines and Phoenicia. (2003). Sjedinjene Američke Države: Cambridge University Press.
50. Izre'el, S. (1997). The Amarna Scholarly Tablets. Holandija: Styx.
51. Amarna Letters 5: Essays on Ancient Egypt Ca. 1390-1310 BC. (2015). Sjedinjene Američke Države: KMT Communications.
52. Berridge, G. R. (2022). Diplomacy: Theory and Practice. Švicarska: Springer International Publishing.

Armin Šetić

***PRAVEDNA TRANZICIJA
U BIH
(izazovi i posljedice)***

ALIJA
IZETBEGOVIĆ
M U Z E J

SADRŽAJ

1. Uvod
2. Pravedna tranzicija
  2. 1. Okolnosti Zapadnog Balkana
  2. 2. Bosna i Hercegovina
3. Izazovi
  3. 1. Inkluzija različitih faktora
  3. 2. Gdje smo i kuda idemo?
    3. 2. 1. Pravedna tranzicija i rodna ravnopravnost
4. Zaključak
5. Izvori

1. UVOD

Pravedna tranzicija je pojam koji označava koncept poduzimanja različitih, ali međusobno povezanih mjera usmjerenih na iniciranje društvenih, ekonomskih i političkih promjena u cilju usklađenosti sa međunarodnim sporazumima potpisanim u cilju energetske efikasnosti i stabilnosti. Ovaj termin gotovo da i ne postoji u sadašnjem diskursu bosanskohercegovačke stvarnosti, što ne znači da se niko njime nije bavio, već da ne postoji opći interes shodno onome što ova tranzicija znači za naše društvo u smislu društveno- političkih reformi. S druge strane, ovo nije kritika upućena građanima, jer akteri (političari) koji su uključeni u političke društveno- ekonomske reformske procese u sklopu praćenja onoga što je propisano Agendama Evropske unije, nisu izrazili volju, niti su se potrudili da građanima objasne šta je pravedna tranzicija, niti kako ona dugoročno utiče na našu budućnost. U ovom radu upoznaćemo se sa pojmovima kao što su zelena agenda, energetska tranzicija, energetska efikasnost, te kako se svi navedeni procesi odražavaju u svakodnevnom životu pojedinca, šta znače za zajednicu i kako mogu biti pokretač drugih promjena, željno iščekivanih posebno na Zapadnom Balkanu. Također, nije sve tako idealno, pravedna tranzicija sama po sebi zahtijeva dosta dorade od onih koji se time bave i koji su je postavili kao uslov za ulazak Zapadnog Balkana u Evropsku uniju. U ovom radu bavit ćemo se pitanjima pravedne tranzicije, tačnije, kako se ona posmatra kroz prizmu bosanskohercegovačkog gledišta, kako će se ona implementirati u BiH, koji su naši kapaciteti i u kojoj mjeri, uzimajući u obzir računajući vrijeme i efikasnost, hoće li opstati u našim preprekama od početka svoje realizacije, a s druge strane, kakve će biti posljedice te iste pravedne tranzicije, koliko će ona biti pravedna i da li je već prekasno za istu. Svijet neće mirno čekati da Bosna i Hercegovina prihvati odgovornost doprinosa borbi protiv klimatskih promjena, on će se razvijati, razvijat će se nova tržišta, ekonomija će pratiti neke nove trendove,

a nama ostaje sve manje vremena da se posvetimo ovoj temi na najozbiljniji i najkoncentriraniji način, te implementiramo je za dobrobit građana.

2. PRAVEDNA TRANZICIJA

Prema Mustafāu i Shevchuku u "Osam koraka ka pravednoj (energetskoj) tranziciji na Zapadnom Balkanu" (2021), pravedna tranzicija je model obnove zasnovan na lokalno osmišljenim javnim politikama koje stvaraju kvalitetna radna mjesta i dostojanstven život za sve zaposlene i aktivne aktore zajednice, u procesu dekarbonizacije njihove ekonomije. Evropska komisija izradila je Ekonomski i investicioni plan za Zapadni Balkan pod nazivom Zelena agenda za Zapadni Balkan, a zemljama Zapadnog Balkana biće na raspolaganju 9 milijardi eura. Zelena agenda za zapadni Balkan navodi klimatske akcione planove, cirkularnu ekonomiju, biodiverzitet, održive sisteme ishrane, ruralne regije i napore za smanjenje zagađenja, kako je navedeno u Pariskom sporazumu o klimatskim promjenama.

2.1. OKOLNOSTI ZAPADNOG BALKANA

Eliminacija uglja i drugih fosilnih goriva ozbiljan je problem jer zahtijeva velike promjene u energetskoj industriji i prilagođavanje zaposlenih, što može dovesti do gubitka posla. Na Zapadnom Balkanu neophodan je sveobuhvatan pristup zbog male veličine regiona i prisustva infrastrukture uglja koja se mora koristiti u druge svrhe (Milev Čavor, 2022).

Politički lideri u sektoru toplotne energije često navode energetske sigurnost i zabrinutost radnika za budućnost kao razloge za protivljenje prijedlozima Evropske unije. Glad je uobičajen problem širom Evrope, kao i savremena ograničenja. Osuđivanje onih koji nemaju izbora bilo bi nepravedno prema drugima koji nisu informisani o pitanjima životne sredine. Energetska tranzicija zahtijeva uspostavljanje novih zelenih radnih mjesta za one koji su pogođeni nedavnim ekonomskim tranzicijama i budućom dekarbonizacijom (Cvejanov 2022).

Pravedna tranzicija ne dolazi sama po sebi, stoga gubitak zaposlenosti nije uvijek rezultat implementacije klimatske politike, već prije nedostatka dovoljnog planiranja, socijalne i ekonomske politike i investicija. Sofijsku

deklaraciju o Zelenoj agendi za Zapadni Balkan potpisali su visoki zvaničnici zemalja Zapadnog Balkana 10. novembra 2020. tokom samita. Dogovorili su se da će sarađivati sa EU na cilju da Evropa do 2050. godine postane kontinent sa neutralnim emisijama ugljenika, kao i da usklade svoje zakonodavstvo sa klimatskim pravom EU. Klimatski ciljevi se mogu posmatrati kao investicioni ciljevi, jer bi implementacija ambiciozne klimatske politike mogla rezultirati zahtjevima za investiranjem. Ove promjene ne moraju biti bolne; Pravedna tranzicija je ona u kojoj se stvaraju kvalitetna radna mjesta koja zamjenjuju postojeća, svi akteri su uključeni kako bi se osiguralo da niko ne bude zaostao, okoliš se obnavlja u najvećoj mogućoj mjeri, njeguje se lokalna kultura i postiže socijalna pravda (Milev Čavor 2022).

2.2. BOSNA I HERCEGOVINA

Kako bi se približila ciljevima Pariškog sporazuma, Sofijske deklaracije i Zelene agende za Zapadni Balkan, Bosna i Hercegovina je trebala započeti proces energetske transformacije mnogo ranije (Ibraković, 2022).

Bosna i Hercegovina ima visok energetske intenzitet, što ukazuje na količinu potrošene energije po jedinici BDP-a, zbog čega je njena privreda manje konkurentna na globalnom tržištu. Energetski intenzitet je čak četiri puta veći od prosjeka EU, a zemlja se u velikoj mjeri oslanja na ugalj za proizvodnju električne energije, što čini oko 60% ukupne potrošnje. Okvirna energetska strategija Bosne i Hercegovine do 2035. godine naglašava neophodnost energetske tranzicije i pravednost cijelog procesa (Lazarević, 2022). S druge strane, pomenuta strategija predviđa scenarije miksa proizvodnje energije, bez pominjanja načina finansiranja.

Uprkos unutrašnjim izazovima, nijedan bosanski politički faktor nije ispunio obaveze preuzete u Sofiji. Bosanski rudnici uglja su neefikasni i imaju ogromne dugove, rudari u Bosni i Hercegovini proizvode 10 do 20 puta manje od svojih kolega u Poljskoj ili Njemačkoj. Najveće prepreke prelasku na ugljično neutralnu ekonomiju su nedostatak znanja i ogromna radna snaga u ovoj oblasti. Državnom energijom prvenstveno upravljaju nesposobni pojedinci izabrani od strane političkih partija. Umjesto strateškog instrumenta, na njega se gleda kao na izbornu hajku; političke stranke dijele najviša mjesta u državnim firmama na osnovu postizbornih aranžmana (Peleš, 2022).

Tranzicija podrazumijeva ne samo promjenu izvora energije, već i promjenu tržišnih odnosa i preusmjeravanje novca iz javnih i privatnih izvora iz konvencionalnih u nove industrije i područja. Također, ne možemo potvrditi da BiH ima finansijsku politiku koja je u potpunosti kompatibilna sa ciljevima. Glavni problem finansiranja energetske tranzicije u Bosni i Hercegovini nije nedostatak novca, kako se često predstavlja i percipira, već nedostatak političke volje i znanja među ključnim kreatorima politike da stvore povoljno okruženje za tranziciju i uključivanje svih zainteresovanih aktera, zajedno sa njihovim finansijskim mogućnostima (Miljević i Ribić, 2022).

Vlade su dodijelile stotine koncesija i dozvola za razvoj objekata kao vrste zelene energije, koje se finansiraju iz javnih sredstava i naplaćuju simbolične koncesione naknade. Pošto se niko nije raspitivao da li oni koji dobijaju koncesije zadovoljavaju kriterije za puštanje u rad, uništeni su planinski potoci i rijeke jer je sva voda tekla cjevovodima, ostavljajući suha riječna korita. Državni organi različitih nivoa nastavljaju da daju koncesije i u svoje prostorne planove uključuju prostor za ova energetska postrojenja. Ovo se često racionalizuje poslovima koje takve inicijative imaju za cilj da stvore, što je apsurdno (Peleš, 2022).

3. IZAZOVI

Jedan od ključnih faktora promjene je interes građana, a shodno opštoj neinformisanosti, zbog nedostatka političke volje da se građani informišu, ljudi ostaju u neznanju po pitanju pravedne tranzicije i biraju status quo. Osim toga, na Zapadnom Balkanu opada broj radnika u sektoru uglja i prosječna starost radnika u rudniku je 53 godine. Gotovo niko ne želi da radi u rudniku, a oni koji rade, pitanje je šta će država sa njima u procesu pravedne tranzicije, dok opšta neinformisanost za posljedicu ima nezainteresovanost za teme održivog razvoja zemalja sa prelaskom na obnovljive izvore energije. Sljedeće pitanje je da li su ovi obnovljivi izvori istovremeno i održivi?

3.1. INKLUZIJA RAZLIČITIH FAKTORA

Zapadni Balkan je među najranjivijim mjestima u Evropi shodno efektima klimatskih promjena. Uprkos sve većoj količini podataka, preko 25%

stanovništva Zapadnog Balkana i dalje odbija da prihvati da su klimatske promjene proizvod ljudskih aktivnosti, a polovina ne vjeruje da će ovo područje postići klimatsku neutralnost do 2050. Pravedna tranzicija zahtijeva saradnju poslodavaca, sindikata, vlada i zajednica u planiranju i implementaciji tranzicije njihovih ekonomija, sektora i preduzeća na emisije ugljendioksida, društveno i ekološki održive aktivnosti. Naglašava pristup odozdo prema gore, počevši od potreba lokalnih zajednica (Kovačević, 2022).

Uprkos činjenici da naziv zadruga ima negativnu konotaciju u našem društvu shodno postojanju blasfemično neuglednog rijaliti programa sa takvim nazivom, princip zadrugarstva je i danas aktuelan. Pored saradnje za opšte dobro, osnovni principi zadruga podržavaju volonterizam, demokratiju, solidarnost, jednakost, dobro upravljanje, obrazovanje, brigu u zajednici i novu dodatnu vrijednost: ekološku održivost. Pored svog ogromnog energetskog potencijala, obnovljivi izvori energije omogućavaju decentralizaciju proizvodnje, energetsku nezavisnost i pravednu raspodjelu vlasništva nad energijom. Obnovljivi izvori energije su dobri za zadruga. Decentralizacija proizvodnje omogućava više kolaborativnog donošenja odluka među većom grupom pojedinaca (Momčilović, 2022).

Izraz "tranzicija" može biti neugodan. Podsjeća na neuspjehe tridesetogodišnje "tranzicije" na tržišnu ekonomiju i demokratiju, koja se poklopila s velikom finansijskom krizom, mjerama štednje i slomom evropskog demokratskog napretka s pojavom političke desnice. Ovo iziskuje značajne izdatke u javnoj infrastrukturi, uključujući struju, vodu, transport i upravljanje otpadom, kao i prošireni uticaj građana na ove režime upravljanja, garantujući da su prava radnika i socijalna zaštita naglašeni. Za sada, pravedna tranzicija je jednostavno dobar ekološki žargon koji je stigao u region. Nedostaju joj jaki heroji koji mogu postaviti temelje za sticanje društvene i političke moći (Horvat 2022).

3.2. GDJE SMO I KUDA IDEMO?

Postizanje pravedne tranzicije nije jednostavno rješenje za složenost i izazove koji dolaze sa značajnim društvenim i ekonomskim promjenama. Tranzicija zahtijeva organizaciono-reformski pristup vođen sa sedam osnovnih principa: podsticati dekarbonizaciju; spriječiti stvaranje uskih grla ugljika; pružanje

pomoći ugroženim zajednicama; pomaganje radnicima, njihovim porodicama i široj zajednici koja je dirnuta situacijom; saniranje štete po životnu sredinu i izbjeci prenošenje troškova čišćenja sa privatnog na javni sektor; rješavanje pitanja trenutnih ekonomskih i socijalnih razlika; održavanje inkluzivnog i otvorenog procesa planiranja. Ključno je naglasiti da ove ideje treba koristiti istovremeno, a ne selektivno (Ateridge i Strambo, 2020).

Građani ostaju gledaoci političke predstave, u kojoj aktivno ne učestvuju, sa idejama za transformaciju, već kao rezervoar energije koji se mora hraniti i održavati političkim floskulama. U tom smislu, populizam nije ideologija, on je metod razvoja politike. Ono što se nekada smatralo "narodom" kao potlačenim od strane države i institucija i osiromašenim od oligarha koji uživaju privilegiju izgradnje, zapošljavanja i eksploatacije uz državnu pomoć, danas je etnički narod kome su unutrašnja i državna obilježja oduzeli spoljni neprijatelji. Zaštita životne sredine ne obuhvata samo očuvanje životne sredine i njenih potencijalnih posljedica za ljude, već i zaštitu našeg viđenja sebe u vezi sa postojećom kulturom proizvodnje i potrošnje. Ako na taj način dobijemo uvid u društvenu stvarnost u kojoj živimo, to će nas na kraju dovesti do političke sfere i političkog djelovanja. Ovo nam omogućava jednostavno mapiranje naših stvarnih "neprijatelja" (Demiri, 2022).

3. 2. 1. PRAVEDNA TRANZICIJA I RODNA RAVNOPRAVNOST

Rodni dispariteti ostaju u energetske industriji. Ženama u Bosni i Hercegovini je neproporcionalno zabranjeno da kontrolišu i pristupaju prirodnim resursima, kao i da učestvuju u energetskom i ekološkom donošenju odluka. Povećanje angažmana žena u energetici ima potencijal da podstakne dugoročni ekonomski rast. Međutim, žene su često angažovane na niskokvalifikovanim, netehničkim pozicijama u energetskom sektoru. Rodni stereotipi također ograničavaju uključenost žena na energetske tržište rada. Proces pravedne tranzicije mora se provoditi uz razumijevanje da energetska politika nije rodno neutralna. Zbog konvencionalnih društvenih standarda, žene i dalje provode više vremena od muškaraca obavljajući neplaćene kućne poslove; ustvari, više se od muškaraca oslanjaju na grijanje i kvalitet zraka u zatvorenom prostoru, što ih čini energetski ovisnijim. Konačno, činjenice govore da su žene održiviji potrošači od muškaraca (UNDP, 2023)

4. ZAKLJUČAK

Nakon svega navedenog, možemo zaključiti da su glavna pitanja pravedne tranzicije u Bosni i Hercegovini, kao i u svakom drugom procesu koji ima težnju za implementacijom, politička volja i odgovornost, a s druge strane interes građana. Građani nisu svjesni svojih interesa, niti dugoročnih posljedica odlaganja preduzimanja konkretnih mjera na putu energetske tranzicije, niti u programima vladajućih političkih partija, koje sam lično analizirao, nema riječi o energetske tranziciji. Svima je u neposrednom interesu da se očuva status quo u vrlo nestabilnom i nesigurnom političkom establišmentu, dok dugoročni interes dovodi pred sud naš trenutni nedostatak interesa za pravednu tranziciju kao jedan od faktora koji nas odvraća od pridruživanja u željenu Evropsku uniju. Elementi tranzicije već su morali biti u velikoj mjeri implementirani, ali nedostatak fokusa vlasti na različitim nivoima prema političkom i pravnom sistemu je ono što destimulira pokretanje takvog procesa, niti postoji volja za bilo kakvim radikalnijim promjenama unutar malignog i destruktivnog političkog sistema. Na kraju ćemo morati čekati još jednu odluku visokog predstavnika, ako se ova ista Evropa i njene članice ne zasite našom letargijom i lijenošću, pa kažu da ne žele proširenje po cijeni našeg ulaska u EU o "njihovom trošku". S druge strane, čak i ako konačno krenemo sa stvarnim djelovanjem na terenu, pitanje je koje ćemo obnovljive izvore energije koristiti i da li imamo adekvatno razrađene scenarije dekarbonizacije kao principa tranzicije i ekonomske ravnoteže kako se tržište ne bi urušilo, opet na štetu građana koji plaćaju donosiocima odluka. Opći interes građana moguć je kroz rad različitih sektora civilnog društva na ovu temu, jer su to grupe koje imaju najveći interes za ulazak Bosne i Hercegovine u jedinstveno tržište EU, ali i zdravije okruženje, zbog čijeg odsustva imamo ogromne izdatke za tretman bolesti uzrokovanih zagađenjem.

5. IZVORI

1. Atteridge, A., & Strambo, C. (2020). Sedam principa za realizaciju pravedne tranzicije na niskokarbonsku ekonomiju. In *ESAP 2030+*. Stockholm Environment Institute. Posjećeno 2. novembra, 2024, od https://esap.ba/wp-content/uploads/2021/06/seven-principles-for-just-transition_BCS-version.pdf

2. Lazarević, D. (2022). Pravednost u globalnoj energetske tranziciji. *Friedrich-Ebert-Stiftung*, 42(1), 1–4. Posjećeno 2. novembra, 2024, od <https://bosnia-and-herzegovina.fes.de/vijesti/default-0a672bb4d5>
3. Miljević, D., & Ribić, M. (2022, January). *MODELI FINANSIRANJA ENERGETSKE TRANZICIJE u BOSNI i HERCEGOVINI* [Press release]. Posjećeno 2. novembra, 2024, od https://osfbih.org.ba/images/News/NewsDocs/Finansiranje_tranzicije.pdf
4. Mustać, A., & Shevchuk, V. (2021). *Osam koraka ka pravednoj (energetskoj) tranziciji na Zapadnom Balkanu*. Posjećeno 2. novembra, 2024, od <https://bankwatch.org/wp-content/uploads/2021/05/BA-Osam-koraka-ka-pravednoj-energetskoj-tranziciji-na-Zapadnom-Balkanu.pdf>
5. Regulation (EU) 2021/1056 Of the European Parliament and of the Council (2021) Posjećeno 2. novembra, 2024, od <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32021R1056>
6. Reform assistance to Bosnia and Herzegovina, Okvirna energetska strategija Federacije Bosne i Hercegovine do 2035. (2022). Posjećeno 2. novembra, 2024, od https://fbihvlada.gov.ba/uploads/documents/20170606-okvirna-energetska-strategija-fbih-radna-verzija-v2-compressed_1641475323.pdf
7. Srđan Dvornik, S., Ibraković, M., Gallop, P., Lemeš, S., Cvejanov, K., Milev Čavor, D., Pupovac, M., Berishaj, V., Kovačević, N., Rajić, J., Božović, R., Vuković, M., Milić, N., Nepravishta, R., Iković, V., Momčilović, P., Horvat, V., Demiri, M., & Lay, V. (2022). Zelena tranzicija i socijalna (ne)pravda. In *Heinrich-Böll-Stiftung*. 9. Heinrich-Böll-Stiftung. Posjećeno 2. novembra, 2024, od <https://ba.boell.org/bhs/2021/12/23/perspectives>
8. United Nations Development Programme [UNDP], Government of Japan, & Ministry of Foreign Trade and Economic Relations of Bosnia and Herzegovina. (2023). *Plan za rodno odgovornu pravednu tranziciju za sve u Bosni i Hercegovini*. UNDP, Posjećeno 2. novembra, 2024, od <https://www.undp.org/bs/bosnia-herzegovina/publications/plan-za-rodno-odgovornu-pravednu-tranziciju-za-sve-u-bosni-i-hercegovini>

Moja priča.

ZBORNIK RADOVA

polaznika četvrtog ciklusa Ljetne škole diplomatije

